

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Özel Eğitim Anabilim Dalı
Zihin Engelliler Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

LİSE SEVİYESİNDE ZİHİNSEL YETERSİZLİĞE SAHİP VE OTİZMLİ OLAN
ÖĞRENCİLERDE AKRAN ZORBALIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Mustafa BACIK
ORCID: 0000-0003-2360-4600

Danışman
Doç. Dr. Ahmet KURNAZ
ORCID: 0000-0003-1134-8689

Konya – 2022

ÖN SÖZ

Bu araştırmada lise seviyesinde zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmli olan öğrencilerde akran zorbalığı öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri ışığında incelenmiştir. Araştırma sürecinde özel gereksinimli bireylerin normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim aldıkları genel ve mesleki eğitim veren ortaöğretim kurumları ziyaret edilerek öğretmen, öğrenci ve veliler ile görüşmeler yapılmıştır. Yapılan bu ziyaretlerde edinilen deneyim ve gözlemler ışığında; özel gereksinimli öğrencilerin çoğunlukla zorbalık kurbanı oldukları, bu öğrencilerin karşılaştıkları zorbalığın bir kısmının öğretmenler ve veliler tarafından fark edilmediği, zorbalık mağduru öğrencilerin yaşadıklarını öğretmenlerine ve ailelerine anlatmaya çekindikleri görülmektedir. Özel gereksinimli bireylerin ders dışındaki zamanlarını genellikle tek başlarına ya da kendileri gibi özel gereksinimli bireyler ile geçirdikleri, normal gelişim gösteren öğrencilerin çok azının özel gereksinimli akranları ile iletişim kurduğu ve onlarla beraber vakit geçirdiği görülmektedir.

Okullarda özel gereksinimli öğrencilerin karşılaştıkları zorbalığın önlenmesi hususunda; öğrenci, öğretmen ve velilere yönelik akran zorbalığı ile ilgili farkındalık eğitimlerinin verilmesi, zorbalıkla mücadelede öğretmenlere yönelik müdahale eğitimleri verilmesi ve hizmet içi eğitim programlarının hazırlanıp hayata geçirilmesi özel gereksinimli öğrencilerin özsayıgılarını arttırarak öğrenme yaşantılarında ve sosyal hayatlarında olumlu yönde ilerlemelere neden olacağı düşünülebilir.

Yüksek lisans eğitimim boyunca beni cesaretlendiren, her zaman bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, beni destekleyen değerli danışmanım Doç.Dr. Ahmet KURNAZ'a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum. Eğitimim basından sonuna kadar değerli bilgilerini ve hayat tecrübelerini benimle paylaşan, özel eğitimin bir vicdan ve merhamet işi olduğunu öğreten değerli büyüğüm, bölüm başkanım Prof.Dr. Hakan SARI'ya sonsuz ve saygılarımı sunuyorum. Yüksek lisans tezimde kullandığım görüşme formlarında öneri ve desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Dr.Öğr.Üyesi Süleyman ARSLANTAŞ ve Dr.Öğr.Üyesi Rukiye KONUK ER'e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum.

Lisans eğitiminde tanıştığım, hayatımı her yönüyle değiştiren ve güzelleştiren kıymetli eşim, sıra arkadaşım ve meslektaşım Tuğçe BACIK'a, gerek eğitim gerekse iş hayatımda bilgeliği ve tecrübeleri ile bana yol gösteren sevgili ablacığım Dr. Şadiye BACIK TIRANK'a, dürüstlüğü, asaleti ve özgüveni ile her zaman kendisine hayranlık duyduğum biricik annem

Nedime BACIK’a teþekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum. En yakın arkadaşım, sırdaşım, izinde yürüdüğüm, geçirmiş olduğu COVID 19 hastalığı nedeniyle 11 Eylül 2020’de ebedi âleme göç eden canım babam Şerif BACIK’ı minnet ve rahmet ile anıyorum. Beni ben yapan her şey için sana çok teþekkür ederim.

BABAMA...

Mustafa BACIK

Mart 2022

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	vii
BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
TABLolar LİSTESİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	2
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Önemi.....	5
1.4. Varsayımlar	7
1.5. Sınırlılıklar	7
1.6. Tanımlar	7
2. ALAN YAZIN	9
2.1. Özel Eğitim, Özel Gereksinimli Bireyler ve Akran İlişkisi	9
2.2. Zorbalık Nedir?	10
2.2.1. Zorbalığın özellikleri	11
2.2.2. Zorbalık değişkenleri.....	12
2.2.3. Zorbalık bileşenleri.....	12
2.2.4. Zorbalık türleri	12
2.3. Akran Zorbalığı Nedir?	14
2.4. Akran Zorbalığının Sebepleri	16
2.4.1. Bireysel sebepler	16
2.4.2. Aileden kaynaklanan sebepler	18
2.4.3. Okul kaynaklı sebepler	19
2.5. Akran Zorbalığının Sebepleri	20
2.5.1. Zorbalarda ortaya çıkan sorunlar	20
2.5.2. Zorbalık mağdurlarında ortaya çıkan sorunlar.....	21
2.6. Özel Gereksinimli Bireyler ve Akran Zorbalığı	22
2.7. Özel Gereksinimli Bireyler ve Akran Zorbalığı	25
2.8. Türkiye’de Akran Zorbalığının Görülme Sıklığı.....	26
2.9. Türkiye’de Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Akran Zorbalığı Çalışmaları	27
2.10. Dünyada Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Akran Zorbalığı Çalışmaları	27
3. YÖNTEM.....	30
3.1. Araştırmanın Modeli	30

3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu	31
3.3. Veri Toplama Araç ve/veya Teknikleri.....	33
3.4. Verilerin Toplanması.....	34
3.5. Verilerin Analizi	35
4. BULGULAR	37
4.1. Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışlarına İlişkin Bulgular	37
4.1.1. Öğrenci görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?.....	39
4.1.2. Öğretmen görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?.....	55
4.1.3. Veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?.....	57
4.1.4. Öğrenci, öğretmen ve veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları benzer ve farklı yönleri nelerdir?.....	58
4.2. Otizmlili Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışlarına İlişkin Bulgular	61
4.2.1. Öğrenci görüşlerine göre otizmlili öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir? ...	63
4.2.2. Öğretmen görüşlerine göre otizmlili öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?.....	74
4.2.3. Veli görüşlerine göre otizmlili öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?	76
4.2.4. Öğrenci, öğretmen ve veli görüşlerine göre otizmlili öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları benzer ve farklı yönleri nelerdir?.....	77
4.3. Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilerin, Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?.....	80
4.3.1. Öğretmen görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin, akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?	81
4.3.2. Veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin, akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?	83
4.3.3. Öğretmen ve veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarına ve özel gereksinimli akranlarına uyguladıkları zorbalık davranışlarının benzer ve farklı yönleri nelerdir?	85
4.4. Otizmlili Öğrencilerin, Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?.....	87
4.4.1. Öğretmen görüşlerine göre otizmlili öğrencilerin, akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?	88

4.4.2. Veli görüşlerine göre otizmlı öğrencilerin, akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?	90
4.4.3. Öğretmen ve veli görüşlerine göre otizmlı öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarına ve özel gereksinimli akranlarına uyguladıkları zorbalık davranışlarının benzer ve farklı yönleri nelerdir?.....	91
4.5. Zorbalık Davranışlarının En Çok Sergilendiği Yerler Nelerdir?	92
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	95
5.1. Tartışma	95
5.2. Sonuç	115
5.3. Öneriler	116
KAYNAKLAR.....	118
EKLER	130
EK 1. Araştırma İzin Belgesi	130
EK 2. Öğretmen Görüşme Formu.....	131
EK 3. Veli Görüşme Formu	134
EK 4. Öğrenci Görüşme Formu.....	136
EK 5. Katılım Kabul Formu	139
EK 6. Veli Onam Formu	140

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Lise Seviyesinde Zihinsel Yetersizliğe Sahip ve Otizmli Olan Öğrencilerde Akran Zorbalığının Değerlendirilmesi başlıklı tez çalışmamın toplam **152** sayfalık kısmına ilişkin, 9/04/2022 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%2** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç
2. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç
3. Önsöz hariç
4. İçindekiler hariç
5. Simgeler ve kısaltmalar hariç
6. Kaynaklar hariç
7. Alıntılar dahil
8. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

9/04/2022

Mutafa BACIK

Doç. Dr. Ahmet KURNAZ

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyan ederim.

9/04/2022

Mustafa BACIK

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Özel Eğitim Anabilim Dalı
Zihin Engelliler Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

LİSE SEVİYESİNDE ZİHİNSEL YETERSİZLİĞE SAHİP VE OTİZMLİ OLAN ÖĞRENCİLERDE AKRAN ZORBALIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Mustafa BACIK

Akran zorbalığı; bir veya birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve mağdurun kendisini koruyamayacak durumda olduğu, öğrencilerin ortalama üçte birini etkileyen bir saldırganlık türüdür. Toplumsal olarak yalıtılmış çocukların akran zorbalığı ve sosyal dışlanma mağduru olma olasılıkları daha yüksektir. Çocuklarda zorbalık ve mağduriyet üzerine yapılan araştırmalar; gelişimsel, duygusal, davranışsal, fiziksel yetersizlikleri ve / veya sağlık sorunları olan ve belirli bireysel farklılıklara ve karakteristik özelliklere sahip çocuk ve ergenlerin zorbalık kurbanı olduklarını belirtmektedir. Özel gereksinimli öğrenciler çok pasif oldukları veya zorbalık davranışlarını güçlendirebilecek çekingen tepkiler gösterdikleri için mağdur edilebilirler.

Bu araştırmanın amacı, akran zorbalığının, lise seviyesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmlili öğrencilere yönelik etkilerinin öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri ışığında incelenmesidir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması ile desenlenmiştir. Veriler sabit format anket görüşmesi tekniği ile toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubuna ortaöğretim kurumlarında görev yapan 50 öğretmen, bu okullarda eğitimine devam eden 44'ü zihinsel yetersizlik, 6'sı otizm tanılı 50 öğrenci ve lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip çocuğa sahip 30, otizmlili çocuğa sahip 20, toplamda 50 veli dâhil edilmiştir. Veriler kendi örneklem grupları içinde tasnif edilerek her bir görüş ayrı ayrı değerlendirilmiş; yüzde, frekans ve betimsel analizleri yapılmıştır.

Araştırma sonucunda; lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin yoğun bir biçimde akran zorbalığı kurbanı olduğu, bu öğrencilere yapılan zorbalık davranışlarının küfür etme/hakaret etme, fiziksel şiddet uygulama, dışlanma, dedikodu, kötü isim takma ve alay etme olduğu ortaya çıkmıştır. Otizmlili öğrencilerin zihinsel yetersizliğe sahip akranlarıyla karşılaştırıldığında daha düşük düzeyde zorbalığa uğradıkları, öğrencilerin dışlama, küfür etme, fiziksel şiddet uygulama, alay etme davranışları ile karşılaştıkları ortaya çıkmıştır. Zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmlili öğrencilerin akranlarına karşı zorbalık yapmadığı ve özel gereksinimli bireylerin de eğitim aldığı genel, mesleki ve teknik eğitim veren resmi liselerde zorbalık davranışlarının en çok sergilendiği yerlerin okul bahçesi, sınıflar, koridorlar, kantin, tuvaletler ve okul çevresi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, lise, otizm, özel eğitim, zihinsel yetersizlik.

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Educational Sciences
Department of Special Education
Mentally Disabled Education Program
Master Thesis

EVALUATION OF PEER BULLYING IN HIGH SCHOOL STUDENTS WITH MENTAL DISABILITIES AND AUTISM

Mustafa BACIK

Peer Bullying is a type of aggression which results, in constantly and deliberately disturbing of one or more students the weaker students, which affects one-third of students on average and which the victim is unable to protect himself. Socially isolated children are more likely to be victim of bullying and social exclusion by their peers. Research on bullying and victimization in children states that children and youth with developmental, emotional, behavioral, physical disabilities and/or health problems and with certain individual differences and characteristics are victims of bullying. Students with special needs may be victimized because they are too passive or exhibit fearful responses that can reinforce bullying behavior.

The aim of the research is to examine the effects of peer bullying on high school students with mental disability and students with autism in term of teacher, student and parents view. The research is designed with case study, which is are of the qualitative research method. The data were collected by constant format questionnaire interview technique. The study group of the research included 50 teachers working in secondary education institutions, 50 students, 44 of whom were diagnosed with mental disability, 6 of whom were diagnosed with autism, and 50 parents. The data were classified into their own sample groups and each opinion was evaluated separately; percentage, frequency and descriptive analyzes were made.

According to the study, it was revealed that students with mental retardation at the high school level are bullied, and bullying behaviors towards these students include swearing/insulting, physical violence, exclusion, gossip, bad name calling and mocking.

It was found that students with autism were bullied at a lower level when they are compared to their peers with mental disability and they are faced ostracism, swearing, physical violence and mocking behavior. It has been concluded that provide general, vocational and technical education and in which individuals with special needs can also receive education, bullying behaviors mostly exhibited places are the school garden, classrooms, corridors, canteen, toilets and school surroundings.

Keywords: Autism, high school, mental disability, peer bullying, special education.

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 3.1. Çalışmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri.....	32
Tablo 3.2. Çalışmaya Katılan Velilerin Demografik Özellikleri	32
Tablo 3.3. Çalışmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Özellikleri.....	33
Tablo 4.1. Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışlarına İlişkin Bulgular	37
Tablo 4.2. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Dışlama Zorbalığına İlişkin Bulgular	40
Tablo 4.3. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Dedikodu Zorbalığına İlişkin Bulgular	42
Tablo 4.4. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Kötü İsim Takma Davranışına İlişkin Bulgular	44
Tablo 4.5. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Küfür Etme Davranışına İlişkin Bulgular	46
Tablo 4.6. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Tehdit Etme Davranışına İlişkin Bulgular	48
Tablo 4.7. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Eşyalara Zarar Verme Zorbalığına İlişkin Bulgular	49
Tablo 4.8. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Fiziksel Şiddet Davranışına İlişkin Bulgular	51
Tablo 4.9. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Cinsel Taciz Davranışına İlişkin Bulgular	53
Tablo 4.10. Öğretmen Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışları Nelerdir?	55
Tablo 4.11. Veli Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışları Nelerdir?	57
Tablo 4.12. Öğrenci, Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışlarının Benzer Ve Farklı Yönleri Nelerdir?.....	59
Tablo 4.13. Öğrenci, Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışlarına İlişkin Bulgular	61
Tablo 4.14. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Normal Gelişim Gösteren Akranları Ve Özel Gereksinimli Akranları Tarafından Uygulanan Dışlama Zorbalığına İlişkin Bulgular	64
Tablo 4.15. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Dedikodu Zorbalığına İlişkin Bulgular.....	65
Tablo 4.16. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Kötü İsim Takma Davranışına İlişkin Bulgular	66
Tablo 4.17. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Küfür Etme Davranışına İlişkin Bulgular	68
Tablo 4.18. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Tehdit Etme Davranışına İlişkin Bulgular	69

Tablo 4.19. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Eşyalara Zarar Verme Zorbalığına İlişkin Bulgular	70
Tablo 4.20. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Fiziksel Şiddet Uygulama Davranışına İlişkin Bulgular	71
Tablo 4.21. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan İstemediği Halde Özel Bölgelere Dokunma Davranışına İlişkin Bulgular	73
Tablo 4.22. Öğretmen Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Normal Gelişim Gösteren Akranları Ve Özel Gereksinimli Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışları Nelerdir?	74
Tablo 4.23. Veli Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Normal Gelişim Gösteren Akranları Ve Özel Gereksinimli Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışları Nelerdir?	76
Tablo 4.24. Öğrenci, Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışlarının Benzer Ve Farklı Yönleri Nelerdir?	78
Tablo 4.25. Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilerin, Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?	80
Tablo 4.26. Öğretmen Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilerin, Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?	82
Tablo 4.27. Veli Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilerin, Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?	84
Tablo 4.28. Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilerin, Akranlarına Uyguladıkları Zorbalık Davranışlarının Benzer Ve Farklı Yönleri Nelerdir?	86
Tablo 4.29. Otizmlili Öğrencilerin, Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?	87
Tablo 4.30. Öğretmen Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilerin, Normal Gelişim Gösteren Akranları ve Özel Gereksinimli Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?	89
Tablo 4.31. Veli Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilerin Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?	90
Tablo 4.32. Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilerin, Akranlarına Uyguladıkları Zorbalık Davranışlarının Benzer Ve Farklı Yönleri Nelerdir?	91
Tablo 4.33. Öğrenci, Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Zorbalık Davranışlarının En Çok Sergilendiği Yerler Nelerdir?	92

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Dünyada ve Türkiye’de toplumsal şiddet ve suç her geçen gün artmaktadır. Adalet Bakanlığı’na bağlı olan Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan istatistikte (2019) Türkiye’nin son 7 yıllık nüfus ve suç rakamlarına bakıldığında, 2011 yılında ülkemiz nüfusu 73.72 milyon iken 2018 yılına gelindiğinde bu rakam % 9.61 (7.09 milyon) artarak 80.81 milyona ulaşmıştır. 2011 yılında yaklaşık 5 milyon 384 kişiye ‘Şüpheli’ sıfatı ile işlem yapılırken 2018 yılına gelindiğinde ise bu sayı yaklaşık %65 (3,5 milyon) artarak 8 milyon 892 bine ulaştı. Verilere bakıldığında belirtilen yıllar arasındaki nüfus artış oranı ile suç artış oranı arasındaki uçurum gözler önüne serilmekte ve ülke çapında suça eğilimin büyük ölçüde arttığı görülmektedir.

Okul ve öğrenci güvenliği kapsamında hizmet veren özel bir güvenlik şirketi olan City Security Group tarafından yürütülen "CSG Güvenli Okul Projesi" kapsamında Türkiye’de 23 il ve her okul grubundan (ilkokul, ortaokul, lise) 2 bin 770 öğrencinin katılım sağladığı araştırmada (2018), öğretmenlere göre okulların yüzde 62’sinde, öğrencilere göre ise okulların yüzde 74’ünde şiddet olayları yaşanmaktadır. Şiddetin sebepleri ise ailede yaşanan sorunlar ve aile içi şiddet ile okulun çevresinden kaynaklanan faktörler olarak sıralanıyor. Yine elde edilen verilere göre öğrencilerin yüzde 38’i akran zorbalığına uğradığını söylerken yüzde 22’si okullarda kendini güvende hissetmediğini belirtiyor. Zorbalık olaylarının yüzde 15’inin ise kesici, delici aletle yaralanma olayları olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra sözel zorbalık, siber zorbalık ve cinsel zorbalık okullarda sıklıkla karşılaşılan olaylar haline gelmiş durumda. Öğrenciler arasında en fazla görülen siber zorbalıklar ise kişinin kendisi istemediği halde fotoğraflarının kullanılması, kendisiyle ilgili kötü bir kampanya başlatılması, kötü bir söz söyleniyor olması gibi durumlar.

Günümüzde karşılaşılan en yaygın şiddet biçimi olan zorbalığın en sık görüldüğü yerlerden biri okullardır. Zorbalığın okullarda kendini gösterdiği yüzü de akran zorbalığı ya da bir diğer adıyla okul zorbalığıdır. Olweus ve Limber (2010) ile Cooper ve Nickerson’un (2013) yapmış oldukları araştırmalardan elde edilen sonuçlar, zorbalığın öğrencilerin ortalama üçte birini etkileyen bir önemli bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Akran zorbalığı, içerisine dâhil olan kişiler (zorba, kurban ve izleyici) üzerinde kısa ve uzun vadede olumsuz etkiler yaratır. Alanyazında yapılan çalışmalar zorbalık mağduru öğrencilerde; okuldan soğuma, okula

gitmekte isteksiz davranma, okula gitmeyi reddetme, okul fobisi, odaklanma problemi ve buna bağılı derslerde başarısızlık gibi durumlar görülmektedir. Akran zorbalığı psikososyal sorunlara ve okul başarısında düşüşe sebep olmaktadır. Zorbalığın neden olduğu olumsuz etkiler yalnızca okul döneminde değil, yaşamın sonraki yıllarında da kendini göstermektedir.

Eğitim her çocuk için en temel anayasal haktır. Anayasamızın 42. Maddesine göre “Hiçbir birey eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz” ve “Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır” ifadeleri yer almaktadır. Özel gereksinimli bireyler anayasal hakları olan eğitimi; ihtiyaçları göz önüne alınarak genel eğitim sınıflarında, özel eğitim sınıflarında ve özel eğitim okullarında eğitim alabilmektedirler. Okulları etkisi altına alan akran zorbalığı her çocuğu etkilediği gibi özel gereksinimli çocukları da etkilemektedir. Özel gereksinimli öğrencilerin gerek fiziksel gerek davranışsal farklılıkları ile akademik becerilerde, iletişim ve sosyal becerilerde akranlarına göre dezavantajlı olmaları nedeniyle akran zorbalığından önemli ölçüde etkilenmektedirler. Bu durum hem yazılı basında hem de yapılan araştırmalarda (O'Moore ve Hillery, 1989; Martlew ve Hodson, 1991; Morrison ve Furlong, 1994; Morrison, Furlong ve Smith, 1994; Sabornie, 1994; Bramston, Fogarty ve Cummins, 1999; Kaukiainen ve diğerleri, 2002; Nabuzoka, 2003; Humphrey ve arkadaşları, 2007; Reiter ve Lapidot-Lefler, 2007; Saylor ve Leach, 2009; Bourke ve Burgman, 2010; Lindsay ve McPherson'un, 2012) sıklıkla yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Yapılan çalışmalar ışığında (Reiter ve Lapidot-Lefler, 2007; Cleave, 2006; Estell ve arkadaşları, 2009; Simpson ve Moss, 2015); zorbalık mağduru olan özel gereksinimli öğrencilerin zaman içerisinde bir savunma mekanizması olarak zorbalık davranışları sergiledikleri, bu zorbalık davranışlarının normal gelişime sahip akranlarına nazaran daha büyük psikolojik ve fiziksel zararlar doğuracağı görülmektedir. Bu tür davranışların; özel gereksinimli bireylerin topluma adapte olmasını, bağımsız yaşamasını, eğitim hizmetlerinden yararlanmasını ve toplum tarafından kabulünü zorlaştıracığı görülmektedir.

Ülkemizde özel gereksinimli bireyleri kapsayan akran zorbalığı çalışmaları kısıtlı sayıda ve çoğunlukla okulöncesi ve ilköğretim çağındaki bireylere yöneliktir (Kabasakal ve diğerleri, 2008; Örengül, 2013; Tuş ve Tekinarslan, 2013; Pemik ve Deniz, 2017; Eroğlu, 2018; Sarı ve Pürsün, 2019). Bu açıdan ortaöğretim düzeyindeki özel gereksinimli çocukları hedef alan, aynı zamanda bu çocuklarının ailelerinin ve öğretmenlerinin de katıldığı bir çalışma yapma ihtiyacı hissedilmiştir.

Akran zorbalığı, her tür ve kademedeki eğitim faaliyetini olumsuz yönde etkileyen bir durumdur. Akran zorbalığı toplumların, kurumların ve eğitimcilerin belirlediği eğitsel hedeflerini gerçekleştirmelerinde karşılarına çıkan büyük bir engeldir. Akran zorbalığı süreçlerinde rol alan öğrencilerin hem eğitim hem de yetişkinlik yaşantılarında gerek psikolojik gerek davranışsal anlamda düzeltilmesi zor sorunlar gözlenmektedir.

Özel gereksinimli öğrenciler, akran zorbalığından en yüksek oranda etkilenen gruptur. Bu öğrenciler; fiziksel, davranışsal, sosyal ve akademik anlamda normal gelişim gösteren akranları arasında fark edilmekte ve bu sebeple kolaylıkla hedef haline gelmektedirler. Ülkemizde normal gelişim gösteren bireyleri kapsayan akran zorbalığı ile ilgili birçok veri bulunmasına karşın akran zorbalığı içerisinde rol alan özel gereksinimli çocuklar ile ilgili bilgi kısıtlıdır. Bu sebeple özel gereksinimli çocukları etkileyen akran zorbalığı ile nasıl önleneceği, akran zorbalığı ile nasıl mücadele edileceği, akran zorbalığının sonucunda ortaya çıkan sorunların nasıl çözüleceği hususunda bir bilinmezlik oluşmaktadır. Bu bilinmezliğin içinde özel gereksinimli öğrencilerimiz akran zorbalığından etkilenmeye devam etmekte, buna bağlı ortaya çıkan sorunlar önlenememekte ve çözülememektedir.

Türkiye’de özel eğitim alanında yapılan akran zorbalığı çalışmalarına bakıldığında, araştırmacıların örneklem gruplarını seçerken ağırlıklı olarak öğrencilerin yerleştirme kararını baz aldıkları görülmektedir. Ancak özel gereksinimli öğrencilerin zorbalıktan etkilenme düzeylerinin sahip oldukları engel durumu ile de doğrudan ilişkili olduğu unutulmamalıdır (Thompson ve diğerleri 1994; Marini ve arkadaşları 2001; Sheard ve diğerleri, 2001; Mishna 2003; Flynt ve Morton 2004; Reiter ve Lapidot-Lefler, 2007). Bu nedenle ülkemizde bireylerin engel türleri ve zorbalıktan etkilenme durumlarının incelendiği bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye’de engelli nüfus içerisinde zihinsel yetersizliğe sahip bireyler nüfusa oranla diğer engel grupları ile kıyaslandığında bedensel engellilikten (%7,4) sonra 2. sıradadırlar. Zihinsel yetersizliğe sahip bireyler toplumun %2’sini oluşturmaktadır (Aile Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021). Zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin engelli nüfus içerisinde önemli bir ağırlığa sahip olması, özel gereksinimli bireylere yönelik yapılacak olan akran zorbalığı çalışmalarında zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin karşılaştıkları zorbalık davranışlarının ayrıca incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur.

Otizimli bireylerin yaklaşık %40'ının sözlü iletişim becerilerinden yoksun oldukları bilinmektedir (Tekin-İftar, 2012). Alanyazın incelendiğinde zorbalık kurbanı öğrencilerin pasif ve çekingen oldukları, az arkadaşına sahip olmaları nedeniyle da zorbalığa karşı koruyucu akran tabanından yoksun oldukları belirtilmiştir (Martlew ve Hodson, 1991; Nabuzoka ve Smith, 1993; Morrison ve arkadaşları, 1994; Kuhne ve Wiener, 2000; Llewellyn, 2000; Baker & Donnelly, 2001). Zorbalık kurbanı öğrencilerin özellikleri dikkate alındığında otizimli öğrencilerin iletişim ve sosyal becerilerindeki yetersizlikleri onları zorbalığa daha açık hale getirdiği görülmektedir. Bu durum otizimli öğrencilerin maruz kaldıkları zorbalık davranışlarının incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur.

Özel gereksinimli öğrenciler, kendi kendini kontrol etme konusunda daha fazla zorluk yaşayabilmekte veya sosyal olarak kabul edilmedikleri zamanlarda saldırgan davranışlar sergileme eğilimindedirler (Nabuzoka & Smith, 1993; Whitney ve diğerleri, 1994; Mayer & Leone, 2007). Ülkemizde zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerinin sosyal kabullerinin incelendiği çalışmalarda normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim alan öğrencilerin sosyal kabullerinin düşük olduğu (Canan, 2017), ayrıca normal gelişim gösteren akranlarının zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile arkadaş olmak istemedikleri görülmektedir (Fırat ve Koyuncu, 2019). Araştırma sonuçları göz önüne alındığında, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranlarına karşı zorbalık davranışları sergilemeye yatkın oldukları görülmektedir. Bu durum zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışlarının incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur.

Özel gereksinimli öğrencilerin sergilediği zorbalık, genellikle uzun süreli mağduriyete veya genel bir sosyal beceri eksikliğine tepki olarak, öğrenilmiş bir davranıştır. Bu öğrenciler sahip oldukları sosyal beceri eksikliğinden kaynaklı olarak çok saldırgan davranabilir veya sosyal bilgi işlem eksiklikleri nedeniyle sosyal uyaranları yanlış yorumlayabilir (Sabornie, 1994; Crick ve Dodge, 1994, 1996; Burks, Laird ve Dodge, 1999; Dodge ve diğerleri, 2003). Otizimli öğrencilerin iletişim ve sosyal becerilerindeki yetersizlikleri gözönünde bulundurulduğunda, bu öğrencilerin hem kurban hem de zorba olma potansiyeline sahip oldukları düşünülebilir. Bu durum otizimli öğrencilerin akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışlarının incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur.

Alanyazın incelendiğinde ülkemizde özel gereksinimli bireylerin kurbanı, faili ya da seyircisi oldukları akran zorbalığı davranışlarının sergilendiği yerler ile ilgili veriler sınırlıdır.

Bu durum özel gereksinimli bireylerin eğitim aldıkları genel ve mesleki okullarda zorbalık davranışlarının en çok sergilendiği yerlerin incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur.

Bu çalışma ile genel ve mesleki ortaöğretim kurumlarında eğitim alan zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmlili öğrencilerin; maruz kaldıkları ve sergiledikleri zorbalık davranışların neler olduğu ve bu okullarda zorbalık davranışlarının nerelerde sergilendiği bu çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; akran zorbalığının lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili öğrencilere yönelik etkilerinin öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri ışığında incelenmesidir.

Ayrıca araştırmanın alt amaçları;

1. Zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili öğrencilere akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?
 - a. Öğrenci, öğretmen ve veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?
 - b. Öğrenci, öğretmen ve veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışlarının benzer ve farklı yönleri nelerdir?
2. Zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili öğrencilerin, akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?
 - a. Öğretmen ve veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarına ve özel gereksinimli akranlarına uyguladıkları zorbalık davranışları nelerdir?
 - b. Öğretmen ve veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarına ve özel gereksinimli akranlarına uyguladıkları zorbalık davranışlarının benzer ve farklı yönleri nelerdir?
3. Zorbalık davranışlarının en çok sergilendiği yerler nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere ve otizmlili öğrencilere yönelik zorbalık eylemleri hakkında Türkiye’de yapılmış sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bununla beraber ülkemiz

özelinde ortaöğretim çağındaki özel gereksinimli bireylere yönelik akran zorbalığını inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Bu araştırma normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim alan zihinsel yetersizliği olan öğrenciler ile otizmlili öğrencilerin akran zorbalığı deneyimlerini; eğitimin üç sacayağı olan öğrenci, öğretmen ve velilerin gözünden ortaya koyması hasebiyle, özel gereksinimli bireylerin akran zorbalığı deneyimleri ile ilgili alanyazındaki sınırlı veriye büyük oranda katkıda bulunacağı umulmaktadır.

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmlili öğrencilere; normal gelişim gösteren akranları ile özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışlarının öğrencilerin görüşlerine başvurarak ortaya konması, yaşanan mağduriyetin birincil kaynak olan zorbalık kurbanlarının gözünden yansıtması araştırmanın önemli bir özelliğidir. Bu öğrencilere uygulanan zorbalık davranışlarının, öğretmenlerin görüşlerine başvurarak ortaya konması, okullarda fark edilir ve aleni biçimde zihinsel yetersizliğe sahip bireyleri hedef alan zorbalık davranışlarının neler olduğunun belirlenmesi açısından araştırmanın önemli bir özelliğidir. Öğrencilere uygulanan zorbalık davranışlarının, velilerinin görüşlerine dayanarak ortaya konması, zihinsel yetersizliğe sahip çocukların okulda yaşadıkları zorbalık ile ilgili velilerinin sahip oldukları bilgilerin neler olduğunun belirlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmlili öğrencilerin karşılaştıkları zorbalık davranışları hakkında öğrenci, öğretmen ve veli görüşlerinin karşılaştırılması; öğrencilerin yaşadıkları zorbalığın ne ölçüde fark edildiğini, velilerin yaşanan zorbalıktan haberdar olma durumunun, davranışların ne kadarının müdahale edilebilir durumda olduğunun belirlenmesi açısından alanyazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Öğrencilerin karşılaştıkları zorbalık davranışlarının neler olduğunu, davranışların nerelerde ve kimler tarafından sergilendiğini bilmeden, zorbalığı önlemek için tedbir almanın ya da müdahalede bulunmanın ne derece işlevsel olacağı değerlendirilmelidir.

Zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili öğrencilerin normal gelişim gösteren akranları ile özel gereksinimli akranlarına karşı sergiledikleri davranışlarının, öğretmen ve veli görüşlerine dayanarak ortaya konması; öğrencilerin okullarda sergiledikleri gözlenebilir zorbalık davranışlarının tespiti ile davranışın hedef aldığı gruba göre değişiklik gösterip göstermediğinin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Öğrencilerin sergiledikleri zorbalık davranışları ile ilgili öğretmen ve veli görüşlerinin karşılaştırılması; öğretmen ve velilerin birbirleriyle olan iletişimleri hakkında çıkarımda bulunma ve zorbalığın müdahale edilebilirlik düzeyinin belirlenmesi açısından alanyazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Araştırmanın; zorbalık

davranışlarının en çok sergilendiği yerleri öğrenci, öğretmen ve veli görüşlerine dayanarak ortaya koyması, gizli ve aleni olarak gerçekleşen zorbalık davranışlarının sergilendiği yerlerin belirlenmesi ve bu doğrultuda önleyici tedbirler ve yapılacak çevre düzenlemeleri açısından yol gösterici olacağı umulmaktadır.

Zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili bireylerin kurban veya faili oldukları zorbalık davranışlarının en çok karşılaşılan türleri, sergilendiği yerler, hangi sıklıkta yaşandığı, kurban ve aktörlerin özellikleri gibi bilgilerin elde edilmesi, zorbalığı önleme ve müdahale çalışmalarında konusunda eğitimcilere ve ailelere yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırma; zihinsel yetersizliğe sahip bireylere ve otizmlili bireylere yönelik akran zorbalığını önlemeyi hedefleyen müdahale programların geliştirilmesinde ve konu ilgili yapılacak olan diğer araştırmalara yol göstermede yardımcı olacağı düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

1. Araştırmanın katılımcıları kendilerine yöneltilen sorulara içtenlikle cevap vermişlerdir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma Denizli ilindeki;

1. Lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili öğrencilerin bulunduğu kurumlarda aktif olarak görev yapan çalışmaya gönüllü olarak katılan öğretmenlerin,
2. Çalışmaya gönüllü olarak katılan lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili öğrencilerin,
3. Çalışmaya gönüllü olarak katılan lise seviyesindeki zihinsel yetersizliği olan ve/veya otizmlili çocuğa sahip velilerin verdikleri yanıtlarla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Akran: Yaş, meslek, toplumsal durum vb. bakımından birbirine eşit olanlardan her biri, boydaş, taydaş, öğür (www.tdk.gov.tr, 13 Ocak 2020).

Zorbalık: Zorbalık, güçlü birey veya grupların kendinden güçsüz bireylere karşı yaptığı tekrarlanan psikolojik veya fiziksel baskı, korkutma, tehdit, güç kullanımı veya bir şeyleri yapmaya zorlama yolu ile başka bireyler üzerinde egemenlik kurma çabası, belirli bir zaman dilimi boyunca sürekli olarak tekrar eden bir şekilde birinin veya birilerinin kasıtlı bir biçimde yaptığı sözel, fiziksel ya da psikolojik olarak olumsuz davranışlarına maruz kalmaya denir (Pişkin ve arkadaşları, 201: 44-46).

Akran Zorbalığı: Benzer yaş grubunda olan bir ya da birden fazla öğrencinin, kendilerinden daha güçsüz ve aynı zamanda kendisini koruyamayacak durumda öğrencileri kasıtlı olarak rahatsız etmesi ve bu negatif davranışın sürekliliği ile sonuçlanan bir saldırganlık türüdür (Pişkin 2002; Garip ve Şavkın, 2008; Gökler, 2009; Ayas ve Pişkin, 2011; Pişkin, Öğülmüş ve Boysan 2011; Yıldırım, 2012; Nazlı, 2018).

Otizm: Otizm spektrum bozukluğu, doğuştan gelen ve belirtileri yaşamın ilk üç yılında kendini gösteren bir gelişimsel yetersizlik ve nörolojik bozukluktur (American Psychiatric Association, 2013).

Zihinsel Yetersizlik: 18 yaşından önce ortaya çıkan, yaşadığı toplumdaki kendi yaş grubu ile kıyaslandığında toplumsal beceriler, sorumluluk, iletişim kurma, günlük beceriler ve kendi kendine yeterlilik gibi alanlarda gerilik ve genel zeka işlevinin belirgin derecede ortalamanın altında olması durumu (American Psychiatric Association, 2013).

BÖLÜM 2

2. ALAN YAZIN

2.1. Özel Eğitim, Özel Gereksinimli Bireyler ve Akran İlişkisi

Özel gereksinimli bireyin tanımına ilişkin tarihsel süreç incelendiğinde, özel gereksinimi olan çocukların literatürde ilk kez “anormal çocuk” olarak isimlendirildiği ortaya çıkmaktadır. Binnet ve Simon, özel gereksinimli çocukları, “anormal çocuklar (anormal children)” olarak isimlendirmiş, tıbbi olarak ise “açıkça ortalamadan farklı patolojik bir anormalliğe sahip her kişi hakkında anormal terimi kullanılır” ifadesini kullanmışlardır. Özel gereksinime sahip kişileri “heterojen bir özellikte olup, bedeni ve zihni yetersizlikleri nedeniyle genel eğitim hizmetlerinden faydalanamayan kişiler” şeklinde tanımlanmıştır (Binnet ve Simon, 1907’den aktaran; Çavkaytar ve diğerleri, 2014).

Özel gereksinimli bireyler önceleri, toplumlar tarafından eğlence aracı olarak kullanılmış ya da uğursuz kimseler olarak görülmüştür. Bu kişilere karşı sergilenen tutumlar, Rönesans’ın etkisiyle 15. ve 16. yüzyıllarda olumlu yönde değişmiştir. 18. yüzyılda J.J. Rousseau ve John Locke gibi bilim insanlarının, insan tabiatına olan ilgileri sebebiyle yaptıkları araştırmalar, özel gereksinimli bireylere karşı olumsuz tutumların değişmesinde önemli bir role sahiptir. Fransız İhtilali sonrasında herkese eşit hak ve özgürlüklerin verilmesi, özel gereksinimli bireylere yapılan yardım ve destekleri ön plana atmıştır (Beirne-Smith, Ittenbach ve Patton, 1998’den aktaran; Çavkaytar ve diğerleri, 2014; Beirne-Smith, Patton ve Kim, 2006).

Özel Eğitim Hizmetler Yönetmeliği’nde (2018) özel gereksinimli birey, bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren birey olarak tanımlanmaktadır. Özel gereksinimli çocukların örgün eğitim çağında olan nüfus içerisindeki oranının yaklaşık olarak %12 olduğu bilinmektedir (Çavkaytar, 2012; 1). Eğitim çağı içerisindeki özel gereksinimli bireylerin oranının dikkat çekici olması, bu bireylerin yaşadıkları topluma kazandırılmasının ne denli gerekli olduğunu gösterdiği görülmektedir. Özel gereksinimli çocukların eğitiminde de bu amaç doğrultusunda; özel olarak hazırlanmış eğitim programlarına, eğitim ortamlarına, öğrenme araçlarına ve nitelikli eğitimcilere ihtiyaç duyduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Özel Eğitim Hizmetler Yönetmeliği’ne (2018) göre, özel eğitim, bireysel özellikleri ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim

programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitimi ifade eder. Özel eğitim faaliyetleri özel eğitim uygulama okulları ve otistik çocuklar eğitim merkezleri gibi yalnızca özel gereksinimli bireylerin devam ettiği okullarda yürütüldüğü gibi; ilkokul, ortaokul ve liselerde özel eğitim sınıfları bünyesinde ve kaynaştırma eğitimi kapsamında normal gelişim gösteren yaşlılarıyla birlikte eğitim aldıkları sınıflarda da yürütülebilir.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne (2018) göre özel gereksinimli bireylerin öncelikle kaynaştırma eğitimi bağlamında normal gelişim gösteren akranları ile birlikte genel eğitim sınıflarında eğitim almaları esastır. “Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedeki diğer bireylerle karşılıklı etkileşim içinde bulunmalarını ve eğitim amaçlarını en üst düzeyde gerçekleştirmelerini sağlamak amacıyla bu bireylere destek eğitim hizmetleri de sunularak akranlarıyla birlikte tam zamanlı ya da özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak verilen” eğitime kaynaştırma eğitimi denir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018). Birtakım nedenlerden dolayı kaynaştırma uygulamalarından faydalanamayan öğrenciler için ise; özel eğitim sınıfı, gündüzlü/yatılı özel eğitim okulu ve evde ya da hastanede eğitim gibi en az sınırlandırılmış ortamdaki en çok sınırlandırılmış ortama doğru eğitimlerine devam edecek biçimde yerleştirilmeleri esas alınmıştır (Özbey, 2018). En az sınırlandırıcı eğitim ortamı kavramının; özel gereksinimli bireylerin normal gelişim gösteren akranlarıyla devamlı etkileşim halinde bulundukları, bu sayede bireylerin iletişim, sosyal uyum becerilerinin geliştirilmesi ve toplum içerisinde kendilerine yer edinmelerinin sağlanmasını hedefini taşıdığı görülmektedir. En fazla sınırlandırılmış eğitim ortamı ise özel gereksinime sahip bireylerin kendi gibi yetersizliğe sahip bireyler ile aynı ortamda eğitim aldığı, normal gelişim gösteren akranları ile etkileşim imkânının en az olduğu eğitim ortamı olarak tanımlanabilir.

Kişiler arasındaki farklılıklar, birbirlerine sağlamış oldukları destek, kişiler arası fiziksel ve psikolojik güç farkları akran ilişkilerini büyük ölçüde etkilemektedir (Rodkin, & Hodges, 2003). Toplumdaki diğer sosyal ilişkilerle de etkileşim içerisinde olan akran ilişkileri, hem olumlu hem de olumsuz davranış örneklerini içerir. (Rodkin, & Hodges, 2003). Akran ilişkilerinde en fazla problem heterojen gruplarda yaşanmaktadır. (Rodkin, & Hodges, 2003). Okullar, bu tarz heterojen gruplar barındıran sosyal ortamlara örnek olarak verilebilir.

2.2. Zorbalık Nedir?

Bireylerin günümüzde karşılaştığı şiddetin en yaygın biçimi zorbalıktır (Haynie ve arkadaşları, 2001). Zorbalık, güçlü birey veya grupların kendinden güçsüz bireylere karşı

yaptığı tekrarlanan psikolojik veya fiziksel baskı, korkutma, tehdit, güç kullanımı veya bir şeyleri yapmaya zorlama yolu ile başka bireyler üzerinde egemenlik kurma çabası, belirli bir zaman dilimi boyunca sürekli olarak tekrar eden bir şekilde birinin veya birilerinin kasıtlı bir biçimde yaptığı sözel, fiziksel ya da psikolojik olarak olumsuz davranışlarına maruz kalmaya denir (Pişkin ve arkadaşları, 201; 44-46). Türk Dil Kurumu'na göre ; "Zorbalık, zorbaca davranışta bulunma", "Zorba, gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan kimse, müstebit, mütegalibe, despot, diktatör" olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr, 13 Ocak 2020). Zorbalık davranışında, mağdur ve zorba arasında olan güç eşitsizliği (Gökler, 2009), fiziksel farklılıklar, hakimiyet kurma veya dışlama gibi farklı şekillerde olabilir (Rigb, 1999). Zorbalığın yaygın olarak gözlemlenebildiği yerlerden biri de okullardır (Pişkin ve arkadaşları, 2011).

Olweus'a göre bir eylemi zorbalık olarak nitelendirebilmek üç temel ölçütün bulunması gerekmektedir.

1. Bilerek ve isteyerek zarar verme gayesi taşıyan saldırgan davranışlar olması,
2. Belirli bir süre boyunca devam etme özelliği taşıması, başka bir deyişle zorbanın bu tür davranışları yalnızca bir kez değil sürekli olarak yapması,
3. Zorbanın mağdurdan fiziksel ya da psikolojik olarak daha güçlü olması ve zorbalığa uğrayan mağdurun, zorba karşısında kendini savunamayacağını düşünmesi ve çaresiz hissetmesi (Pişkin, 2002; Gökler, 2009; Bridge, 2010; Malkoç ve Ceylan, 2010).

2.2.1. Zorbalığın özellikleri

Zorbalık davranışının görülmesi cinsiyetlere göre farklılık göstermekte olup, ailesi tarafından şiddete maruz kalan çocuklarda zorbalıkta bulunma veya zorbalık kurbanı olma ihtimallerinin yüksek olduğu bilinmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2008). Zorbalıktan yalnızca kurbanlar zarar görmez, zorbalar da yaptıkları zorbaca davranışlardan zarar görür. Zorbaca davranışları bir rutin haline getiren bireylerin bu davranışları yalnızca okul çağıyla sınırlı kalmamaktadır (Ayas, ve Pişkin, 2011). Alanyazında yapılan çalışmalarda zorbalığa yoğun bir biçimde maruz kalan bireylerin özsayıgılarının, zorbalığa daha az maruz kalanlara oranla büyük ölçüde düşük, kaygı ve depresyon düzeylerinin ise önemli ölçüde daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Kapıcı, 2004).

2.2.2. Zorbalık değişkenleri

Zorbalık davranışını erkekler arasında kızlara oranla daha fazla görülmektedir (Şahin ve Sarı, 2010). Zorbalık davranışında; kurban ve zorbaların çoğunluğu erkeklerdir. Mağdur erkekler; genellikle fiziksel zorbalıkla (dövölme, tekmelenme, itilme, çelme takılma gibi) karşı karşıyadır. Kızlar ise hem erkek öğrenciler hem de kız öğrenciler tarafından sözel zorbalıkla (lakap takma, alay etme, hakaret etme, hakkında söylenti çıkarma gibi) karşı karşıya kalmakta ve dışlanmaktadır (Gökler, 2007; Garip ve Şavkın, 2008; Malkoç ve Ceylan, 2010).

2.2.3. Zorbalık bileşenleri

Zorbalık davranışını belirli bir topluluk önünde meydana gelir ve başka bireylerin de dâhil olmasıyla devam eder (Yıldırım, 2012). Zorbalık bileşenleri; zorbalık davranışını kendi başına veya kendi gibi bir grup zorbayı da dâhil ederek planlayan ve başlatan ring lideri, zorbalık davranışını başladıktan sonra olaya dâhil olan izleyici/izleyiciler, zorbalığa bilfiil dâhil olmayan fakat olayı seyretme, gülme gibi davranışlar sergileyerek zorbaları pekiştiren pekiştirici olmak üzere üç gruba ayrılır (Gökler, 2009). Zorbalık sürecinde kişilerin sahiplendiği roller ise zorba, zorba asistanı, zorba destekçisi, mağdur, mağdur savunucusu, dışarıda kalanlar, rolü olmayanlar şeklindedir (Yıldırım, 2012).

1. Zorba: Zorbalık davranışını meydana getiren kişi/ kişilerdir. Kasıtlı olarak bu rolü üstlenmektedirler.
2. Zorba asistanı: Zorbanın davranışını başlatmasıyla, zorbadan çok daha aktif olarak davranış sürecinde yer alan kişi/ kişilerdir.
3. Zorba destekçisi: Pasif olarak zorbayı destekleyen kişi veya kişilerdir. Seyretme, dâhil olma veya gülme gibi davranışlarla zorbayı pekiştirirler.
4. Mağdur/Kurban: Zorbalık davranışına maruz kalan kişi veya kişilerdir. Rollerini seçme şansları yoktur.
5. Mağdur/Kurban savunucusu: Zorbalık davranışının sona ermesi için bilfiil müdahale eden kişi/ kişilerdir.
6. Dışarıda kalanlar: Zorbalık başladığında, davranışa hiçbir şekilde dâhil olmayan, olayın tümünden dışında olan kişi/ kişilerdir.
7. Rolü olmayanlar: Hiçbir role dâhil olmadığını belirten kişi/ kişilerdir. (Yıldırım, 2012).

2.2.4. Zorbalık türleri

Literatüre bakıldığında zorbalık türleri ile ilgili farklı sınıflandırmalar görülmektedir. Akran zorbalığı ile ilgili çalışmaların öncülerinden Olweus (1993) zorbalık davranışını fiziksel,

sözel ve sosyal dışlama olmak üzere üç sınıfta incelemiştir. Zamanla zorbalık türlerinin arasına farklı araştırmacılar tarafından yeni türler eklenmiştir. Bunlar; duygusal ve cinsel zorbalık (Elliott, 1997), psikolojik/duygusal zorbalık (Pace, 2001), ilişkisel ve tepkisel zorbalık (Beale, 2001), dolaylı sözel zorbalık (Kochenderfer-Ladd ve Skinner, 2002), bedensel zorbalık (Kapıcı, 2004; Kepenekçi ve Çınkır, 2006), dışlama, söylenti yayma ve eşyalara zarar verme (Pişkin ve Ayas, 2011), izole etmedir (Siyez ve Kaya, 2011). Son zamanlarda teknolojinin gelişmesi ve teknolojik ürünlerin kullanımının artması sonucunda siber zorbalık da bu türlerin arasına eklenmiştir (Gökler ,2009; Ayas ve Pişkin, 2011; Yıldırım, 2012; Gümüşler Başaran, 2014, Saldıraner, 2019).

Akran zorbalığını, doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde gruplayabilmek mümkündür (Alikashiöğlu, 2011; Yıldırım, 2012). Doğrudan zorbalık; zorbanın kurbanı yönelik açık ve doğrudan gövde gösterisinde bulunma ve hâkimiyetini kurma gayesi vardır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2008). Kurbanı hedef alan açık saldırıları kapsar (Ayas ve Pişkin, 2011). Kurban ile zorba eylem sırasında yüz yüzedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2008). Dolaylı zorbalıkta ise zorba; kurbanı karşı doğrudan saldırmak yerine, kurban hakkında toplumda asılsız ifadeler üretip yayarak zarar vermeyi hedefler. Zorbalığın diğer kişiler aracılığıyla yapılması veya kurbanın asıl saldırganı bilmemesi durumu oluşur. (Milli Eğitim Bakanlığı, 2008). Bu bağlamda fiziksel ve sözel zorbalık, zorba ve kurbanın karşı karşıya olduğu durumlarda olduğundan doğrudan zorbalık, sosyal dışlama ise bu bağlamda dolaylı zorbalık olarak tanımlanmaktadır (Olweus, 1994). Doğrudan zorbalık davranış erkekler arasında daha yaygındır ve doğrudan zorbalık davranışının ortaya çıktığı yerler genelde sınıflar veya okul bahçesidir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2008). Zorbalığın daha geniş kapsamlı gruplandırılmasında ise fiziksel, sözel, dışlama, dedikodu, söylenti çıkarıp yayma, eşyalara zarar verme, cinsel zorbalık ve siber zorbalık yer alır (Pişkin, 2002; Kapıcı, 2004; Kepenekçi ve Çınkır, 2006; Memduhoğlu ve Taşdan, 2007; Ayas ve Pişkin, 2011; Yıldırım, 2012).

Fiziksel zorbalık; mağdurun bedeni hedef alınan ve sonucunda mağdurun; fiziki anlamda rahatsızlık duyacağı, acıya, yaralanmaya ya da can kaybına sebep olan, yapılışında kasıt güdülen davranış ya da davranışlardır (Pişkin, 2002; Kepenekçi ve Çınkır, 2003; Kapıcı, 2004). Bu zorbalık türüne örnek olarak dövme, çelme takma, ısırma, vurma, el şakaları, kulak çekme, tekme atma, itme, tükürme, tutma, omuz atma, çekme gibi davranışlar verilebilir.

Sözel zorbalık; hedef gözeterek, sistemli ve planlı bir şekilde yapılan; kurbanın benlik algısını, özgüvenini, özsaygısını, ruhsal bütünlüğünü, psikolojisini ve sosyal hayatını etkileyen sözel davranışlardır. Süreklik hali vardır (Pişkin, 2002; Kepenekçi ve Çınkır, 2003; Kapıcı, 2004). Sözel zorbalığa örnek olarak; sataşma, lakap veya isim takma, fiziksel özellikleri/

konuşma şekli/ giyinişi/ ekonomik durumu vb. ile dalga geçme/ alay etme/ aşağılama, hakaret etme, küfür etme gibi davranışlar verilebilir. Dışlama; mağduru aktivitelerden mahrum etme veya buna yeltenme, dışlama, yok sayma, kurbanı aktiviteler/ oyunlar vs. ile ilgili davet etmeme/haber vermeme, yalnızlığa terk etme, başka kişilerin kurbanla arkadaşlık kurmasına engel olmadır (Yıldırım, 2012). Dedikodu, söylenti çıkarıp yayma; kurbanın ortamda bulunmadığı sırada onun hakkında asılsız ithamlarda bulunma, kurbanın duyması halinde rahatsız olacağı sözler söyleme gibi davranışları içeren zorbalık türüdür (Yıldırım, 2012). Örnek olarak; kurbana iftira atmak, hakkında dedikodu yapmak, kurbanın arkadaşlarıyla arasını bozmak, hakkında kötü yazılar yazmak, dedikodu yapmak, söylenti çıkarmak gibi davranışlar verilebilir.

Eşyalara zarar verme; kurbanın şahsi eşyalarına bile isteye zarar vermek, kendisine zorla bir şeyler aldırma/ısmarlatmak, yiyeceğini/eşyasını/parasını zorla elinden almak/çalmak, çantasını/defterini/kıyafetlerini/kitaplarını vb. yırtmak/ karalamak/ üzerlerine çirkin sözler yazmak gibi davranışları içeren zorbalık türüdür (Yıldırım, 2012). Cinsel zorbalık; karşı cinse ya da hemcinslerine sözlü taciz, fiziksel taciz ve sarkıntılık yapma gibi davranışları içeren zorbalık türüdür (Kepenekçi ve Çinkır, 2003; Kapıcı, 2004). Zorbalığın sergileniş biçimine göre fiziksel, sözel ya da siber zorbalık içerisinde yer alabilir. Siber zorbalık; kurbana, bir kişi ya da grup tarafından teknolojik cihazlar aracılığıyla (elektronik posta, telefon, web siteleri gibi) zarar verme maksadı taşıyan, tekrarlı ve düşmanca davranışlar olarak ifade edilmektedir (Arıca, 2009; Olweus, 2012; Batmaz ve Ayas 2013). Siber zorbalığa örnek olarak; teknolojik cihazlar aracılığıyla aşağılayıcı, hakaret, küfür, taciz, tehdit, korkutucu öğeler içeren mesajlar yollama, kurbanların izinsiz görüntülerini çekme, rızası olmadan özel resimlerini elektronik ortamda yayma verilebilir (Karataş, 2011; Çivilidağ ve Cooper, 2013; Baştürk-Akca ve diğerleri 2014).

2.3. Akran Zorbalığı Nedir?

Eğitim kurumları bireylerin, akademik ve mesleki becerilerin yanı sıra toplum olma bilincinin, sosyal sorumlulukların, özyönetimin, duygudaşlık ve saygının kazanıldığı yerlerdir (Gökler, 2009). Okullarda verilen eğitimin etkili olabilmesi için eğitim ortamına katılan tüm paydaşların (öğrenci ve personel) kendilerini güvende hissetmeleri çok önemlidir (Işık, 2004). Okullar, çocukların ilk kez toplum içine karıştığı yerdir (Baltaş, 2007). Çocuklar, evlerinde yaşadığı mikro dünyadan ayrılıp okula geldiği andan itibaren dışarıdaki dünyanın hem fiziksel hem de sosyal gerçekleriyle karşı karşıya gelmekte ve bu gerçeklerin doğurduğu sorunlarla mücadele etme yükü karşısında zorlanmaktadır (Kılıççı, 2006). Bireyin, topluma uyum süreci

ilk önce ailede ardından okulda gerçekleşmektedir ve bu süreçte bireyden toplum tarafından kabul gören davranış kalıplarını edinmesi beklenir. Bu edinimi sağlayamayan bireylerde ise olumsuz duygulara kapılma ve şiddet kullanmaya dönük eylemlere yönelim söz konusudur (Usta, 2009). Günümüzde ülkemizin çoğu yerinde okullarda görülen şiddet olayları neredeyse günlük yaşamın bir parçası haline gelip kanıksanmış, olağan görülen bir rutin haline gelmiştir (Gökler, 2009). Okul şiddeti, eğitim ortamında istenmeyen sonuçlar meydana getiren, öğrencilerin eğitim yaşantılarında kötü sonuçlar doğuran saldırganlık ve suç unsuru teşkil edebilen eylemlerdir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2008). Okullarda görülen en yaygın şiddet, akran zorbalığı olarak adlandırılmaktadır (Gökler, 2009).

Akran kavramı, arkadaşlık kavramının yanı sıra aynı yaş grubunda olan ancak herhangi bir arkadaşlık bağı bulunmayan, aynı aktiviteyi paylaşp birbirini gerçek manada tanımayan grupları ifade eder (Çelen, 2011). Türk Dil Kurumu'na göre akran; yaş, meslek, toplumsal durum vb. bakımından birbirine eşit olanlardan her biri, boydaş, taydaş, öğür anlamına gelmektedir (www.tdk.gov.tr, 13 Ocak 2020). Akran ilişkisi, aynı yaş veya gelişim evresinde olan; benzer kültür, yaşantı ve deneyimlere sahip ve aynı sosyal ortamda yer alan bireyler arasında karşılıklı ve süreklilik arz eden etkileşimlerin bütünüdür (Gülay, 2009). Bireylerin birbirleriyle olan etkileşimleri akran ilişkilerinin yapısını belirler (Song, 2006).

Çocuklar ve ergenler arasında zorbalık ve akran mağduriyetinin son on yılda giderek artması, büyük bir endişe kaynağı olmuştur. Bir dizi kapsamlı çalışmadan elde edilen kanıtlar, zorbalık davranışının bir öğrencinin gelişiminde yıkıcı bir etkisi olabileceği (Espelage ve Swearer, 2003; Arsenaault ve diğerleri., 2006; Orpinas ve Horne, 2006) ve okullarda yaygın bir ve davranışsal olay olduğunu göstermiştir (Hoover ve arkadaşları, 1992; Nasel ve arkadaşları, 2001; DeVoe ve arkadaşları, 2003). Akran zorbalığı, benzer yaş grubunda olan bireyler arasında, zorbanın kurbanına göre daha güçlü olduğu ve istenmeyen negatif davranışın süreklilik arz ettiği bir durumdur (Yıldırım, 2012).

Akran zorbalığı; bir veya birden çok öğrencinin, kendilerinden daha güçsüz öğrencileri, kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve mağdurun kendisini koruyamayacak durumda olduğu, öğrencilerin ortalama üçte birini etkileyen bir saldırganlık türüdür (Pişkin, 2002; Garip ve Şavkın, 2008; Gökler, 2009; Olweus ve Limber, 2010; Pişkin, Öğülmüş ve Boysan 2011; Ayas ve Pişkin, 2011; Cooper ve Nickerson, 2013; Nazlı, 2018). Zorbaların mağdurlara karşı sergilediği davranışlar çok geniş bir dağılımı kapsar (Başar, 2001). Akran zorbalığı olarak nitelendirilen davranışlara; başka bir kişi konuşurken onun sözünü kesme veya konuşmacıya karşı ilgisiz davranıp onu dinlemeyerek başka bir eylemde bulunma, öğretmene veya arkadaşlarına karşı saygısızca ve kaba davranma, rencide edici ya da hakaret içeren

konusma, mağdura ruhsal ve fiziksel taciz derecesine varan davranışlar sergileme, başka öğrencilerin yaptığı çalışmalara engel olma veya zarar verme, okulun eşyalarına zarar verme gibi örnekler verilebilir.

2.4. Akran Zorbalığının Sebepleri

Akran zorbalığının sebeplerinin belirlenmesi alanyazında yapılan çalışmaların temelini oluşturan etmenlerden biridir. Akran zorbalığının nedenleri pek çok farklı etkene dayanmaktadır. Alanyazında akran zorbalığının nedenleri üç ana başlık altında incelenmektedir. Bunlar; bireysel sebepler, ailevi sebepler ve okula ait sebeplerdir. (Güvenir, 2006; Garip ve Şavkın, 2008).

2.4.1. Bireysel sebepler

Akran zorbalığı sürecine dâhil olan bireylerin büründükleri farklı roller vardır. Zorba, mağdur ve seyirci rolleri bu sürecin ana rolleridir. Bireylerin zorbalık sürecinde bu rolleri benimsemelerinde temel kişilik özellikleri önemli bir etkindir (Güvenir, 2006; Garip ve Şavkın, 2008; Gökler, 2009; Malkoç ve Ceylan, 2010)

Akran zorbalarında görülen temel kişilik özellikleri

Zorbalar, empati kurma becerisinden yoksundur. Hayatlarına meydana gelen olumsuz durumlara karşı tolerans düzeyleri düşüktür. İnsanların haklarını ve duygularını umursamazlar ve onlara saygısızca davranırlar. (Hantler, 1994). Çoğunlukla fiziksel anlamda güçlü ve dayanıklı, beden hâkimiyeti yüksek, fiziksel aktivitelerde başarılı, atılgan, hareketli ve enerjiktirler. Kurbandan yaş itibarıyla ve fiziksel anlamda daha büyük, daha alımlı, endişe ve kaygıdan uzaktırlar (Ögel, Tarı ve Eke, 2006). Şiddete meyilli, yaptığı davranışların sonuçlarını düşünmeyen ve genellikle dürtüsel davranışlarda bulunan bir mizaca sahiptirler (Güvenir, 2006; Garip ve Şavkın, 2008; Gökler, 2009; Ayas ve Pişkin, 2011). Yaşıtlarına nazaran daha hırçın ve çabuk sinirlenen bir yapıları vardır (Gökler, 2009; Malkoç ve Ceylan, 2010). Çoğunlukla özgüveni ve özsaygısı normal veya normalden daha yüksektir ve fiziksel güç odaklı bir benlik algıları vardır (Güvenir, 2006; Ögel, Tarı ve Eke, 2006; Garip ve Şavkın, 2008). Empati kurmaya istekli olmazlar ve duygusal anlamda izoledirler (Güvenir, 2006; Garip ve Şavkın, 2008). Kendini kontrol etmede güçlük çekerler (Garip ve Şavkın, 2008). Kendini; hazırcevap, becerikli, esprituél, başarılı görür (Ögel, Tarı ve Eke, 2006). İnsanlarla ilişki kurma tarzlarında ve sosyal becerilerde yetersizliklere sahiptirler (Güvenir, 2006; Garip ve Şavkın, 2008). Bağımsızdırlar, zorluklarla kolayca baş edebilirler (Ögel, Tarı ve Eke, 2006). Sorumluluk sahibi

değildirler, yenilgiyi kabul edemezler, kolaylıkla dolduruşa gelebilirler, kurallara karşı asidirler (Ayas ve Pişkin, 2011). Akranları arasında tutulan ve yanında birkaç öğrenciden oluşan ve onları destekleyen veya onları örnek alan küçük gruplar vardır (Gökler, 2009). Şiddet içeren davranışlara karşı daha atılgan ve hoş görülü eğilimleri vardır (Malkoç, ve Ceylan, 2010). Kurbanı acı vermekten ve kurbanın acı çekmesinden keyif alırlar. Kurbanın cezalandırılması gerektiği fikrine sahiptirler (Ögel, Tarı ve Eke, 2006).

Akran zorbalığı mağdurlarının kişilik özellikleri

Akran zorbalığı mağdurlar üzerinde olumsuz fiziksel, zihinsel ve sosyal sonuçlar doğurur (Roberts, Smith, 1999; Lunde, Frisén, Hwang, 2006). Yapılan çalışmalar, akranlarına kıyasla mağdurların anlamlı derecede daha fazla kaygı, korku, depresyon, baş ağrısı, yeme bozuklukları, düşük özgüven, vücut memnuniyetsizliği ve daha düşük yaşam kalitesi olduğunu göstermektedir (Vreeman, Carroll, 2007; Gini, Pozzoli, 2009). Mağdur çocuklar; içe kapalı, çekingen, evde vakit geçirmeyi seven, utangaç, çabuk kaygılanan, pasif ve olayları kabullenici ve içselleştiren, kendisini koruyamayan, iletişim ve sosyal becerileri yetersiz, fiziksel güç gerektiren aktivitelerde pasif olabilir (Güvenir, 2006; Ögel, Tarı ve Eke, 2006; Garip ve Şavkın, 2008).

Mağdurlar; zorbalardan fiziken ve yaş bakımından küçük, acı eşikleri düşük, hareket kabiliyeti ve enerjisi az, çok zayıf veya çok şişman, fiziksel bozukluklara ve yetersizliklere sahip, kekemelik gibi konuşma bozukluklarına sahip kimseler olabilir (Çetinkaya ve diğerleri, 2009; Pişkin ve Ayas, 2011). Mağdurlarda sağlık problemleri (düzensiz uyku, ağrılar, halsizlik gibi), okula gitmede isteksizlik, görülebilir. Bu çocuklar akranları arasında daha az popülerdirler. Genellikle vaktinin çoğunu yalnız geçirirler (Gökler, 2009; Pişkin ve Ayas, 2011). Küçük yaşlardaki öğrencilerde akran zorbalığı mağduru olma oranları yüksek iken, okul çağı sonlarına doğru mağduriyet oranı düşmektedir (Rigby, 2007). Ancak öğrencilerin yaşları arttıkça zorbalık yapma oranlarının ve saldırganca davranışlar sergileme sıklıklarının arttığı görülmektedir (Garip ve Şavkın, 2008; Yıldız ve Sümer, 2010). Bu bağlamda okul düzeyleri değiştikçe zorbalığın şekli de değişmektedir. Örneğin; İlköğretim kademesindeki okullarda fiziksel zorbalık daha yaygın görülürken ortaöğretim kademesindeki okullarda fiziksel zorbalık yerini daha çok sözel ve psikolojik zorbalığa bırakmaktadır (Garip ve Şavkın, 2008).

2.4.2. Aileden kaynaklanan sebepler

Ailelerin psikososyal sağlığının zayıflığı ile çocuklarının zorbalık eğilimi arasında pozitif bir korelasyon vardır (Rigby, 1993). Zorbalık davranışını sergileyen çocuklar bir sebepten kısıtlanmış ve öncesinde zorbalığa maruz kalmışlardır (Ögel, Tarı ve Eke, 2006). Yakın çevresinde model alabileceği yetişkinler içinde saldırgan, çatışmacı ve istismara yatkın bireyler vardır (Garip ve Şavkın, 2008). Aile arasında saldırganlık tolere edilebilir bir davranıştır. Aile içi olumlu etkileşim yetersizdir ve çocuklar ebeveynlerine karşı negatif düşüncelere sahiptir (Ögel, Tarı ve Eke, 2006). Ebeveynler genelde baskıcı, ceza ile disipline etme eğilimli, sorumluluktan kaçan ve çocuklarını desteklemekten kaçınan bireylerdir (Gökler, 2009). Çocuklarını disipline etmede tutarsız yöntemler ve davranışlar sergilerler, bu sebeple çocuklarına düzgün rol model olamazlar ve evlilikleri sorunludur (Ögel, Tarı ve Eke, 2006).

Ebeveynlerini rol model alan ve özdeşim kuran birey; sorunların çözümünde fiziksel şiddet içeren ceza, fiziki veya sözlü saldırının kullanıldığı bir ev ortamında büyümüş ise kendi akranları ile kurduğu ilişkilerde de sorunlarının çözümünde evde ebeveynlerinden gördüğu yöntemleri kullanabilir (Güvenir, 2006). Ebeveynleri tarafından özellikle erken çocukluk döneminde fiziksel güç kullanılarak, yetersiz sevgi ve ilgiyle muamele edilmesi bu çocukların saldırganca davranışları onaylama, hoş görme, olağan kabul etme ve sergileme yöneliminde etkili bir rol oynar (Güvenir, 2006; Garip ve Şavkın, 2008). Çocuk çevresine karşı şiddet içeren eylemler sergilediğinde; ebeveynleri tarafından bu eylemlere onay verici bir tavırla yaklaşılması, belirgin kısıtlamalar getirilmemesi, aşırı özgürlük tanınması bu tür eylemlerin artmasına sebep olur. Çocuğu yetiştirirken onun net bir şekilde anlayabileceği kurallar ve kısıtlamalar getirmek oldukça önemlidir (Güvenir, 2006; Garip ve Şavkın, 2008).

Stevens ve diğerkleri (2002); akran zorbalığı ve aile ilişkisi ile ilgili yapılan araştırmaları inceleyerek zorbaların, ailelerini genellikle daha fazla düşmanca ve daha az uyumlu olarak algıladıklarını sonucuna ulaşmışlardır. Yapılan çalışmada zorbaların ebeveynleri ve kardeşleri arasında belirgin bir güç dengesizliği olduğu ve baba merkezli bir otorite algıları olduğu belirtilmiştir. Zorbalar genellikle aile bireyleriyle daha az duygusal, tutarsız, soğuk, çatışmalı ilişkileri ve zayıf bağları vardır (Loeber ve Dishion, 1984; Olweus, 1994; Stevens ve diğerkleri, 2002; Connolly ve O'Moore, 2003; Rigby, 2007). Ailelerinin temel olarak saldırgan davranışları pekiştiren kuralları benimsediklerini ifade edilmiştir.

Akran zorbalığı sürecine dahil olan bazı bireylerin ailelerinde fazlaca koruyucu ebeveyn tutumları görülebilir. Aynı zamanda bu ailelerde ebeveynler arasında güç dengesizliği vardır ve

çoğunlukla baskın olan taraf babadır (Bowers, Smith ve Binney, 1992). Bu çocuklar, ebeveynlerinin beklentilerini karşılayamayacaklarını düşünürler (Güvenir, 2006; Ögel, Tarı ve Eke, 2006; Garip ve Şavkın, 2008). Çocuklarının kendi özdenetimlerini sağlamaları için çok az fırsat sunan, daha az destekleyici ve daha az sorumluluk bilinci olan ebeveyn, acımasız, baskıcı, olumsuz ev ortamları ve aile içi istismar sorunları görülebilir (Gökler, 2009). Zorbaca öğrencilerin ailelerinin problem çözme becerilerinde zayıflık vardır (Loeber ve Dishion, 1984). Kurbanların ailelerinin, aşırı koruyucu tutumlar sergilerler ve problem çözmede kaçınma stratejilerini kullanırlar (Hart, DeWolf ve Wozniak, 1992; Stevens ve diğerleri., 2002).

2.4.3. Okul kaynaklı sebepler

Araştırmacılar okulla ilgili faktörleri akran zorbalığının öngörücüleri olarak incelemişlerdir. Bunlar arasında okul büyüklüğü, okul yeri, sınıf büyüklüğü ve öğrenci bedeninin bileşimi yer almaktadır (Eslea ve Mukhtar 2000; Glover ve diğerleri 2000; Wolke ve diğerleri 2001). Burke ve Burgman (2010), zorbalığa maruz kalan birçok çocuğun, zorbalığa uğradığını bildirildiği zaman öğretmenlerin uygun şekilde cevap vermediğini hissettiği sonucuna ulaşmıştır.

Okulun sosyal ortamının öğrencilerin tümüne karşı kabul edici ve ılımlı olmaması, okul içinde ve çevresinde çocuğun eğitiminden sorumlu personelin yetersiz denetimleri sebebiyle okullarda zorbalık olarak nitelendirilen davranışların görülme sıklığını arttırmaktadır. (Garip ve Şavkın, 2008; Güvenir, 2006). Pepler ve diğerlerinin (1994) yapmış olduğu bir araştırmada öğretmenlerin %85'i her zaman veya sık sık zorbalığa durdurma amaçlı müdahalede bulunduğunu belirttiklerini ancak öğrencilerin yalnızca %35'nin öğretmenlerinin zorbalığa karşı müdahalede bulunduğunu ifade ettiklerini söylemektedir. Houndoumadi ve Pateraki'nin (2001) Yunanistan yürütmüş olduğu araştırmada, öğretmenlerin %70'i okullarında tüm zorbalık olaylarına müdahalede bulunduklarını ifade ederken; öğrenciler, öğretmenlerinin zorbalığa karşı müdahale etme oranını %25 olarak belirtmişlerdir. Limber'in (2002) gözlem metoduyla yapmış olduğu bir araştırmada elde ettiği sonuçlara göre ise öğretmenlerin yalnızca %18'inin zorbalık olaylarına müdahalede bulunduğunu ortaya koymuştur. Hoover ve arkadaşları (1992) zorbalık mağdurlarının %60'ının okul personelinin zorbalığa karşı tepkisini zayıf olduğu sonucuna ulaşmıştır. Craig ve Pepler (1997), öğretmenlerin zorbalık olaylarının sadece %4'üne müdahale ettiğini belirtmişlerdir. Doll ve diğerleri (2004) öğrencilerin zorbalığa uğradıklarını ilk önce ailesine bildirdiklerini, çünkü öğretmenlerin zorbalık vakalarına etkili bir müdahalede bulunmadıklarını belirtmişlerdir (aktaran Bauman & Del Rio, 2005).

Okul personeli ise zorbalık vakalarına müdahalede bulunmada yeterli güçte olduklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir (Houndoumadi ve Pateraki, 2001; Hanish ve diğerleri 2004'den aktaran; Bauman ve Del Rio, 2005). Öğretmen ve öğrenci ifadelerinden elde edilen bu farklılıklar, öğretmenlerin zorbalık algısının ne olduğunu, öğretmenlerin gözünde hangi davranışların zorbalık olarak nitelendirildiği sorularını akla getirmektedir. Şayet öğretmenler, zorbalığın öğrenciler üzerindeki etkilerinden haberdar değiller ise ve zorbalığı ciddi bir sorun olarak kabul etmiyorlar ise zorbalığa karşı etkisi olmayan tepkiler gösterebilirler. Yoon ve Kerber (2003); ürettikleri birtakım zorbalık senaryoları üzerinden yürüttükleri araştırmalarında, öğretmenlerin zorbalık davranışlarını doğru tanımlayamadıkları takdirde zorbalığa karşı etkili bir müdahale planlamadıklarını gözler önüne sermiştir. Oysaki güvenli bir eğitim ortamı meydana getirmek için öğrencilerin zorbalık vakalarını öğretmenlerine bildirmek ve onların da etkili bir müdahalede bulunmasını beklemek durumunadır. Şayet öğretmenler de zorbalığa karşı etkili ve tutarlı tepkiler verebiliyor ise okul, olması gerektiği gibi güvenli bir ortama sahip olacaktır (Nicolaidis ve diğerleri, 2002).

Zorbalık türlerinin birçoğu okulda öğrenilir (Kasen ve diğerleri, 2004'den aktaran; Bauman ve Del Rio, 2005). Bu sebeple eğitimcilerin, temel görevlerinin belli bir konuyu öğretmek olduğu fikrinden sıyrılmaları, zorbaca davranışlara karşı duyarlı ve dikkatli olmalı ve kendilerini zorbalığa müdahale etme hususunda yetiştirmeleri gerekmektedir. Zorbalık vakalarında tarafların biri mutlak güçsüzdür ve korunması gerekmektedir. Bu sebeple zorbalık vakalarında müdahale, mağdur ve zorba için farklı olmak zorundadır (Bauman ve Del Rio, 2005).

2.5. Akran Zorbalığının Sebepleri

Akran zorbalığı, bu sürece dâhil olanlar (zorba, kurban ve izleyici) üzerinde kısa ve uzun vadede olumsuz etkiler yaratır. Akademik, psikolojik ve sosyal sorunlara sebep olur. Akran zorbalığının olumsuz etkileri yalnızca okul döneminde değil bireylerin hayatlarının sonraki yıllarında da devam etmekte, bu sorunların yetişkinlik döneminde de kendini gösterme ihtimali yüksek görünmektedir (Rigb, 1999; MEB, 2008; Malkoç ve Ceylan, 2010; The National Association of School Psychologists, 2012).

2.5.1. Zorbalarda ortaya çıkan sorunlar

Zorba bireylerde okul başarısında düşüklük, dikkat eksikliği, depresyon, davranış problemleri, kurallara uymayı reddetme, her türlü suça yatkınlık ve suça karışıp hüküm giyme, kurbanlara nazaran daha fazla bağımlılık yapan madde (alkol, uyuşturucu vb.) kullanımına

yatkınlık, okul başarısında düşüş, iş hayatında performans düşüklüğü ve başarısızlık, yetişkinlik yaşantısında asosyal davranışlar, psikolojik sorunlar, depresyon ve aile içi şiddet davranışları görülür (Gökler, 2009; The National Association of School Psychologists, 2012; Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011).

Zorba bireylere erken yaşlarda müdahale edilmez ise bu bireyler yetişkin olduklarında günlük hayatlarında normalmiş gibi şiddet içeren davranışlar sergileme ve suç işlemeye eğilimli, yetişkinlik dönemlerinde insanlar üzerinde fiziksel güç kullanma yoluyla baskı oluşturmaya çalışan, yetersiz sosyal becerilere sahip ve sağlıklı davranışlarda bulunan bireyler olmaya devam ederler ve toplum hayatında işlevsel bir rol edinemeyen, meslek sahibi olmayan ya da iş hayatına tutunmada yetersiz kalan kimselere dönüşürler (Hantler, 1994). Ayrıca sergiledikleri olumsuz davranışları ve kötü alışkanlıkları çocuklarına aktarma olasılıkları da oldukça yüksektir. Çocukluk yıllarında akranlarına karşı zorbaca davranışlar sergileyen bireyler, ilerleyen yıllarda ailesine karşı sözlü ve fiziksel şiddet gösterme ve çocukları istismar etme eğilimindedir (Crothers ve Levinson, 2004).

2.5.2. Zorbalık mağdurlarında ortaya çıkan sorunlar

Zorbalığa uğrayan bireylerde; kaygı bozukluğu, gerginlik, güvensizlik, yoğun korku ve endişe, yalnızlık duygusu, yeme bozuklukları, konuşma bozuklukları, uyku problemleri, geceleri alt ıslatma, kendini toplumdan soyutlanmış hissetme, huzursuzluk, panik hissi, odaklanma problemi, okul fobisi, depresyon, sürekli tedirginlik ve (nadiren görölse de en önemlisi) intihar etme düşüncesi ve intihar teşebbüsüdür. Kurbanlar; psikolojik nedenlere bağlı çeşitli vücut ağrıları (mide ağrısı, baş ağrısı gibi) yaşayabilir (Güvenir, 2006; Sabuncuoğlu ve diğerleri, 2006; Garip ve Şavkın, 2008; Gökler, 2009; Uzbaş, 2009; Yaman ve diğerleri, 2011; The National Association of School Psychologists, 2012).

Kumpulainen ve diğerlerinin (2001) yapmış oldukları bir araştırmada, akran zorbalığı mağdurlarının yaygın olarak dikkat eksikliğine sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Mağdurlarda görülen dikkat eksikliğinin sebebi olarak; kurbanların mağduriyeti önleme amacıyla sürekli çevreyi gözleme gereksinimi hissetme ve zorbalığa uğrayacakları anı endişe ile bekleme gibi duygu ve düşüncelere kapılıp enerjilerinin büyük bir kısmını burada harcamalarının sonucu olarak düşünülmektedir. Mağdurların büyük bir kısmında akademik başarıda düşüklük, kronik yoksunluk, kendini yalnız hissetme, şiddetli korku ve endişe, terk edilmişlik ve kendi yaşamını sonlandırma eğilimi gibi sorunlar yaşarlar (Beale, 2001; Roberts ve Coursol, 1996).

Akran zorbalığı ilgili sosyal problemler arasında sosyal yeterlilikteki eksiklikler, akademik zorluklar, yıkıcı davranış, okuldaki mutsuzluk ve arkadaşlık sayısındaki azlık vardır (Bauminger, Edelsztein, Morash, 2005; Law ve diğerleri, 2006; Srabstein ve diğerleri 2008). Bu problemler, çocukların akran zorbalığından korunabilecek arkadaşlıklar kurmasını engellemektedir ve akran reddi ile ilişkili problemlerin içselleştirilmesi ile ilişkilendirilmiştir (Lunde, Frisén, Hwang, 2006). Sorunlarla baş etmede yetersizlik göstereceğine inanır, akranlarından yardım istemeye çekinir, zorbaya karşı kendisini çaresiz ve savunmasız hissederler (Ögel, Tarı ve Eke, 2006; Pişkin ve Ayas, 2011).

Akran zorbalığı kurbanı öğrenciler genel olarak okul korkusuna sahiptir. Okul onlar için güvensiz ve mutsuz bir yerdir. Zorbaliğa uğradıktan sonra okula olan sevgileri azalır ve okuldan soğurlar. Okula ve okuldaki çevresine karşı olumlu ilişkilerinde azalma eğilimi, okulda uyumsuz davranışlar sergileme, kaygı ve korku, odaklanma sorunları ve akademik başarıda düşüş, zorbalıktan kaçınmak için okula gitmekte isteksiz davranma, okula gitmeyi reddetme ve buna bağlı derslerde başarısızlık gibi davranışlar görülür. Güvensiz bir ortamda olduğunu düşünen öğrenci sağlıklı öğrenme yaşantıları elde edemez. Ayrıca bazı durumlarda mağdur kendini savunmak için kesici/delici ve ateşli silah taşıma eğilimindedir (Rigb, 1999; Bauman ve Del Rio, 2005; Güvenir, 2006; Garip ve Şavkın, 2008; Gökler, 2009; The National Association of School Psychologists,, 2012).

Akran zorbalığı kurbanları mutlu bir hayat yaşamayı hak etmediklerini fikrine sahiptirler. Bu nedenle sonucu duygusal ve sosyal problemleri vardır. Arkadaş edinmede ve arkadaşlığı devam ettirmede güçlük yaşarlar. Aynı sorunlar yetişkinlik dönemlerinde de artarak sürer ve bunun sonucunda ağır sosyal uyum problemleriyle karşı karşıya kalınabilir. Utangaçlık, ihmal edilmişlik duygusu, kendine ve çevresindekilere karşı güvensizlik, olumsuz benlik algısı ve azalmış benlik saygısı ve içe kapanıklık görülür (Güvenir, 2006; Garip ve Şavkın, 2008).

2.6. Özel Gereksinimli Bireyler ve Akran Zorbalığı

Toplumsal olarak yalıtılmış çocukların (özel gereksinimli çocuklar gibi) akran zorbalığı ve sosyal dışlanma mağduru olma olasılıkları daha yüksektir (Bourke, Burgman, 2010; Dixon, 2006). Özel gereksinimli bireylerin akademik ihtiyaçları, sosyo-duygusal veya davranışsal sorunları vardır. (White ve Loeber, 2008). Özel gereksinimli çocuklar genellikle normal gelişim gösteren akranlarla ilişki kurmakta zorlanırlar. Örneğin, Pijl, Frostad ve Flem (2008)

araştırmalarında, özel gereksinimli çocukların daha az popüler olduklarını, daha az sayıda arkadaş sahibi oldukları sonucuna ulaştılar.

Özel gereksinimli çocukların genellikle arkadaş edinme süreçlerini etkileyebilecek ve onları zorbalığa karşı daha savunmasız bırakabilecek sosyal beceri eksikliklerine sahiptirler (Jindal-Snape, 2004; Konarska, 2007). Daha az arkadaş sahibi olmaları sebebiyle ortaya çıkan düşük sosyal statüleri onlara arkadaşlıkların koruyucu işlevini vermez (Bourke, Burgman, 2010; Dixon, 2006). Bu tür çocuklar genellikle zorbalık hedefleridir çünkü “farklı”, daha az güçlü ve eksik sosyal becerilere ve yetersiz özgüvene sahip olarak görülürler (Vreeman, Carroll, 2007; Bourke, Burgman, 2010; Dixon, 2006). Sınıf arkadaşları tarafından reddedilen ve genellikle arkadaşları arasında daha az popüler olan özel gereksinimli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarına nazaran uyumsuz ve daha saldırgan davranışlarda bulunmaya yatkın oldukları bilinmektedir (Kabasakal ve diğeri, 2008).

Kronik sağlık sorunlarına sahip çocukların, sınırlı sosyal uyumu, daha az sayıda arkadaş sahibi olması ve daha düşük arkadaş desteğı seviyelerini içeren sosyal dışlanmaya maruz kalma oranları sağlıklı yaşıtlarının neredeyse üç katıdır (Kent, 2003; Curtin, Clarke, 2005; Dixon, 2006; Carter, 2009). Öğrenme güçlüğü olan çocuklar, duygusal bozukluk, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve fiziksel engeli sahip bireyler çoğı kez onları zorbalığa karşı savunmasız kılan sosyal farkındalık eksikliği göstermektedir (Konarska, 2007).

Çocuklarda zorbalık ve mağduriyet üzerine yapılan araştırmalar; gelişimsel, duygusal, davranışsal, fiziksel yetersizlikleri ve / veya sağlık sorunları olan ve belirli bireysel farklılıklara ve karakteristik özelliklere sahip çocuk ve ergenlerin zorbalık kurbanı oldukları sonuçlarına ulaşmışlardır (Thompson ve diğeri 1994; Marini ve arkadaşları 2001; Mishna 2003; Flynt ve Morton 2004). Özel gereksinimli çocukların genellikle arkadaşlık kurma, işbirliği gibi sosyal davranışları edinme ve sergilemede yetersiz oldukları gözlenmektedir. Okullarda, yakın arkadaşı olmayan, çekingen, kendini koruyamayan, utangaç, güvensiz, içe kapanık ya da normal gelişim gösteren akranlarının çoğına göre farklı özellikleri olan özel gereksinimli çocukların aleni olarak sözel, fiziksel zorbalığa ve dışlanmaya maruz kaldıkları bilinmektedir (Kabasakal ve diğeri, 2008).

Özel gereksinimli öğrenciler çok pasif oldukları veya zorbalık davranışlarını güçlendirebilecek çekingen tepkiler gösterdikleri için mağdur edilebilirler. Mağdurlar ayrıca sözsüz iletişimi yanlış anlayabilir veya tehditkâr olmayan ipuçlarını yanlış yorumlayabilir

(Sabornie, 1994). Engelli mağdurlar ayrıca çok az yakın arkadaşlık kurar veya dengesiz ilişkilere sahiptir. Sosyal ağların bu eksikliği, kurbanı önemli bir sosyal koruma tabanının yoksun bırakır. Mağdur olan engellilerin de daha fazla akademik yardıma ihtiyaç duydukları, normal gelişim göstren akranları tarafından reddedildikleri ve popüler olmadıkları bilinmektedir (Martlew ve Hodson, 1991; Nabuzoka ve Smith, 1993; Morrison ve arkadaşları, 1994; Kuhne ve Wiener, 2000; Llewellyn, 2000; Baker ve Donnelly, 2001). Engelli bireyler ancak mağdur edilmekten kaçınmalarına yardımcı olacak uygun sosyal davranışları anlar ve sergilerlerse daha az risk altında olabilirler (Nabuzoka, 2003).

Özel gereksinimli öğrencilerin sergilediği zorbalık ise genellikle uzun süreli mağduriyete veya genel bir sosyal beceri eksikliğine tepki olarak, öğrenilmiş bir davranıştır. Eğitim belirleme ve önleme programları sürekliliği etkileyebilmesine rağmen, öğrencilerin davranış özellikleri zorbalık olasılığını artırabilir. Yine, bu öğrenciler çok agresif davranabilir veya sosyal bilgi işlem eksiklikleri nedeniyle sosyal uyaranları yanlış yorumlayabilir (Sabornie, 1994; Crick ve Dodge, 1994, 1996; Burks, Laird ve & Dodge, 1999; Dodge ve diğerleri, 2003). Özel gereksinimli öğrenciler kendini kontrol etme konusunda güçlük çekmekte (Mayer & Leone, 2007) veya sosyal olarak kabul edilmedikleri zamanlarda (Nabuzoka & Smith, 1993) saldırgan davranışlar sergilemektedirler. Ayrıca, kendilerini daha fazla mağduriyetten korumak için veya başka sosyal ortamda (örneğin aile, sosyal tanıdıklar) davranışı öğrendikleri için süreklilik içinde olabilirler (Whitney ve diğerleri, 1994).

Özel gereksinimli çocuklara yönelik olumsuz tutumlar, çocukların sosyal katılımında önemli etkiye sahip olabilecek faktörlere bir örnektir (King ve diğerleri, 1997). Özel gereksinimli çocuklara yönelik olumlu tutumlar önemlidir, çünkü bu çocuklar genellikle fiziksel alan uyarlamalarına ve normal gelişim gösteren akranlarıyla birlikte başarılı bir kaynaştırmaya tabî olmak için birtakım faaliyetlere ihtiyaç duyarlar (Jinnah-Ghelani ve Stoneman, 2009).

Huang ve Diamon (2009) bir öğretmenin engelli çocuklarla çalışma konusundaki eğitim ve deneyiminin daha yüksek konfor seviyeleri ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Her ne kadar çoğu eğitimci öğrencilerle saygılı bir şekilde etkileşime girse de, bazıları engelli çocuklara karşı olumsuz tutumlara sahiptir. Örneğin Whitted ve Dupper (2008), engelli öğrencilerin öğretmenler tarafından şaşırtıcı derecede, çok çeşitli yıkıcı ve zararlı etkileri olan zorbaca davranışlara maruz bırakıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Özel eğitim öğrencilerinin çoğunluğu okulda yetişkinler tarafından uygulanan kötü muamele gördüğünü belirtmiştir. Öğrencilerin

büyük çoğunluğu, en kötü okul deneyimlerine bir akrandan ziyade bir yetişkinin dâhil olduğunu bildirmiştir.

Bazı araştırmacılar, kapsayıcı ortamların sosyal beceri kazanımını geliştirdiğini, genel sosyal ve akademik gelişimi iyileştirdiğini (Brown ve diğerleri, 1989), kabulü artırdığını, olumsuz kalıplaşmış yargıları azalttığını (Martlew ve Hodson, 1991) ve katılımı artırdığını öne sürmektedir (Sabornie, 1994). Öte yandan, eğer öğrenciler akran gruplarına tam olarak bütünleşmiş değilse, kapsayıcı ortamlar mağduriyeti koruyabilir veya şiddetlendirebilir (Martlew ve Hodson, 1991). İzolasyon, uygun sosyal beceriler için öğrenme, uygulama ve onaylama fırsatlarını (Mishna, 2003) ve koruyucu akran tabanının gelişimini sınırlar (Morrison ve diğerleri, 1994; Whitney ve diğerleri, 1994). Bazı araştırmalar, engelliliklerini anlayan ve kabul eden öğrencilerin sınıflarında arkadaşlıklar geliştirdiklerini ve daha düşük oranlarda mağdur olduklarını göstermektedir (Schwartz ve diğerleri, 1999).

2.7. Özel Gereksinimli Bireyler ve Akran Zorbalığı

Dünya genelinde akran zorbalığı ile ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. Rigb (1999), Avustralya'da yapmış olduğu bir çalışmada katılımcıların en az %50'sinin 9-17 yaşları arasındaki dönemde (1993-1994) sıklıkla akran zorbalığına uğradığı sonucuna ulaşılmıştır (Rigb, 2007). Frisen, Jonsson ve Persson'un (2007) lise düzeyindeki öğrencilere yönelik yaptıkları çalışmada, öğrencilerin %39'unun akran zorbalığı kurbanı olduğu, %28'i zorbaca davranışlar sergilediği, %13'ünün hem zorba hem de kurban olduğu ortaya çıkmıştır.

Amerika'da öğrencilerinin akran zorbalığı sürecinde rol alma düzeylerinin (zorba, kurban veya seyirci olarak) %70-80 olduğu (The National Association of School Psychologists, 2012), Stavrinos ve diğerlerinin (2010) Güney Kıbrıs'ta lise öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin %7,4'ünün kurban, %5,4'ünün zorba, %4,2'sinin hem zorba hem de kurban olduğu, Klomek ve diğerlerinin (2007) ergenlik çağındaki bireyler üzerinde NewYork'ta yürüttüğü çalışmada katılımcıların %13'ünün zorba, %9'unun kurban olduğu gözlemlenmiştir. Nasel ve diğerleri (2001), uyguladıkları büyük ölçekli bir anket çalışmasında, altı ila onuncu sınıflardaki 686 öğrencinin yaklaşık %30'unun akran zorbalığı sürecinde orta derecede ya da sıkça yer aldığını, % 17'si mağduriyet bildirdiğini ve % 19'u fail olduğunu bildirdiğini belirtti. Rigby ve Johnson (2006), Avustralya'daki sekiz farklı ilkokul ve lisede, 400 engelli çocuğu içeren bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışma, ilköğretim çağındaki çocukların % 92'sinin sözlü zorbalık olayına tanık olduğunu ve çocukların % 60'ının okullarında fiziksel

zorbalığa tanık olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgu, Avustralya ilköğretim okullarında zorbalık oranının yüksek olduğunu göstermektedir.

2.8. Türkiye’de Akran Zorbalığının Görülme Sıklığı

Ülkemizde okul çağındaki bireylerin; %44’ü sözel, %30’u fiziksel, %18’i duygusal, %9’u cinsel zorbalık kurbanı olmaktadır (Garip ve Şavkın, 2008). Alanyazında yapılan araştırmalara göre ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerinin %51’i okul içinde zorbalık mağduru olduklarını, %54’ü ise okullarında öğrenciler arasında zorbalık davranışının görüldüğünü ifade etmişlerdir (Ögel, Tarı ve Eke, 2006). Ülkemiz genelinde 2005-2006 yılları arasında ilk ve orta öğretim kurumlarına devam eden öğrenciler üzerinde yürütülen çalışmada; öğrencilerin %65,2’sinin son 1-2 ay içerisinde zorbalığa maruz kaldıklarını, %58’inin de düzenli olarak en az haftada bir defa zorbalığa uğradıkları saptanmıştır (Alikashiöğlu, 2011).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde lise düzeyindeki okullarda öğrencilerin zorbalık davranışlarını sergileme oranlarının iller bazında; İstanbul’da %9,2 ila %42 aralığında (Alikashiöğlu ve diğerleri, 2004; Alikashiöğlu ve diğerleri, 2007; Alikashiöğlu, 2011), Bolu’da %41,37 (Totan ve Yöndem, 2007), Balıkesir’de % 56,7 (Kocaşahan, 2012) iken, kurban olma oranlarının ise iller bazında; İstanbul’da %22 ila %30 (Alikashiöğlu ve diğerleri, 2004; Alikashiöğlu ve diğerleri, 2007; Alikashiöğlu, 2011), Ankara’da %35,5 ila %70,9 arasında (Kepenekçi ve Çınkır, 2006), Bolu’da %51,04 (Totan ve Yöndem, 2007), Balıkesir’de %13,1 (Kocaşahan, 2012) olduğu tespit edilmiştir. Lise düzeyi öğrencilerin “Zorba-Mağdur” olma oranları; İstanbul’da %9,4 (Alikashiöğlu ve diğerleri, 2007; Alikashiöğlu, 2011), Balıkesir’de %7,9 (Kocaşahan, 2012) olarak tespit edilmiştir. Akran zorbalığının yaygınlık oranın lise düzeyi okullarda %9,2-70,9 bandında olduğu belirlenmiştir (Gümüşler Başaran, 2014).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde ilköğretim düzeyindeki okullarda öğrencilerin zorbalık davranışlarını sergileme oranlarının iller bazında; Ankara’da %10,1 (Gökler, 2007), İzmir’de %5,6 ila %20,3 (Sipahi, 2008; Totan ve Kabakçı, 2010; Ertan, 2012), Adana’da %5,1 (Önder ve Sarı, 2012) iken, kurban olma oranlarının ise iller bazında; Ankara’da %27,3 ila %94,4 (Kapçı, 2004; Gökler, 2007; Özkan ve Çıfci, 2010), Sivas’ta %43,0 (Çetinkaya ve diğerleri, 2009), İzmir’de %21,9 ila %42,3 (Sipahi, 2008; Totan ve Kabakçı, 2010; Ertan, 2012), Adana’da %6 (Önder ve Sarı, 2012) olduğu tespit edilmiştir. İlköğretim düzeyi öğrencilerin “Zorba-Mağdur” olma oranlarının; İzmir’ de %6,6 ila %13,8 (Sipahi, 2008; Totan ve Kabakçı, 2010; Ertan, 2012), Adana’ da %8,3 (Önder ve Sarı, 2012) olduğu belirlenmiştir.

İlköğretim düzeyi öğrencilerin herhangi bir zorbalık sürecine dahil olma oranı %41,7 olarak bulunmuştur (Totan ve Kabakçı, 2010).

2.9. Türkiye’de Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Akran Zorbalığı Çalışmaları

Ülkemizde özel gereksinimli bireylere yönelik akran zorbalığı çalışmaları dünya literatürüne nazaran kısıtlı olduğu görülmektedir. Ülkemizde özel gereksinimli bireylere yönelik akran zorbalığını inceleyen çalışmaları incelediğimizde ağırlıklı olarak ilköğretim kademesindeki öğrenciler üzerinde yoğunlaştığını görebiliriz. Kabasakal ve arkadaşlarının (2008) yürütmüş oldukları çalışmada kaynaştırma öğrencilerinin akranları tarafından fiziksel ve sözel zorbalığa maruz kaldığı ve akranlarına karşı fiziksel ve sözel zorbalık yaptıkları sonuçlarına ulaşmışlardır. Tuş ve Tekinarslan’ın (2013) okulöncesi dönemde kaynaştırmaya eğitimi alan öğrencilerin anneleri ile yürütmüş oldukları çalışmada; bu öğrencilerin akranları tarafından fiziksel zorbalık ve dışlanmaya maruz kaldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa uğramasının sebebinin ise sergilemiş oldukları olağandışı davranışları ve iletişim becerilerindeki yetersizlikleri olduğunu belirtmişlerdir.

Örengül’ün (2013) 8-16 yaş arası dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) olan çocuklar ile yürüttüğü çalışmasında DEHB’li çocuklarda arkadaşları tarafından dışlanma, alay edilme, kötü lakaplarla seslenilme, küfür ve el kol hareketleriyle zorbalığa uğradığı sonucuna ulaşmıştır. Pemik ve Deniz’in (2017) kaynaştırma öğrencilerinin okul ortamlarına yönelik algılarını inceledikleri araştırmada, kaynaştırma öğrencilerinin akranları tarafından dışlanma ve sözlü tacize maruz kaldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Eroğlu’nun (2018) ilköğretime devam eden otizmli ve hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarda yürüttüğü çalışmasında; her iki grubun da normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla daha yüksek oranda zorbalık mağduru ve faili olduğu, bu öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarına göre 2 kat daha fazla sözel zorbalık, 3 kat daha fazla duygusal zorbalık mağduru olduklarını sonucuna ulaşmıştır. Sarı ve Pürsün’ün (2019) kaynaştırma sınıflarındaki akran zorbalığını inceledikleri çalışmalarında; kaynaştırma öğrencilerinin sıklıkla sözel ve duygusal zorbalığa maruz kaldıkları ve akranlarına fiziksel zorbalık yaptıkları sonucuna ulaşmışlardır.

2.10. Dünyada Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Akran Zorbalığı Çalışmaları

Dünyada özel gereksinimli bireylere yönelik akran zorbalığını inceleyen çalışmaların birçok engel türü ve yaş aralığındaki özel gereksinimli bireyi kapsadığını görebiliriz. Öğrenme güçlüğüne sahip öğrencilerde akran zorbalığını inceleyen çalışmalara baktığımızda, öğrenme güçlüğüne sahip çocukların, normal gelişim gösteren akranlarına nazaran önemli ölçüde daha

fazla zorbalık kurbanı oldukları sonucuna ulaşmıştır (Morrison ve Furlong, 1994; Nabuzoka, 2003; Humphrey ve Arkadaşları, 2007). Bazı araştırmalara göre ise öğrenme güçlüğüne sahip öğrenciler, engelli olmayan akranlarından ölçüde daha yüksek düzeyde zorbalık yapmaktadır (Whitney ve diğerleri, 1994; Kaukiainen ve diğerleri, 2002; Reiter ve Lapidot-Lefler, 2007). Yapılan araştırmalarda kendi kendine yetebilen, öğrenme güçlüğüne sahip öğrencilerin yüksek düzeyde saldırganlık veya zorbalık davranışları sergilediği sonucuna ulaşılmıştır (O'Moore & Hillery, 1989; Kuhne ve Wiener, 2000).

Bazı araştırmalar; dil ve konuşma bozukluğu olan öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarına göre daha fazla zorbalık mağduru olduğu sonucuna ulaşmıştır (Sweeting ve West, 2001; Davis, Howell ve Cooke, 2002; Knox ve Conti-Ramsden, 2003). Benzer şekilde normal gelişime sahip akranlarına kıyasla, serebral palsili çocukların (Lindsay ve McPherson, 2012), duygusal veya davranış bozukluğu olan öğrencilerin (Monchy ve diğerleri, 2004; Van Cleave ve Davis, 2006) ve asperger sendromlu öğrencilerin daha fazla zorbalık ve sosyal dışlanma kurbanı oldukları bildirilmektedir (Little, 2002). Bu veriler yetersizliğin açık ve görünür olmasının, zorbalığa maruz kalmada önemli bir faktör olduğunun göstergesidir. Aynı zamanda dil ve konuşma bozukluğu olan (Conti-Ramsden ve Botting, 2004), psikiyatrik bozukluğu olan (Kumpulainen ve arkadaşları, 2001; Unnever ve Cornell, 2003), disleksili (Singer, 2005), hemiplejili (Yude ve arkadaşları 1998) ve ağır düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin (Sheard ve diğerleri, 2001) normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla daha düşük oranda zorbalık davranışları sergiledikleri görülmektedir.

Kaynaştırma öğrencilerinde akran zorbalığını inceleyen çalışmalara baktığımızda, kaynaştırma öğrencilerinin normal gelişim gösteren akranlarına oranla daha yüksek oranda fiziksel zorbalığa, cinsel tacize uğradıkları görülmektedir (Saylor ve Leach, 2009). Bourke ve Burgman'ın (2010) Avustralya'da ilköğretim okullarına kaynaştırma eğitimi alan farklı engel türlerine sahip (görme, işitme ve fiziksel) çocuklar üzerinde yapmış oldukları çalışmada; öğrencilerin okullarında sözlü, fiziksel ve psikolojik zorbalık yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır. İsrail'de yapılan bir çalışmada (Reiter ve Lapidot-Lefler, 2007), kaynaştırma eğitimi alan özel gereksinimli öğrencilerin, ayrılmış ortamlarda (özel eğitim sınıfları, özel eğitim okulları gibi) eğitim gören özel gereksinimli öğrenciler ile benzer düzeyde akran zorbalığına uğradığı görülmüştür.

Bu sonuçtan farklı olarak bazı araştırmacılar, ayrıştırılmış ortamdaki öğrencilerin akranları tarafından diğer tüm öğrenci gruplarından 2 ila 3.5 kat daha fazla mağdur olduğunu

belgelemiştir (O'Moore ve Hillery, 1989; Martlew ve Hodson, 1991; Morrison, Furlong ve Smith, 1994; Sabornie, 1994). Yardımlı yaşam tesislerinde yaşayan yetişkin özel gereksinimli bireyler için demografik olarak eşleşmiş akranlara kıyasla benzer bulgular da bildirilmiştir (Bramston, Fogarty ve Cummins, 1999). Dublin okullarındaki bir araştırmada (O'Moore & Hillery, 1989), özel eğitim sınıflarında eğitim görmüş öğrencilerin genel eğitim yaşlılarına (% 42.0) veya kaynaştırma eğitim alan yaşlılarına (% 43.0) göre daha sık zorbalık yaptığı (% 68.6) sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, kapsayıcı bir ortamdaki daha kısıtlayıcı bir ortama geçiş yapan öğrencilerde de belirgin olarak gözlemlenmiştir. Whitney ve diğerleri (1992), kaynaştırma eğitimi aldıktan sonra özel eğitim sınıfına geçen engelli öğrencilerin kapsayıcı ortamlarda mağdur olduklarından, ayrıştırılmış sınıflarda daha fazla zorbalık davranışı sergileme eğiliminde olduklarını sonucuna ulaşmışlardır.

Ayrılmış ortamlarda ağır düzeyde engelli öğrenciler, kapsayıcı ortamlarda olduğundan daha sık mağdur edilmektedir (O'Moore ve Hillery, 1989; Morrison ve arkadaşları 1994; Kaukiainen ve arkadaşları 2002). Whitney ve diğerlerine (1994:213) göre, “Sadece fark edilir şekilde farklı olmak” bir kişiyi mağduriyet riski altında bırakmaktadır. Çalışmada zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin, engelli olmayan sınıf arkadaşlarına göre mağdur olma ihtimalleri 2 ila 3 kat daha yüksek olduğu, ayrıca gözlemlenebilir engelli öğrencilerin (fiziksel engelli, işitme bozukluğu gibi) mağdur olma ihtimalinin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere göre 2 ila 4 kat daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ülkemizde ve dünyada özel gereksinimli bireylere yönelik yapılan akran zorbalığı çalışmaları incelendiğinde, ülkemizde yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun ilköğretim kademesindeki kaynaştırma öğrencileri üzerinde yoğunlaştığını görebiliriz. Ancak dünya genelinde her bir engel türü ve yaş aralığındaki özel gereksinimli bireylere yönelik akran zorbalığını inceleyen çalışmalara rastlanabilir. Ülkemizde yapılan çalışmalar daha çok özel gereksinimli bireylerin akran mağduriyeti üzerinde yoğunlaşırken yurt dışında yapılan çalışmalarda akran mağduriyeti odaklı araştırmaların yanı sıra özel gereksinimli bireylerin sergilediği zorbalık davranışlarını inceleyen çalışmalara da yer verildiği görülmektedir. Ülkemizde; kaynaştırma öğrencilerinin akran zorbalığından etkilenme düzeyleri genellikle normal gelişim gösteren akranları ile karşılaştırılırken, yurt dışında yapılan çalışmalarda bu kıyaslamaya ayrıştırılmış sınıflarda eğitim alan özel gereksinimli öğrencilerin yaşadıkları zorbalık deneyimlerinin de dâhil edildiği çalışmalar olduğu görülmektedir.

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizine ilişkin bilgiler verilmektedir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması yönteminin iç içe geçmiş tek durum deseni ile desenlenmiştir. Konunun gerçek yaşam çevresi içerisinde çalışılması, birden fazla veri kaynağının mevcut olması ve araştırmaya dâhil edilen katılımcı sayısının az olması nedeniyle durum çalışması tercih edilmiştir. “Durum çalışması; güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların kesin hatlarla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan görgül bir araştırma yöntemidir” (Yin, 1984’ten aktaran; Yıldırım ve Şimşek, 2018:289).

“Nitel durum çalışmasının en belirgin özelliği bir ya da birden çok durumun derinlemesine araştırılmasıdır. Bir duruma ilişkili etmenler (ortam, kişiler, olaylar, süreçler gibi) bütüncül bir yaklaşım ile araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanır” (Yıldırım ve Şimşek, 2018:73). Bu desene yapılan araştırmalarda, “duruma ilişkin olarak elde edilen sonuçlar benzer durumların anlaşılmasına yönelik örnekler ve deneyimler oluşturması beklenir” (Yıldırım ve Şimşek, 2018:73). İç içe geçmiş tek durum deseni; “Tek bir durum içinde çoğu kez birden fazla alt tabaka veya birim olabilir. Bu durumda birden fazla analiz birimi söz konusu olacaktır. Buradaki ayırım, bir durum çalışmasının ilgili durumu, bütüncül ve tek bir ünite olarak ele almasına veya bir durum içinde olabilecek birden fazla alt birime yönelmesine ilişkindir” (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 301).

Bu çalışmada, lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili öğrencilerin, bu öğrencilerin eğitim aldığı kurumlarda görev yapan öğretmenlerin ve bu öğrencilerin velilerinin akran zorbalığına ilişkin görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler önce kendi katılımcı grubu içerisinde derinlemesine ve detaylı olarak incelenmiş, daha sonra elde edilen sonuçlar karşılaştırmaya tabi tutulup elde edilen veriler ışığında analitik genellemelerde bulunulmuştur.

3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Çalışma grubunun oluşturulmasında amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemleri derinlemesine ve tüm zenginliğiyle araştırma yapabilmek amacıyla bilgi açısından zengin durumların seçilmesini gerektirmektedir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2015). Amaçlı örnekleme yöntemlerinin altı türü bulunmaktadır. Bunlardan biri olan ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Dolayısıyla çalışma grubuna dâhil edilmek için gerekli olan ölçütleri karşılayan kişiler, olaylar vb. çalışma grubuna alınırlar. Gruplardaki zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ve otizmli öğrenciler için temel ölçüt sorulan soruları anlayıp cevap verebilecek gerekli iletişim becerilerine sahip olmasıdır. Öğretmen grubunda temel ölçüt zihinsel yetersizliğe sahip ve/veya otizmli öğrencinin eğitim aldığı ortaöğretim kurumunda görev yapıyor olmasıdır. Veli grubunda temel ölçüt lise seviyesindeki zihinsel engelli veya otizmli çocuğa sahip olma ve kendisinde herhangi bir engel bulunmamasıdır.

Çalışmaya, Denizli sınırları içerisindeki resmi bir ortaöğretim kurumunda eğitime devam eden 44 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenci, 6 otizmli öğrenci, lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip çocuğa sahip 30 veli, lise seviyesindeki otizmli çocuğa sahip 20 veli ve zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ile otizmli bireylerin, normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim aldığı ortaöğretim kurumlarında görev yapan 50 öğretmen dâhil edilmiştir. Katılımcı öğrenciler; genel ve mesleki liselerde kaynaştırma eğitimi alan veya özel eğitim sınıflarında öğrenim gören, görüşme sorularını anlayıp cevap verebilecek zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmli öğrenciler arasından gönüllülük esasıyla seçilmiştir. Öğretmenler; kaynaştırma eğitimi verilen ya da bünyesinde özel eğitim sınıfı olan genel ve mesleki liselerde çalışanlar arasından gönüllülük esasıyla seçilmiştir. Veliler; genel ve mesleki liselerde kaynaştırma eğitimi alan veya özel eğitim sınıflarında öğrenim gören zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmli öğrencilerin ebeveynleri arasından gönüllülük esasıyla seçilmiştir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri Tablo 3.1.'de görülmektedir.

Tablo 3.1. Çalışmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

	Engel Durumu		Yaş						Sınıf			
	Zihinsel yetersizlik	Otizm	14	15	16	17	18	19	9	10	11	12
f	44	6	3	11	10	16	7	3	18	8	17	7
%	88	12	6	22	20	32	14	6	36	16	34	14

Çalışmaya katılan öğrencilerin %88'i zihinsel yetersizlik, %12'si otizm tanılıdır. Çalışmaya katılan öğrencilerin %32'si on yedi, %22'si on beş, %20'si on altı, %14'ü on sekiz, %6'sı on dört, %6'sı on dokuz yaşındadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin %36'sı dokuzuncu sınıfa, %34'ü on birinci sınıfa, %16'sı onuncu sınıfa, %14'ü on ikinci sınıfa devam etmektedir.

Çalışmaya katılan velilerin demografik özellikleri Tablo 3.2.'de görülmektedir.

Tablo 3.2. Çalışmaya Katılan Velilerin Demografik Özellikleri

	Yaş						Eğitim Durumu						Çocuğunun Engel Durumu	
	20 yaş altı	20-29 arası	30-39 arası	40-49 arası	50-59 arası	60 ve üzeri	Yok	İlkokul	Ortaokul	Lise	Lisans	Lisansüstü	Zihin. Yet.	Otizmli
f	2	1	13	25	8	1	1	22	2	14	10	1	30	20
%	4	2	26	50	16	2	2	44	4	28	20	2	60	40

Meslek													
	Ev hanımı	Memur	Çiftçi	Turizmci	İşçi	Emekli	Öğretmen	Öğrenci	Şoför	Doktor	Esnaf	Serbest Meslek	
f	31	2	3	1	2	2	3	2	1	1	1	1	
%	62	4	6	2	4	4	6	4	2	2	2	2	

Çalışmaya katılan velilerin %50'si 40-49 yaş arası, %26'sı 30-39 yaş arası, %16'si 50-59 yaş arası, %4'ü 20 yaş altı, %2'si 20-29 yaş arası, %2'si 60 yaş ve üzeridir. Çalışmaya katılan velilerin %44'ü ilkokul, %28'i lise, %20'si lisans, %4'ü ortaokul, %2'si hiç okula gitmemiş, %2'si lisansüstü mezunudur. Çalışmaya katılan velilerin %62'si ev hanımı, %6'sı çiftçi, %6'sı öğretmen, %4'ü memur, %4'ü işçi, %4'ü emekli, %4'ü öğrenci, %2'si şoför, %2'si doktor,

%2'si turizmci, %2'si esnaf, %2'si serbest meslek çalışanıdır. Velilerin %60'ı zihinsel yetersizliğe sahip bir çocuğa, %40'ı otizmlili bir çocuğa sahiptir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin branşlarının %30'u özel eğitim, %10'u Türk dili ve edebiyatı, %8'i coğrafya, %8'i sertifikalı sınıf öğretmeni, %6'sı PDR, %6'sı çocuk gelişimi ve eğitimi, %4'ü felsefe, %4'ü matematik, %4'ü İngilizce, %4'ü fizik, %2'si beden eğitimi, %2'si elektrik elektronik, %2'si el sanatları, %2'si fen bilimleri, %2'si kimya, %2'si bilişim teknolojileri, %2'si muhasebe ve finansman ve %2'si tarihtir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin %30'u 5-9 yıldır, %22'si 0-4 yıldır, %20'si 10-14 yıldır, %12'si 15-19 yıldır, %8'i 25-29 yıldır, %2'si 30 yıl ve üzeri ve %2'si 20-24 yıldır meslekte çalışmaktadır.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin demografik özellikleri Tablo 3.3.'te görülmektedir.

Tablo 3.3. Çalışmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

	Branşı																	
	Özel Eğitim	Türk Dili ve Edebiyatı	Bilişim Teknolojileri	Muhasebe ve Finansman	Çocuk Gelişimi ve Eğitimi	Felsefe	Kimya	İngilizce	Beden Eğitimi	Fizik	Elektrik Elektronik	Coğrafya	PDR	Sınıf Öğrt.	El sanatları	Fen bilimleri	Tarih	Matematik
f	15	5	1	1	3	2	1	2	1	2	1	4	3	4	1	1	1	2
%	30	10	2	2	6	4	2	4	2	4	2	8	6	8	2	2	2	4

	Meslekteki Yılı						
	0-4 Yıl	5-9 Yıl	10-14 Yıl	15-19 Yıl	20-24 Yıl	25-29 Yıl	30 Yıl ve Üzeri
f	11	15	10	6	2	4	2
%	22	30	20	12	4	8	4

3.3. Veri Toplama Araç ve/veya Teknikleri

Araştırmanın kuramsal temelini oluşturabilmek ve uygun veri toplama araçlarını geliştirebilmek için ilgili alanyazın taranmıştır. Edinilen bilgilerden yola çıkılarak zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmlili öğrencilerin normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim aldığı ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlere, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere, otizmlili öğrencilere, zihinsel yetersizliğe sahip çocuğa sahip olan ebeveynlere, otizmlili çocuğa sahip olan ebeveynlere uygulanmak üzere Rubin'in (1983) görüşme yaklaşımlarından sabit format anket görüşmesi tekniği kullanılarak taslak görüşme soruları hazırlanmıştır. Hazırlanan soruların kapsam geçerliliğini, kullanışlılığını sınamak amacıyla uzman görüşlerine sunulmuştur. Alınan görüşler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılarak

uygun olmayan sorular formlardan çıkarılmış; öğrenciler için 9, öğretmenler için 5 ve veliler için 4 açık uçlu sorudan oluşan sabit görüşme anket formları oluşturulmuştur. Oluşturulan formların güvenilirliğini sınamak amacıyla, veli, öğretmen ve öğrencilerden üçer kişiye 2 farklı uygulayıcı tarafından ön uygulama yapılmış, elde edilen veriler uygulayıcılar tarafından ayrı ayrı analiz edilip karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda formların uygulanabilir olduğu gözlemlendiği için nihai şekli verilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Öğrenci görüşme formu; Denizli Valiliği'nden gerekli resmi izinler alınarak (Bakınız Ek 1), Denizli ilinin tüm ilçelerini kapsayacak şekilde, özel gereksinimli bireyler ile normal gelişim gösteren bireylerin birlikte eğitim aldığı genel ve mesleki ortaöğretim kurumlarında eğitim gören öğrencilere velilerinden veli onam formu ile yazılı izin alınanlar arasından gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. Öğretmen görüşme formu; Denizli Valiliği'nden gerekli resmi izinler alınarak (Bakınız Ek 1), Denizli ilinin tüm ilçelerini kapsayacak şekilde, özel gereksinimli bireyler ile normal gelişim gösteren bireylerin birlikte eğitim aldığı genel ve mesleki ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlere gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. Veli görüşme formu; Denizli Valiliği'nden gerekli resmi izinler alınarak (Bakınız Ek 1), özel gereksinimli bireyler ile normal gelişim gösteren bireylerin birlikte eğitim aldığı genel ve mesleki ortaöğretim kurumlarının rehberlik servislerinden alınan iletişim bilgileri ile velilerin imkânları doğrultusunda yüz yüze veya telefon görüşmesi yolu ile şartlara uyan gönüllü ebeveynlere uygulanmıştır.

Öğrencilere uygulanan görüşme formları üç (3) bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde amacı, nerede kullanılacağı gibi görüşme formuyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde öğrenci engel durumu, öğrenci yaş ve sınıf gibi demografik bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmli öğrencilerinin yaşadıkları akran zorbalığı deneyimleri ile ilgili görüşlerini ifade etmeleri için 9 açık uçlu soruya yer verilmiştir (Bakınız Ek 2). Öğretmenlere uygulanan görüşme formları üç (3) bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde amacı, nerede kullanılacağı gibi görüşme formuyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde branş ve mesleki yıl gibi demografik bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, çalıştıkları okul/kurumlarda öğrenim gören zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmli öğrencilerinin yer aldığı akran zorbalığı süreçleri ile ilgili görüşlerini ifade etmeleri için hazırlanmış 5 açık uçlu soruya yer verilmiştir (Bakınız Ek 3). Son olarak velilere uygulanan görüşme formları üç (3) bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde amacı, nerede

kullanılacağı gibi görüşme formuyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde yaşları, eğitim durumları, meslekleri ve çocuklarının engel durumları ile ilgili demografik bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, ebeveynleri veya bakımlarından sorumlu oldukları zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmlili öğrencilerin yaşadıkları akran zorbalığı deneyimleri ile ilgili görüşlerini ifade etmeleri için 3 açık uçlu soruya yer verilmiştir (Bakınız Ek 4).

Veriler araştırmacı tarafından, Denizli Valiliği’nden resmi izinlerin alınmasını takiben, 2020/2021 eğitim öğretim yılı içerisinde Denizli ili içerisindeki zihinsel yetersizlik veya otizm tanılı öğrencisi bulunan ortaöğretim kurumlarının ziyaret edilerek, araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formların lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili öğrencilere uygulanması, zihinsel yetersizliğe sahip veya otizmlili öğrencisi bulunan bir ortaöğretim kurumunda çalışan öğretmenlere uygulanması ve lise seviyesindeki zihin engeli veya otizmlili çocuğa sahip velilere uygulanması yoluyla toplanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmacı tarafından katılımcı öğrenci, öğretmen ve velilere uygulanan sabit format anket görüşmesi formları katılımcı gruplarına göre tasnif edilmiştir. Öğrenci formları “A”, öğretmen formları “B” ve veli formları “C” kısaltma kodu ile gruplandırılıp numaralandırılmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler betimsel analiz ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz yaklaşımına göre” elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır” (Yıldırım, Şimşek, 2018: 239). Betimsel analizi sonrasında ortaya çıkan veriler yüzdelik ve frekans kullanılarak bulgulara dönüştürülmüştür. Ayrıca her gruptan bazı katılımcıların görüşlerine doğrudan yer verilmiştir.

Analizin güvenirlik çalışmasında tutarlılık incelemesi ve teyit incelemesi stratejilerinden yararlanılmıştır. Tutarlılık incelemesi; “amacı araştırmaya dışarıdan bir gözle bakılması ve araştırmacının baştan sona gerçekleştirdiği araştırma etkinliklerinde tutarlı davranıp davranmadığını ortaya koymaktır. Bu tutarlılık veri toplama araçlarının oluşturulması, verilerin toplanması ve analizi aşamalarında kendini göstermelidir” (Yıldırım, Şimşek, 2018: 283). Teyit incelemesinde “amaç araştırmacının ulaştığı sonuçları ham verilerle karşılaştırarak teyit mekanizmasını çalıştırıp çalıştıramayacağına bakmaktır. Dışarıdan bir uzman araştırmada ulaşılan yargıların, yorumların ve önerilerin ham verilere geri gidildiği zaman teyit edilip

edilemediğine ilişkin bir değerlendirme yapar” (Yıldırım, Şimşek, 2018: 283). Ayrıca güvenilirliğin hesaplanmasında Miles ve Huberman’ın (1994) formülü kullanılmıştır. Yapılan hesaplamada % 96 oranında bir uzlaşma (güvenirlik) sağlanmıştır.

“Miles ve Huberman modelinde içsel tutarlılık olarak adlandırılan ve kodlayıcılar arasındaki görüş birliği olarak kavramsallaştırılan bu benzerlik: $\Delta = C \div (C + \partial) \times 100$ formülü kullanılarak hesaplanabilir. Formülde, Δ : Güvenirlik katsayısını, C : Üzerinde görüş birliği sağlanan konu/terim sayısını, ∂ : Üzerinde görüş birliği bulunmayan konu/terim sayısını ifade etmektedir. İçsel tutarlılığı veren kodlama denetimine göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az % 80 olması beklenmektedir” (Miles ve Huberman, 1994; Patton, 2002 akt. Baltacı, 2017).

Araştırmanın geçerliğinin sağlanmasında uzman incelemesine başvurulmuştur. Uzman incelemesi “araştırma konusu hakkında genel bilgiye sahip ve nitel araştırma yöntemleri konusunda uzmanlaşmış kişilerden, yapılan araştırmayı çeşitli boyutlarıyla incelemesinin istenmesidir... Bu incelemede uzman, araştırmanın deseninden toplanan verilere, bunların analizine ve sonuçların yazımına kadar olan süreçlere eleştirel bir gözle bakar ve araştırmacıya geri bildirimde bulunur” (Yıldırım, Şimşek, 2018: 279).

BÖLÜM 4

4. BULGULAR

Bu bölümde lise seviyesinde zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmli öğrencilerde akran zorbalığının 50 öğrenci, 50 veli ve 50 öğretmene yöneltilen sorular sonucunda elde edilen bulgular toplanmıştır.

4.1. Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt probleminde “Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. Öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen veriler Tablo 4.1.’de sunulmuştur.

Tablo 4.1. Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışlarına İlişkin Bulgular

Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere Yapılan Zorbalık Davranışları						
Davranış	Öğrenci Görüşleri f:44- %100		Öğretmen Görüşleri f: 20- %40		Veli Görüşleri f:8- %26,66	
	f	%	f	%	f	%
Küfür/Hakaret etme	23	52,27	17	85	6	75
Dışlanma	21	47,72	9	45	4	50
Fiziksel Şiddet Uygulama	20	45,45	15	75	3	37,5
Dedikodu	16	36,36	2	10	-	-
Kötü İsim Takma	16	36,36	-	-	-	-
Alay Etme	-	-	12	60	3	37,5
Eşyalara Zarar Verme	10	22,72	4	20	-	-
Tehdit Etme	5	11,36	-	-	-	-
İstemediği Halde Özel Bölgelerine Dokunulma (Cinsel Taciz)	1	2,27	1	5	-	-
Söylenti Çıkarıp Yayma	-	-	2	10	-	-
El Şakası Yapma	-	-	-	-	1	12,5
Tuvalete Kilitleme	-	-	-	-	1	12,5

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip 44 öğrenciye karşılaştıkları zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Okuldaki arkadaşların tarafından dışlandığın oluyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların senin hakkında dedikodu yapıyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların sana kötü isimler takıyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların sana küfür ediyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların tarafından tehdit ediliyor musun?”, “Okuldaki arkadaşların eşyalarına (çanta, defter, kalem gibi) zarar veriyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların tarafından şiddete maruz

kalıyor musun? Dövüldüğün, itilip kakıldığın oldu mu?”, “Okuldaki arkadaşların sen istemediğin halde özel bölgelerine dokunuyor mu?” soruları yöneltilmiştir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen verilere göre zihinsel yetersizliğe sahip 44 öğrencinin 44’ü (%100) akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin tamamı akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmektedir. Akran zorbalığı mağduru 44 öğrencinin 23’ü (%52,27) küfür etme, 21’i (%47,72) dışlanma, 20’si (%45,45) fiziksel şiddet uygulama, 16’sı (%36,36) dedikodu, 16’sı (%36,36) kötü isim takma, 10’u (%22,77) eşyalara zarar verme, 5’i (%11,36) tehdit etme, 1’i (%2,27) istemediği halde özel bölgelerine dokunulma (cinsel taciz) davranışları ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Buna göre akran zorbalığı mağduru zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin yaklaşık yarıdan fazlası küfür etme, yaklaşık yarıya yakını dışlanma ve fiziksel şiddet uygulama davranışları ile karşılaştığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ile otizmli bireylerin normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim aldığı ortaöğretim kurumlarında görev yapan 50 öğretmene; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin karşılaştıkları zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Okul/kurumunuzda zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler akranları tarafından zorbalığa maruz kalmakta mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı öğretmenlerden 20’si (%40) zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin okullarında zorbalığa uğradıklarını belirtirken 30’u (%60) zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin okullarında zorbalığa uğramadıklarını belirtmişlerdir. Buna göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin yaklaşık yarıya yakını okulda akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin okullarında zorbalığa uğradığını belirten 20 öğretmenden elde edilen verilere göre zorbalığa uğrayan zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 17’si (%85) “hakaret/küfür içeren sözler söyleme”, 15’i (%75) “fiziksel şiddet uygulama”, 12’si (%60) “alay etme”, 9’u (%45) “dışlama”, 4’ü (%20) “eşyalara zarar verme”, 2’si (%10) “dedikodu”, 2’si (%10) “söylenti çıkarıp yayma” ve 1’i (%5) “cinsel taciz” davranışları ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Buna göre akran zorbalığı mağduru zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin yaklaşık; tamamına yakını hakaret/küfür etme ve fiziksel şiddet uygulama, yarıdan fazlası alay etme, yarıya yakını dışlanma davranışları ile karşılaştığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde normal gelişim gösteren akranları ile birlikte lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip çocuğa sahip 30 veliye “Çocuğunuzun okuldaki akranları tarafından zorbalığa uğradığını düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı velilerden 8’i (%26,66) zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarının okullarında zorbalığa uğradıklarını belirtirken 28’i (%73,34) zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarının okullarında zorbalığa uğramadıklarını belirtmişlerdir. Buna göre zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin yaklaşık yarısından fazlası okullarında akranları tarafından zorbalığa uğramadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarının okullarında zorbalığa uğradığını belirten 8 veliden elde edilen verilere göre zorbalığa uğrayan zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 6’sı (%75) “hakaret/küfür etme” , 4’ü (%50) “dışlama”, 3’ü (%37,5) “fiziksel şiddet uygulama”, 3’ü (%37,5) “alay etme”, 1’i (%12,5) “el şakası yapma” ve 1’i (%12,5) “ tuvalete kilitleme” davranışları ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Buna göre akran zorbalığı mağduru zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin yaklaşık; tamamına yakını hakaret/küfür etme, yarısı fiziksel şiddet uygulama davranışları ile karşılaşmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde katılımcılardan elde edilen verilere göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışlarının küfür ya da hakaret etme, fiziksel şiddet uygulama, dışlama ve alay etme olduğu görülmektedir.

4.1.1. Öğrenci görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?

Araştırmanın birinci alt problemi çerçevesinde “Öğrenci görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin karşılaştıkları zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla katılımcı 44 öğrenciye sırasıyla; “Okuldaki arkadaşların tarafından dışlandığın oluyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların senin hakkında dedikodu yapıyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların sana kötü isimler takıyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların sana küfür ediyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların tarafından tehdit ediliyor musun?”, “Okuldaki arkadaşların eşyalarına (çanta, defter, kalem gibi) zarar veriyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların tarafından şiddete maruz kalıyor musun? Dövüldüğün, itilip kakıldığın oldu mu?”, “Okuldaki arkadaşların sen istemediğin halde özel bölgelerine dokunuyor mu?” soruları yöneltilmiştir.

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere uygulanan dışlanma davranışı ile ilgili olarak öğrencilere “Okuldaki arkadaşların tarafından dışlandığın oluyor mu?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Kim tarafından?”, “Ne kadar sıklıkta?” ve “Nerede” soruları yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerden elde edilen dışlanma davranışına ilişkin veriler Tablo 4.2.’de sunulmuştur.

Tablo 4.2. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Dışlama Zorbalığına İlişkin Bulgular

DİŞLAMA f:21-%47,72											
Kim Tarafından				Sıklık				Nerede			
Normal Gelişim Gösteren Akranları	Özel Gereksinimli Akranları	Hem N.G. Hem Ö.G. Akranları	Her Zaman	Genellikle	Sık Sık	Ara Sıra	Nadiren	Okul Bahçesi	Sınıf	Sınıf ve Okul Bahçesi	
f	18	1	2	5	6	1	8	1	15	1	5
%	85,71	4,76	9,52	23,8	28,57	4,76	38,09	4,76	71,42	4,47	23,8
Öğretmen Müdahalesi	Zorbayı sözlü olarak uyarıyor		Haberi yok	Zorbaya ceza veriyor	Müdahale etmiyor	Zorbaya kızıyor	Beni oyuna kendisi sokuyor	Benimle kendisi oynuyor			
	f	13	3	1	1	1	1	1			
	%	61,9	14,28	4,76	4,76	4,76	4,76	4,76			

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere “Okuldaki arkadaşların tarafından dışlandığın oluyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 21’i (%47,72) “Evet”, 23’ü (%52,28) “Hayır” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık yarısı arkadaşları tarafından dışlandığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dışlandığını belirten 21 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 8’i (%38,09) “Ara sıra”, 6’sı (%28,57) “Genellikle”, 5’i (%23,8) “Her zaman”, 1’i (%4,76) “Sık sık” ve 1’i (%4,76) “Nadiren” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık yarısı ara sıra akranları tarafından dışlandığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dışlandığını belirten 21 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin

zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 15'i (%71,42) "Okul bahçesi", 1'i (%4,47) "Sınıf", 5'i (%23,8) "Okul Bahçesi ve Sınıf" yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını okul bahçesinde dışlandığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dışlandığını belirten 21 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye "Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 18'i (%85,71) "Normal gelişim gösteren akranları", 1'i (%4,76) "Özel gereksinimli akranları" ve 2'si (%9,52) "Hem normal gelişim gösteren akranları hem de özel gereksinimli akranları" tarafından dışlandıklarını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakınının normal gelişim gösteren akranları tarafından dışlandığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dışlandığını belirten 21 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye "Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 13'ü (%61,9) "Zorbayı sözlü olarak uyarıyor", 3'ü (%14,28) "Haber yok", 1'i (%4,76) "Zorbaya ceza veriyor", 1'i (%4,76) "Zorbaya kızıyor", 1'i (%4,76) "Müdahale etmiyor", 1'i (%4,76) "Beni oyuna kendisi sokuyor" ve 1'i (%4,76) "Benimle kendisi oynuyor" yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğretmenlerin yaklaşık yarısından fazlası, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin karşılaştıkları dışlama zorbalığına zorbayı sözlü olarak uyarma yolu ile müdahale ettiği görülmektedir.

Katılımcı öğrencilerden A21 uğradıkları dışlama zorbalığı karşısında öğretmenin uyguladığı müdahaleyi "Öğrencileri uyarıyor, gerekirse kendi de oyuna dâhil oluyor" sözleriyle ifade ederken A27 "Kızıyor diğer çocuklara" şeklinde, A36 "Öğretmenim benimle oynuyor" şeklinde, A37 "Öğretmenim beni oyuna sokuyor" şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğrencilerden elde edilen dışlama zorbalığına ilişkin veriler incelendiğinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından dışlandığı görülmektedir. Dışlanan öğrencilerin bu zorbalığa normal gelişim gösteren akranları tarafından maruz kaldığı, bu öğrencilere en sık okul bahçesinde zorbalık yapıldığı görülmektedir. Zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerine uygulanan dışlama zorbalığı karşısında öğretmenlerin en sık uyguladığı müdahalenin zorbayı sözlü olarak uyararak olduğu görülmektedir. Aynı zamanda öğrencilerden elde edilen sıklık verileri incelendiğinde zorbalığa uğrayan öğrencilerin aynı davranışa sık tekrarlı bir şekilde maruz kalması, öğretmenlerin yapmış oldukları müdahalelerin işlevini yerine getiremediğinin göstergesi olabilir.

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere uygulanan dedikodu davranışı ile ilgili olarak öğrencilere “Okuldaki arkadaşların senin hakkında dedikodu yapıyor mu?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Kim tarafından?”, “Ne kadar sıklıkta?” ve “Nerede” soruları yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerden elde edilen dedikodu davranışına ilişkin veriler Tablo 4.3.’te sunulmuştur.

Tablo 4.3. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Dedikodu Zorbalığına İlişkin Bulgular

DEDİKODU f:16-% 36,36								
Kim Tarafından			Sıklık			Nerede		
Normal Gösteren	Gelişim Akranları	Özel Gereksinimli Akranları	Genellikle	Ara Sıra	Okul Bahçesi	Sınıf	Okul Bahçesi ve Sınıf	Koridor
f	16	0	3	13	7	4	3	2
%	100	0	18,75	81,25	43,75	25	18,75	12,5
Öğretmenin Müdahalesi		Zorbayı sözlü olarak uyarıyor	Haberi yok		Benden taraf oluyor			
		f	14	1	1			
		%	87,5	6,25	6,25			

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere “Okuldaki arkadaşların senin hakkında dedikodu yapıyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 16’sı (%36,36) “Evet”, 28’i (%63,63) “Hayır” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak yarısından fazlası arkadaşları tarafından dedikodu davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dedikodu davranışına maruz kaldığını belirten 16 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 13’ü (%81,25) “Ara sıra”, 3’ü (%18,75) “Genellikle” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını ara sıra akranları tarafından dedikodu davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dedikodu davranışına maruz kaldığını belirten 16 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 7’si (%43,75) “Okul bahçesi”, 4’ü (%25) “Sınıf”, 3’ü (%18,75) “Okul Bahçesi ve Sınıf” ve 2’si (%12,5) “Koridor” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık yarısından fazlası okul bahçesinde dedikodu davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dedikodu davranışına maruz kaldığını belirten 16 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 16’sı (%100) “Normal gelişim gösteren akranları” tarafından dedikodu davranışına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin tamamı yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından dedikodu davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dedikodu davranışına maruz kaldığını belirten 16 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 14’ü (%87,5) “Zorbayı sözlü olarak uyarıyor”, 1’i (%6,25) “Haber yok” ve 1’i (%6,25) “Benden taraf oluyor” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğretmenlerin yaklaşık olarak tamamına yakını; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin karşılaştıkları dedikodu zorbalığına, zorbayı sözlü olarak uyarma yolu ile müdahale ettiği görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen dedikodu zorbalığına ilişkin veriler incelendiğinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin normal gelişim gösteren akranları tarafından dedikodu zorbalığına uğradığı görülmektedir. Bu öğrencilere en sık okul bahçesi ve sınıflarında zorbalık yapıldığı görülmektedir. Zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerine uygulanan dedikodu zorbalığı karşısında öğretmenlerin en sık uyguladığı müdahalenin zorbayı sözlü olarak uyararak olduğu görülmektedir. Aynı zamanda öğrencilerden elde edilen sıklık verileri incelendiğinde zorbalığa uğrayan öğrencilerin aynı davranışa seyrek tekrarlı bir şekilde maruz kalması, öğretmenlerin yapmış oldukları müdahalelerin işlevini yerine getirdiğinin göstergesi olabilir.

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere uygulanan kötü isim takma davranışı ile ilgili olarak öğrencilere “Okuldaki arkadaşların sana kötü isimler takıyor mu?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Kim tarafından?”, “Ne kadar sıklıkta?” ve “Nerede” soruları yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerden elde edilen kötü isim takma davranışına ilişkin veriler Tablo 4.4’te sunulmuştur.

Tablo 4.4. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Kötü İsim Takma Davranışına İlişkin Bulgular

KÖTÜ İSİM TAKMA f:16-% 36,36										
Kim Tarafından		Sıklık					Nerede			
Normal Gelişim Gösteren Akranları	Özel Gereksinimli Akranları	Her Zaman	Genellikle	Sık Sık	Ara Sıra	Okul Bahçesi ve Sınıf	Tuvalet	Koridor	Okul Bahçesi ve Okul Çıkışı	
f 4	2	1	4	1	10	10	2	2	2	
% 87,5	12,5	6,25	25	6,25	62,5	62,5	12,5	2,5	12,5	
Öğretmen Müdahalesi	Zorbayı olarak uyarıyor	sözlü Haberi yok		Zorbaya veriyor	ceza	Zorbayı yolluyor		disipline	Zorbaya kızıyor	
	f 7	5		2		1			1	
	% 43,75	31,25		12,5		6,25			6,25	

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere “Okuldaki arkadaşların sana kötü isimler takıyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 16’sı (%36,36) “Evet”, 28’i (%63,63) “Hayır” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak yarıdan fazlası arkadaşları tarafından kötü isim takma davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Katılımcılardan A16 uğradığı kötü isim takma zorbalığını “*Kafamla dalga geçiyorlar*” A17 ise “*Bana deli diyorlar*” şeklinde ifade etmiştir.

Birinci alt problem çerçevesinde kötü isim takma davranışına maruz kaldığını belirten 16 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 10’u (%62,5) “Ara sıra”, 4’ü (%25) “Genellikle”, 1’i (%6,25) “Her zaman” ve 1’i (%6,25) “Sık sık” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık yarıdan fazlası ara sıra akranları tarafından kötü isim takma davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde kötü isim takma davranışına maruz kaldığını belirten 16 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 10’u (%62,5) “Okul Bahçesi ve Sınıf” 2’si (%12,5) “Koridor”, 2’si (%12,5) “Tuvalet” ve 2’si (%12,5) “Okul Bahçesi ve Okul Çıkışı” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık yarıdan fazlası okul bahçesi ve sınıflarında kötü isim takma davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde kötü isim takma davranışına maruz kaldığını belirten 16 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 14’ü (%87,5) “Normal gelişim gösteren akranları” ve 2’si (%12,5) “Özel gereksinimli akranları” tarafından kötü isim takma davranışına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını normal gelişim gösteren akranları tarafından kötü isim takma davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde kötü isim takma davranışına maruz kaldığını belirten 16 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 7’si (%43,75) “Zorbayı sözlü olarak uyarıyor”, 5’i (%31,25) “Haber yok”, 2’si (%12,5) “Zorbaya ceza veriyor”, 1’i (%6,25) “Zorbayı disipline yolluyor” ve 1’i (%6,25) “Zorbaya kızıyor” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğretmenlerin yaklaşık yarıya yakını; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin karşılaştıkları kötü isim takma davranışına zorbayı sözlü olarak uyarma yolu ile müdahale ettiği görülmektedir.

Katılımcı öğrencilerden A3, uğradığı kötü isim takma davranışına karşı öğretmenin uyguladığı müdahaleyi “*İdareye şikâyet edip tutanak tutuyor*” şeklinde ifade etmiştir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen kötü isim takma davranışına ilişkin veriler incelendiğinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından sözel zorbalık davranışlarından biri olan kötü isim takma davranışına maruz kaldıkları görülmektedir. Akranları tarafından kendisine kötü isim takılan öğrencilerin bu zorbalığa çoğunlukla normal gelişim gösteren akranları tarafından maruz kaldığı, bu öğrencilere en sık okul bahçesinde ve sınıflarında zorbalık yapıldığı görülmektedir. Zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerine uygulanan kötü isim takma davranışına karşısında öğretmenlerin en sık uyguladığı müdahalenin zorbayı sözlü olarak uyarmak olduğu görülmektedir. Aynı zamanda öğrencilerden elde edilen sıklık verileri incelendiğinde zorbalığa uğrayan öğrencilerin aynı davranışa seyrek tekrarlı bir şekilde maruz kalması, öğretmenlerin yapmış oldukları müdahalelerin işlevini yerine getirdiğinin göstergesi olabilir.

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere uygulanan küfür etme davranışı ile ilgili olarak öğrencilere “Okuldaki arkadaşların sana küfür ediyorlar mı ?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Kim tarafından?”, “Ne kadar sıklıkta?” ve “Nerede” soruları

yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerden elde edilen küfür etme davranışına ilişkin veriler Tablo 4.5.'te sunulmuştur.

Tablo 4.5. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Küfür Etme Davranışına İlişkin Bulgular

KÜFÜR ETME f: 23-% 52,27												
Kim Tarafından				Sıklık				Nerede				
Normal Gelişim Gösteren Akranları	Özel Gereksinimli	Genellikle	Ara Sıra	Nadiren	Okul bahçesi ve Sınıf	Okul çıkışı	Sınıf	Koridor	Kantin	Tuvalet		
f	2	1	5	17	1	13	3	2	2	2	1	
%	95,65	4,34	21,73	73,91	4,34	56,52	13,04	8,69	8,69	8,69	4,34	
Öğretmenin Müdahalesi			Zorbayı sözlü olarak uyarıyor		Haberi yok		Zorbaya ceza veriyor		Zorbaya kızıyor			
			f	8	11		1		3			
			%	34,78	47,82		4,34		13,04			

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere “Okuldaki arkadaşların sana küfür ediyorlar mı?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 23’ü (%52,27) “Evet” ve 21’i (%47,75) “Hayır” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak yarısından fazlası arkadaşları tarafından küfür etme davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde küfür etme davranışına maruz kaldığını belirten 23 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 17’si (%73,91) “Ara sıra”, 5’i (%21,73) “Genellikle” ve 1’i (%4,34) “Nadiren” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını ara sıra akranları tarafından küfür etme davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde küfür etme davranışına maruz kaldığını belirten 23 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 13’ü (%56,52) “Okul Bahçesi ve Sınıf”, 3’ü (%13,04) “Sınıf”, 2’si (%8,69) “Koridor”, 2’si (%8,69) “Kantin” ve 1’i (%4,34) “Tuvalet” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık yarısından fazlası okul bahçesi ve sınıflarında küfür etme davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde küfür etme davranışına maruz kaldığını belirten 23 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 22’si (%95,65) “Normal gelişim gösteren akranları” ve 1’i (%4,34) “Özel gereksinimli akranları” tarafından küfür etme davranışına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını normal gelişim gösteren akranları tarafından küfür etme davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde küfür etme davranışına maruz kaldığını belirten 23 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 11’i (%47,82) “Haber yok”, 8’i (%34,78) “Zorbayı sözlü olarak uyarıyor”, 3’ü (%13,04) “Zorbaya kızıyor” ve 1’i (%4,34) “Zorbaya ceza veriyor” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğretmenlerin yaklaşık yarıya yakını; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin karşılaştıkları küfür etme davranışından haberdar olmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen küfür etme davranışına ilişkin veriler incelendiğinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından sözel zorbalık davranışlarından biri olan küfür etme davranışına maruz kaldıkları görülmektedir. Akranları tarafından küfür etme davranışına maruz kalan öğrencilerin bu zorbalığa normal gelişim gösteren akranları tarafından maruz kaldığı, bu öğrencilere en sık okul bahçesinde ve sınıflarında zorbalık yapıldığı görülmektedir. Zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerine uygulanan küfür etme davranışından öğretmenlerin büyük bir kısmının habersiz olduğu görülmektedir. Öğrencilerinin maruz kaldığı küfür etme davranışından hakkında bilgisi olan öğretmenlerin ise bu davranış karşısında en sık uyguladığı müdahalenin zorbayı sözlü olarak uyarmak olduğu görülmektedir. Öğrencilerden elde edilen sıklık verileri incelendiğinde zorbalığa uğrayan öğrencilerin aynı davranışa seyrek tekrarlı bir şekilde maruz kaldığı görülmektedir.

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere uygulanan tehdit etme davranışı ile ilgili olarak öğrencilere “Okuldaki arkadaşların seni tehdit ediyor mu ?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Kim tarafından?”, “Ne kadar sıklıkta?” ve “Nerede” soruları yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerden elde edilen tehdit etme davranışına ilişkin veriler Tablo 4.6.’da sunulmuştur.

Tablo 4.6. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Tehdit Etme Davranışına İlişkin Bulgular

TEHDİT ETME f:5-% 11,36							
Kim Tarafından		Sıklık			Nerede		
Normal Gelişim Gösteren Akranları	Özel Gereksinimli Akranları	Genellikle	Ara Sıra	Okul Bahçesi ve Sınıf	Okul Bahçesi ve Koridor	Okul Bahçesi ve Kantin	
f	5	0	2	3	3	1	1
%	100	0	40	60	60	20	20
Öğretmenin Müdahalesi		Zorbayı sözlü olarak uyarıyor		Haberı yok		Müdahale etmiyor	
f		2		2		1	
%		40		40		20	

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere “Okuldaki arkadaşların seni tehdit ediyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 5’i (%11,36) “Evet” ve 39’u (%88,63) “Hayır” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını arkadaşları tarafından tehdit etme davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde tehdit etme davranışına maruz kaldığını belirten 5 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 3’ü (%60) “Ara sıra”, 2’si (%40) “Genellikle” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık yarısından fazlası ara sıra akranları tarafından tehdit etme davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde tehdit etme davranışına maruz kaldığını belirten 5 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 3’ü (%60) “Okul Bahçesi ve Sınıf”, 1’i (%20) “Okul Bahçesi ve Koridor”, 1’i (%20) “Okul Bahçesi ve Kantin” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık yarısından fazlası okul bahçesi ve sınıflarında tehdit etme davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde tehdit etme davranışına maruz kaldığını belirten 5 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 5’i de (%100) “Normal gelişim gösteren akranları” tarafından tehdit etme davranışına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin tamamı normal gelişim gösteren akranları tarafından tehdit etme davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde tehdit etme davranışına maruz kaldığını belirten 5 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 2’si (%40) “Zorbayı sözlü olarak uyarıyor”, 2’si (%40) “Haberi yok” ve 1’i (%20) “Müdahale etmiyor” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğretmenlerin yaklaşık yarıya yakını; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin karşılaştıkları tehdit etme davranışına, zorbayı sözlü olarak uyarma yolu ile müdahale ettiği görülmektedir. Öğretmenlerin yaklaşık yarıya yakını ise zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin karşılaştıkları tehdit etme davranışından haberdar olmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen tehdit etme davranışına ilişkin veriler incelendiğinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından tehdit etme davranışına sıklıkla maruz kalmadıkları görülmektedir.

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere uygulanan eşyalara zarar verme davranışı ile ilgili olarak öğrencilere “Okuldaki arkadaşların eşyalarına (Çanta, Defter, Kalem, Kitap vs.) zarar veriyor mu?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Kim tarafından?”, “Ne kadar sıklıkta?” ve “Nerede” soruları yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerden elde edilen eşyalara zarar verme davranışına ilişkin veriler Tablo 4.7.’de sunulmuştur.

Tablo 4.7. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Eşyalara Zarar Verme Zorbalığına İlişkin Bulgular

EŞYALARA ZARAR VERME							
f:10-% 22,72							
Kim Tarafından			Sıklık		Nerede		
Normal Gelişim Gösteren Akranları	Özel Gereksinimli Akranları	Genellikle	Ara Sıra	Nadiren	Okul Bahçesi	Okul Bahçesi ve Sınıf	
f	8	2	2	7	1	9	1
%	80	20	20	70	10	90	10
Öğretmenin Müdahalesi	Zorbayı sözlü olarak uyarıyor	Zorbaya ceza veriyor	Zorbaya kızıyor ve sözlü olarak uyarıyor	Haberi yok	Zorbaya kızıyor ve disipline veriyor		
	f	5	3	1	1	1	
	%	50	30	10	10	10	

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere “Okuldaki arkadaşların eşyalarına (Çanta, Defter, Kalem, Kitap vs.) zarar veriyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 10’u (%22,72) “Evet” ve 34’ü (%77,28) “Hayır”

yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını arkadaşları tarafından eşyalara zarar verme davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde eşyalara zarar verme davranışına maruz kaldığını belirten 10 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 7’si (%70) “Ara sıra”, 2’si (%20) “Genellikle” ve 1’i (%10) “Nadiren” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını ara sıra akranları tarafından eşyalara zarar verme davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde eşyalara zarar verme davranışına maruz kaldığını belirten 10 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 9’u (%90) “Okul Bahçesi” ve 1’i (%10) “Okul Bahçesi ve Sınıf” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını yalnızca okul bahçesinde eşyalara zarar verme davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde eşyalara zarar verme davranışına maruz kaldığını belirten 10 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 8’i (%80) “Normal gelişim gösteren akranları” ve 2’si (%20) “Özel gereksinimli akranları” tarafından eşyalara zarar verme davranışına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını normal gelişim gösteren akranları tarafından eşyalara zarar verme davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde eşyalara zarar verme davranışına maruz kaldığını belirten 10 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 5’i (%50) “Zorbayı sözlü olarak uyarıyor”, 3’ü (%30) “Zorbaya ceza veriyor” 1’i (%10) “Zorbaya kızıyor ve sözlü olarak uyarıyor”, 1’i (%10) “Haber yok” ve 1’i (%10) “Zorbaya kızıyor ve disipline veriyor” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğretmenlerin yarısı; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin karşılaştıkları eşyalara zarar verme davranışına, zorbayı sözlü olarak uyarma yolu ile müdahale ettiği görülmektedir.

Katılımcı öğrencilerden A24 uğradığı eşyalara zarar verme zorbalığına karşı öğretmeninin uygulamış olduğu müdahaleyi “*Kızıyor ve uyarıyor*” , A25 ise “*Kızıyor ve disipline veriyor*” sözleriyle ifade etmiştir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen eşyalara zarar verme zorbalığına ilişkin veriler incelendiğinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından eşyalara zarar verme zorbalığına sıklıkla maruz kalmadıkları görülmektedir.

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere uygulanan fiziksel şiddet uygulama davranışı ile ilgili olarak öğrencilere “Okuldaki arkadaşların tarafından şiddete maruz kalıyor musun? Dövüldüğün, itilip kakıldığın oldu mu?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Kim tarafından?”, “Ne kadar sıklıkta?” ve “Nerede” soruları yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerden elde edilen fiziksel şiddet uygulama davranışına ilişkin veriler Tablo 4.8.’de sunulmuştur.

Tablo 4.8. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Fiziksel Şiddet Davranışına İlişkin Bulgular

FİZİKSEL ŞİDDET UYGULAMA f:20-% 45,45													
Kim Tarafından				Sıklık				Nerede					
Normal Gelişim Gösteren Akranları	Özel Gereksinimli Akranları	Genellikle		Sık Sık	Ara Sıra	Nadiren	Okul bahçesi	Sınıf	Okul Çıkışı	Koridor	Kantin	Tuvalet	
f %	18 90	2 10	4 20	1 5	13 65	2 10	10 50	6 30	1 5	1 5	1 5	1 5	
Öğretmenin Müdahalesi				Zorbayı sözlü olarak uyarıyor	Zorbayı sözlü olarak uyarıyor ve disipline sevk ediyor	Zorbayı sözlü olarak uyarıyor ve ceza veriyor	Haberi yok	Zorbayı sözlü olarak uyarıyor ve kızıyor	Zorbayı sözlü olarak uyarıyor ve dövüyor	Zorba hakkında tutanak tutuyor ve azarlıyor			
				f %	10 50	3 15	3 15	1 5	1 5	1 5	1 5	1 5	

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere “Okuldaki arkadaşların tarafından şiddete maruz kalıyor musun? Dövüldüğün, itilip kakıldığın oldu mu?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 20’si (%45,45) “Evet” ve 24’ü (%54,55) “Hayır” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık yakını arkadaşları tarafından fiziksel şiddet uygulama davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde fiziksel şiddet uygulama davranışına maruz kaldığını belirten 20 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 13’ü (%65) “Ara sıra”, 4’ü (%20) “Genellikle”, 2’si (%10) “Nadiren” ve 1’i (%5) “Sık sık” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık yarısından fazlası ara sıra akranları tarafından fiziksel şiddet uygulama davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde fiziksel şiddet uygulama davranışına maruz kaldığını belirten 20 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 10’u (%50) “Okul Bahçesi”, 6’sı (%30) “Sınıf”, 1’i (%5) “Okul çıkışı”, 1’i (%5) “Koridor”, 1’i (%5) “Kantin” ve 1’i (%5) “Tuvalet” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yarısı okul bahçesinde fiziksel şiddet uygulama davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde fiziksel şiddet uygulama davranışına maruz kaldığını belirten 20 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 18’i (%90) “Normal gelişim gösteren akranları” ve 2’si (%10) “Özel gereksinimli akranları” tarafından fiziksel şiddet uygulama davranışına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını normal gelişim gösteren akranları tarafından fiziksel şiddet uygulama davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde fiziksel şiddet uygulama davranışına maruz kaldığını belirten 20 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 10’u (%50) “Zorbayı sözlü olarak uyarıyor”, 3’ü (%15) “Zorbayı sözlü olarak uyarıyor ve disipline sevk ediyor”, 3’ü (%15) “Zorbayı sözlü olarak uyarıyor ve ceza veriyor”, 1’i (%5) “Zorbayı sözlü olarak uyarıyor ve kızıyor”, 1’i (%5) “Zorbayı sözlü olarak uyarıyor ve dövüyor”, 1’i (%5) “Zorba hakkında tutanak tutuyor ve azarlıyor” ve 1’i (%5) “Haber yok” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğretmenlerin yarısı; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin karşılaştıkları fiziksel şiddet uygulama davranışına, yalnızca zorbayı sözlü olarak uyarma yolu ile müdahale ettiği görülmektedir.

Katılımcı öğrencilerden bazıları uğradıkları fiziksel zorbalık karşısında öğretmenin uygulamış olduğu müdahaleyi; A2 “Sakinleştirmeye çalışıyor, yapmayın diyor.”, A9

“Genelde uyarıyor, bazen de idareye götürüyor.”, A35 “Tutanak tutuyor, azarlıyor.”, A12 “Uyarıyor, idareye sevk ediyor.”, A40 “Uyarıyor, bazen cetvelle çocukların ellerine vuruyor.” sözleriyle ifade etmişlerdir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen fiziksel şiddet uygulama davranışına ilişkin veriler incelendiğinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından fiziksel şiddet gördükleri görülmektedir. Fiziksel zorbalık davranışlarından biri olan şiddet uygulama davranışına uğrayan öğrencilerin bu zorbalığa normal gelişim gösteren akranları tarafından maruz kaldığı, bu öğrencilere en sık okul bahçesi ve sınıflarında zorbalık yapıldığı görülmektedir. Zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerine uygulanan fiziksel şiddet uygulama davranışı karşısında öğretmenlerin en sık uyguladığı müdahalenin zorbayı sözlü olarak uyarmak olduğu görülmektedir. Aynı zamanda öğrencilerden elde edilen sıklık verileri incelendiğinde zorbalığa uğrayan öğrencilerin aynı davranışa sık tekrarlı bir şekilde maruz kalması, öğretmenlerin yapmış oldukları müdahalelerin işlevini yerine getiremediğinin göstergesi olabilir.

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere uygulanan cinsel taciz davranışı ile ilgili olarak öğrencilere “Okuldaki arkadaşların sen istemediğin halde özel bölgelerine dokunuyor mu?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Kim tarafından?”, “Ne kadar sıklıkta?” ve “Nerede” soruları yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerden elde edilen cinsel taciz davranışına ilişkin veriler Tablo 4.9.’da sunulmuştur.

Tablo 4.9. Öğrenci Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Cinsel Taciz Davranışına İlişkin Bulgular

İSTEMEDİĞİ HALDE ÖZEL BÖLGELERE DOKUNMA (CİNSEL TACİZ/CİNSEL ZORBALIK) f:1-%2,27				
Kim Tarafından		Sıklık		Nerede
Normal Gelişim Gösteren Akranları	Özel Gereksinimli Akranları	Ara Sıra	Tuvalet	
f	0	1	1	1
%	0	100	100	100
Öğretmenin Müdahalesi	Zorbayı sözlü olarak uyarıyor.			
	f	1		
	%	100		

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere “Okuldaki arkadaşların sen istemediğin halde özel bölgelerine dokunuyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 1’i (%2,27) “Evet” ve 43’ü (%98,73) “Hayır” yanıtı

vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını arkadaşları tarafından cinsel taciz davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Katılımcı öğrencilerden A5, “*Başka sınıftan çocuklar tuvalette göğüslerime dokundular*” sözleriyle uğradığı cinsel zorbalığı ifade etmiştir.

Birinci alt problem çerçevesinde cinsel taciz davranışına maruz kaldığını belirten 1 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 1’i (%100) “Ara sıra” yanıtı vermiştir. Buna göre öğrencilerin tamamı ara sıra akranları tarafından cinsel taciz davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde cinsel taciz davranışına maruz kaldığını belirten 1 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 1’ü (%100) “Tuvalet” yanıtı vermiştir. Buna göre öğrencilerin tamamı tuvalette cinsel taciz davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde cinsel taciz davranışına maruz kaldığını belirten 1 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 1’i (%100) “Özel gereksinimli akranları” tarafından cinsel taciz davranışına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin tamamı özel gereksinimli akranları tarafından cinsel taciz davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde cinsel taciz davranışına maruz kaldığını belirten 1 zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye “Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 1’i (%40) “Zorbayı sözlü olarak uyarıyor” yanıtı vermiştir. Buna göre öğretmenlerin tamamı, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin karşılaştıkları cinsel taciz davranışına, zorbayı sözlü olarak uyarma yolu ile müdahale ettiği görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen cinsel taciz davranışına ilişkin veriler incelendiğinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından tehdit etme davranışına sıklıkla maruz kalmadıkları görülmektedir.

4.1.2. Öğretmen görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?

Araştırmanın birinci alt problemi çerçevesinde “Öğretmen görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır.

Zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ile otizmlili bireylerin normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim aldığı ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlere “Okul/kurumunuzda zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler akranları tarafından zorbalığa maruz kalmakta mıdır?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Bu öğrencilere normal gelişim gösteren akranları tarafından sergilenen zorbalık davranışları nelerdir?” ve “Bu öğrencilere özel gereksinimli akranları tarafından sergilenen zorbalık davranışları nelerdir?” soruları yöneltilmiştir. Öğretmenlerden elde edilen veriler Tablo 4.10’da yer almaktadır.

Tablo 4.10. Öğretmen Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışları Nelerdir?

Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışları f:20-% 40				
Davranış	Normal Gelişim Gösteren Akranlarının Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:12-%60		Hem Normal Gelişim Gösteren, Hem Özel Gereksinimli Akranlarının Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:8- %40	
	f	%	f	%
Alay Etme	12	100	-	-
Dışlama	9	75	-	-
Hakaret/Küfür İçeren Sözler Söyleme	9	75	8	100
Fiziksel Şiddet Uygulama	7	58,33	8	100
Eşyalara Zarar Verme	2	16,66	2	25
Dedikodu	2	16,66	-	-
Söylenti Çıkarıp Yayma	1	8,33	1	12,5
Cinsel Taciz	-	-	1	12,5

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ile otizmlili bireylerin normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim aldığı ortaöğretim kurumlarında görev yapan 50 öğretmene; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin karşılaştıkları zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Okul/kurumunuzda zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler akranları tarafından zorbalığa maruz kalmakta mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı öğretmenlerden 20’si (%40) zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin okullarında zorbalığa uğradıklarını belirtirken 30’u (%60) zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin okullarında zorbalığa

uğramadıklarını belirtmişlerdir. Buna göre zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin yaklaşık yarıya yakını akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin okullarında zorbalığa uğradığını belirten 20 öğretmenden elde edilen verilere göre zorbalığa uğrayan zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin 12'si (%60) yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğrarken 8'i (%40) hem normal gelişim gösteren hem de özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmektedir. Bu bağlamda öğretmen görüşlerine göre zorbalık mağduru zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin tamamı normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğrarken, öğrencilerin yaklaşık yarıya yakını aynı zamanda özel gereksinimli akranları tarafından da zorbalığa uğradığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin okullarında zorbalığa uğradığını belirten 20 öğretmenden elde edilen verilere göre yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğrayan 12 öğrencinin; 12'si (%100) "alay etme", 9'u (%75) "dışlama", 9'u (%75) "hakaret/küfür içeren sözler söyleme" 7'si (%58,33) "fiziksel şiddet uygulama", 2'si (%16,66) "eşyalara zarar verme", 2'si (%16,66) "dedikodu", 1'i (%8,33) "söylenti çıkarıp yayma" davranışları ile karşılaştığı görülmektedir. Buna göre yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğrayan zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin tamamı alay etme davranışına maruz kalırken, yaklaşık tamamına yakını dışlama ve hakaret/küfür içeren sözler söyleme, yaklaşık yarıdan fazlası ise fiziksel şiddet uygulama davranışı ile karşılaştığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin okullarında zorbalığa uğradığını belirten 20 öğretmenden elde edilen verilere göre hem normal gelişim gösteren hem de özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğrayan 8 öğrencinin 8'i (%100) "fiziksel şiddet uygulama", 8'i (%100) "hakaret/küfür içeren sözler söyleme", 2'si (%25) "eşyalara zarar verme", 1'i (%12,5) "söylenti çıkarıp yayma" ve 1'i (%12,5) "cinsel taciz" davranışları ile karşılaştığı görülmektedir. Buna göre hem normal gelişim gösteren hem de özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğrayan zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin tamamı fiziksel şiddet uygulama ve hakaret/küfür içeren sözler söyleme davranışları ile karşılaştığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğretmenlerden elde edilen veriler incelendiğine zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmektedir.

Akranları tarafından zorbalığa uğrayan öğrencilerin tamamının normal gelişim gösteren akranlarından zorbalığa uğradığı, bu öğrencilerden bazılarının ise özel gereksinimli akranları tarafından da zorbalığa uğradığı görülmektedir. Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranlarından sözel zorbalık davranışları içinde yer alan hakaret/küfür içeren sözler söyleme ve alay etme, fiziksel zorbalık davranışları içinde yer alan fiziksel şiddet uygulama ile dışlanma zorbalığına maruz kaldığı görülmektedir.

4.1.3. Veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?

Araştırmanın birinci alt problemi çerçevesinde “Veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır.

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye sahip velilere “Çocuğunuzun okuldaki akranları tarafından zorbalığa uğradığını düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Çocuğunuz okulda ne çeşit bir zorbalıkla karşılaşılıyor?” ve “Çocuğunuza zorbalık yapan öğrenciler özel gereksinimli akranları mı, normal gelişim gösteren akranları mı?” soruları yöneltilmiştir. Velilerden elde edilen veriler Tablo 4.11’de yer almaktadır.

Tablo 4.11. Veli Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışları Nelerdir?

Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışları f:8-%26,66		
Özel Gereksinimli Akranlarının Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:0-%0		
Normal Gelişim Gösteren Akranlarının Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:8-%100		
Davranış	f	%
Küfür/Hakaret Etme	6	75
Dışlama	4	50
Fiziksel Şiddet Uygulama	3	37,5
Alay Etme	3	37,5
El Şakası Yapma	1	12,5
Tuvalete Kilitleme	1	12,5

Birinci alt problem çerçevesinde normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim alan, lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip çocuğa sahip 30 veliye; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin karşılaştıkları zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Çocuğunuzun okuldaki akranları tarafından zorbalığa uğradığını düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcı velilerden 8'i (%26,66) zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarının okullarında zorbalığa uğradıklarını belirtirken 22'si (%73,34) zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarının okullarında zorbalığa uğramadıklarını belirtmişlerdir. Buna göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin tamamına yakını akranları tarafından zorbalığa uğramadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde çocuğunun okulda akranları tarafından zorbalığa maruz kaldığını belirten 8 veliden elde edilen verilere göre; zorbalık mağduru öğrencilerin 8'inin de (%100) normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğramaktadır. Buna göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin tamamı yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde çocuğunun okulda normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa maruz kaldığını belirten 8 veliden elde edilen verilere göre; zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin 6'sı (%75) "küfür/hakaret etme", 4'ü (%50) "dışlanma", 3'ü (%37,5) "fiziksel şiddet uygulama", 3'ü (%37,5) "alay etme", 1'i (%12,5) "el şakası yapma" ve 1'i (%12,5) "tuvalete kitleme" davranışlarına maruz kaldığı görülmektedir. Buna göre normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğrayan zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin yaklaşık yarıdan fazlası küfür/hakaret etme ve yarısı dışlanma davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde velilerden elde edilen veriler incelendiğine zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından büyük oranda zorbalığa uğramadığı görülmektedir.

4.1.4. Öğrenci, öğretmen ve veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları benzer ve farklı yönleri nelerdir?

Araştırmanın birinci alt problemi çerçevesinde "Öğrenci, öğretmen ve veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları benzer ve farklı yönleri nelerdir?" sorusuna cevap aranmıştır. Öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen veriler Tablo 4.12'de yer almaktadır.

Tablo 4.12. Öğrenci, Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışlarının Benzer ve Farklı Yönleri Nelerdir?

Davranış	Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilere Yapılan Zorbalık Davranışları									
	Öğrenci Görüşleri f:44- %100				Öğretmen Görüşleri f:20- %40				Veli Görüşleri f:8- %26,66	
	Normal Gelişim		Özel		Normal Gelişim		Özel		Normal Gelişim	
	Gösteren		Gereksinimli		Gösteren		Gereksinimli		Gösteren	
	Akranlarının		Akranlarının		Akranlarının		Akranlarının		Akranlarının	
	Uyguladığı		Uyguladığı		Uyguladığı		Uyguladığı		Uyguladığı	
	Zorbalık		Zorbalık		Zorbalık		Zorbalık		Zorbalık	
	Davranışları		Davranışları		Davranışları		Davranışları		Davranışları	
	f:38- %86,36		f:6- %13,63		f:12- %60		f:8- %40		f:8- %100	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Küfür Etme	2	57,89	1	16	9	75	8	100	6	75
Dışlama	21	55,26	3	50	9	75	-	-	4	50
Fiziksel Şiddet Uygulama	18	47,36	2	33,33	7	58,33	8	100	3	37,5
Dedikodu	16	42,10	-	-	2	16,66	-	-	-	-
Kötü İsim Takma	14	36,84	2	33,33	-	-	-	-	-	-
Eşyalara Zarar Verme	8	21,05	2	33,33	2	16,66	2	25	-	-
Tehdit Etme	5	13,15	-	-	-	-	-	-	-	-
Cinsel Taciz	-	-	1	16,66	-	-	1	15,5	-	-
Alay Etme	-	-	-	-	12	100	-	-	3	37,5
Söylenti Çıkarıp Yayma	-	-	-	-	1	8,33	1	15,5	-	-
El Şakası Yapma	-	-	-	-	-	-	-	-	1	12,5
Tuvalete Kilitleme	-	-	-	-	-	-	-	-	1	12,5

Birinci alt problem çerçevesinde katılımcı öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, akranları tarafından zorbalığa uğrayan lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin büyük çoğunluğu normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmektedir. Öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğrayan zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin bir kısmı aynı zamanda normal gelişim gösteren akranları tarafından da zorbalığa uğradığı görülmektedir. Ancak zihinsel yetersizliğe sahip çocuğa sahip ebeveynler çocuklarının özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğramadığını, çocuklarının yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğradığını belirtmişlerdir.

Birinci alt problem çerçevesinde katılımcı öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere normal gelişim gösteren akranlarının uyguladığı zorbalık davranışlarının; öğrenci, öğretmen ve veli görüşleri incelendiğinde benzer nitelikte olduğu görülebilir. Her bir gruptan elde edilen verilere göre; zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerine normal gelişim gösteren akranları tarafından en sık “dışlama”, “küfür/hakaret etme” ve “fiziksel şiddet uygulama” davranışları olduğu görülmektedir. Ancak diğer gruplardan farklı olarak öğretmenlerden elde edilen verilere göre normal gelişim gösteren öğrenciler zihinsel yetersizliğe sahip akranlarına en fazla “alay etme” davranışını sergilediği görülmektedir. Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranları tarafından en az karşılaştıkları zorbalık davranışları “el şakası yapma”, “tuvalete kilitleme”, “tehdit etme” ve “söylenti çıkarıp yayma” davranışları olduğu görülmektedir. “Tehdit etme” davranışı yalnızca öğrencilerden elde edilen verilerde rastlanırken; “söylenti çıkarıp yayma” yalnızca öğretmenlerden, “el şakası yapma” ve “tuvalete kilitleme” davranışları yalnızca velilerden elde edilen verilerde yer aldığı görülmektedir. “Cinsel taciz” ve “dedikodu” davranışlarına; öğrenci ve öğretmenlerden elde edilen verilerde rastlanırken, velilerden elde edilen verilerde bu davranışların yer almadığı görülmektedir. Araştırma sonucunda elde edilen diğer tüm zorbalık davranışların her bir grupta ortak olarak yer aldığı görülebilir.

Birinci alt problem çerçevesinde katılımcı öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere özel gereksinimli akranların uyguladığı zorbalık davranışları ile ilgili öğrenci ve öğretmen görüşleri incelendiğinde benzer nitelikte olduğu görülebilir. Her iki gruptan elde edilen verilere göre; zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerine özel gereksinimli akranları tarafından “fiziksel şiddet uygulama” davranışının sıkça uygulandığı görülebilir. Her iki grupta da en az karşılaşılan zorbalık davranışı “cinsel taciz” davranışı olduğu görülmektedir. Ancak öğretmenlerden elde edilen verilerde “söylenti çıkarıp yayma” davranışı da en az karşılaşılan zorbalık davranışları arasında yer alırken, bu davranışın öğrenci verilerinde yer almadığı görülmektedir. Aynı zamanda öğrencilerden elde edilen verilere göre; “küfür etme” davranışı en az rastlanan zorbalık davranışı iken, öğretmenlerden elde edilen verilere göre bu davranış en sık karşılaşılan zorbalık davranışları arasında görülebilir. Bu bağlamda iki gruptan elde edilen verilerin farklılık gösterdiği görülmektedir. Öğrencilerden elde edilen verilere göre; zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler özel gereksinimli akranlarından en fazla “dışlama” zorbalığına maruz kalırken, bu zorbalık türünün öğretmenlerden elde edilen verilerde yer

almadığı görülmektedir. Yine öğrencilerden elde edilen verilerde “kötü isim takma” davranışı yer alırken, bu zorbalık davranışının öğretmenlerden elde edilen verilerde yer almadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde katılımcı öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından karşılaşıma sıklıkları değişkenlik göstermekle birlikte tüm zorbalık türlerine [fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, dedikodu, söylenti çıkarıp yayma, eşyalara zarar verme, cinsel zorbalık ve siber zorbalık (Ayas ve Pişkin, 2011; Memduhoğlu ve Taşdan, 2007; Yıldırım, 2012; Kapcı, 2004; Kepenekçi ve Çınkır, 2006; Pişkin, 2002)] maruz kaldıkları görülmektedir.

4.2. Otizmlili Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt probleminde “Otizmlili öğrencilere akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. Öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen veriler Tablo 4.13.’te sunulmuştur.

Tablo 4.13. Öğrenci, Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışlarına İlişkin Bulgular

Otizmlili Öğrencilere Uygulanan Zorbalık Davranışları						
Davranış	Öğrenci Görüşleri f:5-%83,33		Öğretmen Görüşleri f:9-%18		Veli Görüşleri f:5-%25	
	f	%	f	%	f	%
Dışlama	2	40	5	55,55	5	100
Fiziksel Şiddet Uygulama	2	40	2	22,22	-	-
Küfür Etme	2	40	4	44,44	-	-
Alay Etme	-	-	5	55,55	2	40
Kötü İsim Takma	1	20	-	-	-	-
Hakaret Etme	-	-	-	-	1	20
Dedikodu	1	20	2	22,22	-	-
Cinsel Taciz	1	20	-	-	-	-
Siber Zorbalık	-	-	2	22,22	-	-
Eşyalara Zarar Verme	1	20	2	22,22	-	-

Birinci alt problem çerçevesinde otizmlili 6 öğrenciye karşılaştıkları zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Okuldaki arkadaşların tarafından dışlandığını oluyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların senin hakkında dedikodu yapıyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların sana kötü isimler takıyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların sana küfür ediyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların tarafından tehdit ediliyor musun?”, “Okuldaki arkadaşların eşyalarına (çanta, defter, kalem gibi) zarar veriyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların tarafından şiddete maruz kalıyor

musun? Dövuıldüğün, itilip kakıldığın oldu mu?”, “Okuldaki arkadaşların sen istemediğın halde özel bölgelerine dokunuyor mu?” soruları yöneltılmıştir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen verilere göre otizimli 5’i (%83,33) akranları tarafından zorbalığa uğradığını belirtirken 1’i (%16,67) akranları tarafından herhangi bir zorbalık davranışı ile karşılaşmadıkları görölmektedir. Buna göre katılımcı otizimli öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını akranları tarafından zorbalığa uğramadıkları görölmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde zorbalık kurbanı 5 otizimli öğrenciden elde edilen verilere göre; öğrencilerin 2’si (%40) “dışlama”, 2’si (%40) fiziksel şiddet uygulama”, 2’si (%40) “küfür etme”, 1’i (%20) “kötü isim takma”, 1’i (%20) “dedikodu”, 1’i (%20) “cinsel taciz” ve 1’i (%20) “eşyalara zarar verme” davranışları ile karşılaştıkları görölmektedir. Buna göre akran zorbalığı mağduru otizimli öğrencilerin yaklaşık yarıya yakını küfür etme, dışlanma ve fiziksel şiddet uygulama davranışları ile karşılaştıkları görölmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ile otizimli bireylerin normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim aldığı ortaöğretim kurumlarında görev yapan 50 öğretmene; otizimli öğrencilerinin karşılaştıkları zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Okul/kurumunuzda otizimli öğrenciler akranları tarafından zorbalığa maruz kalmakta mıdır?” sorusu yöneltılmıştir. Katılımcı öğretmenlerden 9’u (%18) otizimli bireylerin okullarında zorbalığa uğradıklarını belirtirken 41’i’u (%82) otizimli bireylerin okullarında zorbalığa uğramadıklarını belirtmişlerdir. Buna göre katılımcı öğretmenlerin görev yaptığı kurumlarda eğitim alan otizimli öğrencilerin yaklaşık tamamına yakını akranları tarafından zorbalığa uğradığı görölmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde otizimli öğrencilerin okullarında zorbalığa uğradığını belirten 9 öğretmenden elde edilen verilere göre; zorbalığa uğrayan otizimli öğrencilerin 5’i (%55,55) “dışlama”, 5’i (%55,55) “alay etme”, 4’ü (%44,44) “küfür etme”, 2’si (%22,22) “fiziksel zorbalık”, 2’si (%22,22) “siber zorbalık”, 2’si (%22,22) “eşyalara zarar verme” ve 2’si (%22,22) “dedikodu” davranışlarına maruz kaldığı görölmektedir. Buna göre zorbalık mağduru otizimli öğrencilerin yaklaşık yarıdan fazlası dışlanma ve alay etme, yaklaşık yarıya yakını küfür etme davranışları ile karşılaştıkları görölmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde normal gelişim gösteren akranları ile birlikte lise seviyesindeki otizimli çocuğa sahip 20 veliye “Çocuğunuzun okuldaki akranları tarafından

zorbalığa uğradığını düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı velilerden 5’i (%25) çocuklarının okullarında zorbalığa uğradıklarını belirtirken 15’i (%75) çocuklarının okullarında zorbalığa uğramadıklarını belirtmişlerdir. Buna göre katılımcı velilerin otizmli çocukların yaklaşık yarısından fazlası akranları tarafından zorbalığa uğramadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde otizmli çocuğunun okulunda zorbalığa uğradığını belirten 5 veliden elde edilen verilere göre; zorbalığa uğrayan otizmli öğrencilerin 5’i (%100) “dışlama”, 2’si (%40) “alay etme” ve 1’i (%20) “hakaret etme” davranışlarına maruz kaldığı görülmektedir. Buna göre zorbalık mağduru otizmli öğrencilerin tamamı dışlanma davranışına maruz kalırken, yaklaşık yarıya yakını alay etme davranışı ile karşılaşmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde katılımcılardan elde edilen verilere göre otizmli öğrencilere akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışlarının dışlama, küfür ya da hakaret etme, fiziksel şiddet uygulama ve alay etme olduğu görülmektedir.

4.2.1. Öğrenci görüşlerine göre otizmli öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?

Araştırmanın birinci alt problem çerçevesinde otizmli 6 öğrenciye karşılaştıkları zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Okuldaki arkadaşların tarafından dışlandığın oluyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların senin hakkında dedikodu yapıyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların sana kötü isimler takıyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların sana küfür ediyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların tarafından tehdit ediliyor musun?”, “Okuldaki arkadaşların eşyalarına (çanta, defter, kalem gibi) zarar veriyor mu?”, “Okuldaki arkadaşların tarafından şiddete maruz kalıyor musun? Dövüldüğün, itilip kakıldığın oldu mu?”, “Okuldaki arkadaşların sen istemediğin halde özel bölgelerine dokunuyor mu?” soruları yöneltilmiştir.

Otizmli öğrencilere uygulanan dışlama davranışı ile ilgili olarak öğrencilere “Okuldaki arkadaşların tarafından dışlandığın oluyor mu?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Kim tarafından?”, “Ne kadar sıklıkta?” ve “Nerede” soruları yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde otizmli öğrencilerden elde edilen dışlanma davranışına ilişkin veriler Tablo 4.14’te sunulmuştur.

Tablo 4.14. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Normal Gelişim Gösteren Akranları Ve Özel Gereksinimli Akranları Tarafından Uygulanan Dışlama Zorbalığına İlişkin Bulgular

DIŞLAMA f:2-%33,33				
Kim Tarafından		Sıklık		Nerede
Normal Gelişim Gösteren Akranları	Özel Gereksinimli Akranları	Her Zaman	Ara Sıra	Okul Bahçesi
f	2	0	1	2
%	100	0	50	100
Zorbalığı sözlü olarak uyarıyor.				
Öğretmenin Müdahalesi	f	2		
	%	100		

Birinci alt problem çerçevesinde otizmlili öğrencilere “Okuldaki arkadaşların tarafından dışlandığını oluyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 2’si (%33,33) “Evet”, 4’ü (%66,67) “Hayır” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık yarısından fazlası arkadaşları tarafından dışlanmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dışlandığını belirten 2 otizmlili öğrenciye “Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 1’i (%50) “Ara sıra” ve 1’i (%50) “Her zaman yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık yarısı ara sıra, yarısı ise her zaman akranları tarafından dışlandığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dışlandığını belirten 2 otizmlili öğrenciye “Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 2’si de (%100) “Okul bahçesi” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin tamamı okul bahçesinde dışlandığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dışlandığını belirten 2 otizmlili öğrenciye “Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 2’si de (%100) “Normal gelişim gösteren akranları” tarafından dışlandıklarını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin tamamı normal gelişim gösteren akranları tarafından dışlandığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dışlandığını belirten 2 otizmlili öğrenciye “Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 2’si de (%100) “Zorbalığı sözlü olarak uyarıyor” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğretmenlerin tamamı,

otizmlilerin karşılaştıkları dışlanma zorbalığına zorbayı sözlü olarak uyarma yolu ile müdahale ettiği görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen dışlanma zorbalığına ilişkin veriler incelendiğinde otizmlilerin akranları tarafından sıklıkla dışlanmadığı görülmektedir.

Otizmliler uygulanan dedikodu davranışı ile ilgili olarak öğrencilere “Okuldaki arkadaşların senin hakkında dedikodu yapıyor mu?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Kim tarafından?”, “Ne kadar sıklıkta?” ve “Nerede” soruları yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde otizmlilerden elde edilen dedikodu davranışına ilişkin veriler Tablo 4.15’te sunulmuştur.

Tablo 4.15. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmliler, Akranları Tarafından Uygulanan Dedikodu Zorbalığına İlişkin Bulgular

DEDİKODU f:1-%16,66				
Kim Tarafından		Sıklık		Nerede
Normal Gelişim Gösteren Akranları	Özel Gereksinimli Akranları	Genellikle		Sınıf
f	1	0	1	1
%	100	0	100	100
Öğretmenin Müdahalesi		Zorbayı sözlü olarak uyarıyor.		
	f	1		
	%	100		

Birinci alt problem çerçevesinde otizmliler “Okuldaki arkadaşların hakkında dedikodu yapıyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 1’i (%16,66) “Evet”, 5’i (%83,34) “Hayır” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını arkadaşları tarafından dedikodu davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dedikodu davranışına maruz kaldığını belirten 1 otizmliler “Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlilerin 1’i (%100) “Genellikle” yanıtı vermiştir. Buna göre öğrencilerin tamamı genellikle akranları tarafından dedikodu davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dedikodu davranışına maruz kaldığını belirten 1 otizmliler “Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya

ilişkin otizimli öğrencilerin 1'i (%100) "Sınıf" yanıtı vermiştir. Buna göre öğrencilerin tamamı sınıfta dedikodu davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dedikodu davranışına maruz kaldığını belirten 1 otizimli öğrenciye "Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizimli öğrencilerin 1'i (%100) "Normal gelişim gösteren akranları" tarafından dedikodu davranışına maruz kaldığını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin tamamı normal gelişim gösteren akranları tarafından dedikodu davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde dedikodu davranışına maruz kaldığını belirten 1 otizimli öğrenciye "Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizimli öğrencilerin 1'i (%100) "Zorbayı sözlü olarak uyarıyor" yanıtı vermiştir. Buna göre öğretmenlerin tamamı, otizimli öğrencilerinin karşılaştıkları dedikodu zorbalığına zorbayı sözlü olarak uyarma yolu ile müdahale ettiği görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen dedikodu zorbalığına ilişkin veriler incelendiğinde otizimli öğrencilerin akranları tarafından sıklıkla dedikodu zorbalığına uğramadıkları görülmektedir.

Otizimli öğrencilere uygulanan kötü isim takma davranışı ile ilgili olarak öğrencilere "Okuldaki arkadaşların sana kötü isimler takıyor mu?" sorusu yöneltilmiş ve bu soruya "Evet" cevabı verenlere "Kim tarafından?", "Ne kadar sıklıkta?" ve "Nerede" soruları yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde otizimli öğrencilerden elde edilen kötü isim takma davranışına ilişkin veriler Tablo 4.16'da sunulmuştur.

Tablo 4.16. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizimli Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Kötü İsim Takma Davranışına İlişkin Bulgular

KÖTÜ İSİM TAKMA				
f:1-% 16,66				
Kim Tarafından		Sıklık		Nerede
Normal Gelişim Gösteren Akranları	Özel Gereksinimli Akranları	Genellikle		Sınıf
f	1	0	1	1
%	100	0	100	100
Öğretmenin	Zorbayı sözlü olarak uyarıyor.			
Müdahalesi	f	1		
	%	100		

Birinci alt problem çerçevesinde otizimli öğrencilere "Okuldaki arkadaşların sana kötü isimler takıyor mu?" sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 1'i (%16,66) "Evet",

5'i (%83,34) "Hayır" yanıtı vermişlerdir. Katılımcı öğrencilerden A20, maruz kaldığı kötü isim takma davranışını "216 (G.O.R.A filmindeki robot) diyorlar" şeklinde ifade etmiştir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını arkadaşları tarafından kötü isim takma davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde kötü isim takma davranışına maruz kaldığını belirten 1 otizmlili öğrenciye "Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 1'i (%100) "Genellikle" yanıtı vermiştir. Buna göre öğrencilerin tamamı genellikle akranları tarafından kötü isim takma davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde kötü isim takma davranışına maruz kaldığını belirten 1 otizmlili öğrenciye "Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 1'i (%100) "Sınıf" yanıtı vermiştir. Buna göre öğrencilerin tamamı sınıfta kötü isim takma davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde kötü isim takma davranışına maruz kaldığını belirten 1 otizmlili öğrenciye "Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 1'i (%100) "Normal gelişim gösteren akranları" tarafından kötü isim takma davranışına maruz kaldığını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin tamamı normal gelişim gösteren akranları tarafından kötü isim takma davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde kötü isim takma davranışına maruz kaldığını belirten 1 otizmlili öğrenciye "Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 1'i (%100) "Zorbayı sözlü olarak uyarıyor" yanıtı vermiştir. Buna göre öğretmenlerin tamamı, otizmlili öğrencilerinin karşılaştıkları kötü isim takma davranışına, zorbayı sözlü olarak uyarma yolu ile müdahale ettiği görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen kötü isim takma davranışına ilişkin veriler incelendiğinde otizmlili öğrencilerin akranları tarafından sıklıkla kötü isim takma davranışına uğramadıkları görülmektedir.

Otizmlili öğrencilere uygulanan küfür etme davranışı ile ilgili olarak öğrencilere "Okuldaki arkadaşların sana küfür ediyor mu?" sorusu yöneltilmiş ve bu soruya "Evet" cevabı verenlere "Kim tarafından?", "Ne kadar sıklıkta?" ve "Nerede" soruları yöneltilmiştir. Birinci

alt problem çerçevesinde otizmlilerden elde edilen küfür etme davranışına ilişkin veriler Tablo 4.17’de sunulmuştur.

Tablo 4.17. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmliler, Akranları Tarafından Uygulanan Küfür Etme Davranışına İlişkin Bulgular

KÜFÜR ETME f:2- %33,33					
Kim Tarafından		Sıklık		Nerede	
Normal Gelişim Gösteren Akranları	Özel Gereksinimli Akranları	Ara Sıra	Sınıf	Okul Bahçesi ve Sınıf	
f	2	0	2	1	1
%	100	0	100	50	50
Öğretmenin Müdahalesi	Zorbalı sözlü olarak uyarıyor.		Haberi yok.		
	f	1	1		
	%	50	50		

Birinci alt problem çerçevesinde otizmlilerden “Okuldaki arkadaşların sana küfür ediyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 2’si (%33,33) “Evet”, 4’ü (%66,67) “Hayır” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık yarıdan fazlası arkadaşları tarafından dışlanmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde küfür etme davranışına maruz kaldığını belirten 2 otizmlilerden “Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlilerden öğrencilerin 2’si (%100) “Ara sıra” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin tamamı ara sıra akranları tarafından küfür etme davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde küfür etme davranışına maruz kaldığını belirten 2 otizmlilerden “Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlilerden öğrencilerin 1’i (%50) “Sınıf” ve 1’i (%50) “Okul bahçesi ve sınıf” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yarısı yalnızca sınıfta küfür etme davranışına maruz kalırken, yarısı ise okul bahçesi ve sınıfta küfür etme davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde küfür etme davranışına maruz kaldığını belirten 2 otizmlilerden “Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlilerden öğrencilerin 2’si de (%100) “Normal gelişim gösteren akranları” tarafından küfür etme davranışına maruz kaldığını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin tamamı normal gelişim gösteren akranları tarafından küfür etme davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde küfür etme davranışına maruz kaldığını belirten 2 otizmlili öğrenciye “Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 1’i (%50) “Zorbayı sözlü olarak uyarıyor” ve 1’i (%50) “ Haberi yok” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğretmenlerin yarısının otizmlili öğrencilerinin karşılaştıkları küfür etme davranışı ile ilgili bilgi sahibi değilken, yarısı ise otizmlili öğrencilerinin karşılaştıkları küfür etme davranışına zorbayı sözlü olarak uyarma yolu ile müdahale ettiği görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen küfür etme davranışına ilişkin veriler incelendiğinde otizmlili öğrencilerin akranları tarafından sıklıkla küfür etme davranışına maruz kalmadıkları görülmektedir.

Otizmlili öğrencilere uygulanan tehdit etme davranışı ile ilgili olarak öğrencilere “Okuldaki arkadaşların tarafından tehdit edildiğin oluyor mu?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Kim tarafından?”, “Ne kadar sıklıkta?” ve “Nerede” soruları yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde otizmlili öğrencilerden elde edilen tehdit etme davranışına ilişkin veriler Tablo 4.18.’de sunulmuştur.

Tablo 4.18. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Tehdit Etme Davranışına İlişkin Bulgular

TEHDİT ETME	
f	0
%	0

Birinci alt problem çerçevesinde otizmlili öğrencilere “Okuldaki arkadaşların tarafından tehdit edildiğin oluyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 6’sı da (%100) “Hayır” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin tamamı tarafından tehdit edilmediği görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen tehdit etme davranışına ilişkin veriler incelendiğinde otizmlili öğrencilerin akranları tarafından tehdit etme davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Otizmlili öğrencilere uygulanan eşyalara zarar verme davranışı ile ilgili olarak öğrencilere “Okuldaki arkadaşların eşyalarına (Çanta, Defter, Kalem, Kitap vs.) zarar veriyor mu?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Kim tarafından?”, “Ne kadar sıklıkta?” ve “Nerede” soruları yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde otizmlili

öğrencilerden elde edilen eşyalara zarar verme davranışına ilişkin veriler Tablo 4.19.'da sunulmuştur.

Tablo 4.19. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Eşyalara Zarar Verme Zorbalığına İlişkin Bulgular

EŞYALARA ZARAR VERME				
f:1-%16,66				
Kim Tarafından		Sıklık		Nerede
Normal Gelişim Gösteren Akranları	Özel Gereksinimli Akranları	Genellikle	Sınıf	
f	1	0	1	1
%	100	0	100	100
Öğretmenin	Zorbayı sözlü olarak uyarıyor.			
Müdahalesi	f	1		
	%	100		

Birinci alt problem çerçevesinde otizmlili öğrencilere “Okuldaki arkadaşların eşyalarına (Çanta, Defter, Kalem, Kitap vs.) zarar veriyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 1’i (%16,66) “Evet”, 5’i (%83,34) “Hayır” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını arkadaşları tarafından eşyalara zarar verme davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde eşyalara zarar verme davranışına maruz kaldığını belirten 1 otizmlili öğrenciye “Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 1’i (%100) “Genellikle” yanıtı vermiştir. Buna göre öğrencilerin tamamı genellikle akranları tarafından eşyalara zarar verme davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde eşyalara zarar verme davranışına maruz kaldığını belirten 1 otizmlili öğrenciye “Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 1’i (%100) “Sınıf” yanıtı vermiştir. Buna göre öğrencilerin tamamı sınıfta eşyalara zarar verme davranışına maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde eşyalara zarar verme davranışına maruz kaldığını belirten 1 otizmlili öğrenciye “Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 1’i (%100) “Normal gelişim gösteren akranları” tarafından eşyalara zarar verme davranışına maruz kaldığını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin tamamı normal gelişim gösteren akranları tarafından eşyalara zarar verme davranışına maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde eşyalara zarar verme davranışına maruz kaldığını belirten 1 otizmlili öğrenciye “Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 1’i (%100) “Zorbayı sözlü olarak uyarıyor” yanıtı vermiştir. Buna göre öğretmenlerin tamamı, otizmlili öğrencilerinin karşılaştıkları eşyalara zarar verme davranışına, zorbayı sözlü olarak uyarma yolu ile müdahale ettiği görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen eşyalara zarar verme davranışına ilişkin veriler incelendiğinde otizmlili öğrencilerin akranları tarafından sıklıkla eşyalara zarar verme davranışına uğramadıkları görülmektedir.

Otizmlili öğrencilere uygulanan fiziksel şiddet davranışı ile ilgili olarak öğrencilere “Okuldaki arkadaşların tarafından şiddete maruz kalıyor musun? Dövüldüğün, itilip kakıldığın oldu mu?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Kim tarafından?”, “Ne kadar sıklıkta?” ve “Nerede” soruları yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde otizmlili öğrencilerden elde edilen fiziksel şiddet uygulama davranışına ilişkin veriler Tablo 4.20.’de sunulmuştur.

Tablo 4.20. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere, Akranları Tarafından Uygulanan Fiziksel Şiddet Uygulama Davranışına İlişkin Bulgular

FİZİKSEL ŞİDDET UYGULAMA					
f:2- %33,33					
Kim Tarafından		Sıklık		Nerede	
Hem Normal Gelişim Gösteren Akranları Hem Özel Gereksinimli Akranları	Normal Gelişim Gösteren Akranları	Ara Sıra	Okul Bahçesi ve Sınıf	Okul Bahçesi ve Okul Çıkışı	
f	1	2	1	1	
%	50	100	50	50	
Zorbayı sözlü olarak uyarıyor.					
Öğretmenin Müdahalesi	f	2			
	%	100			

Birinci alt problem çerçevesinde otizmlili öğrencilere “Okuldaki arkadaşların tarafından şiddete maruz kalıyor musun? Dövüldüğün, itilip kakıldığın oldu mu?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 2’si (%33,33) “Evet”, 4’ü (%66,67) “Hayır” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık yarısından fazlası arkadaşları tarafından şiddete maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten 2 otizmlili öğrenciye “Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya

ilişkin otizmliler öğrencilerin 2'si (%100) "Ara sıra" yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin tamamı ara sıra akranları tarafından fiziksel şiddete maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten 2 otizmliler öğrenciye "Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmliler öğrencilerin 1'i (%50) "Okul bahçesi ve okul çıkışı" ve 1'i (%50) "Okul bahçesi ve sınıf" yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yarısı okul bahçesi ve sınıfta fiziksel şiddete maruz kalırken, yarısı ise hem okul bahçesi ve okul çıkışında fiziksel şiddete maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten 2 otizmliler öğrenciye "Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmliler öğrencilerin 1'i (%50) "Normal gelişim gösteren akranları" 1'i (%50) ise "Hem normal gelişim gösteren akranları hem de özel gereksinimli akranları" tarafından fiziksel şiddete maruz kaldığını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin yarısı yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından fiziksel şiddete uğrarken yarısı ise hem normal gelişim gösteren akranları hem de özel gereksinimli akranlarından fiziksel şiddet gördüğü görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten 2 otizmliler öğrenciye "Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmliler öğrencilerin 2'si (%100) "Zorbalayı sözlü olarak uyarıyor" yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğretmenlerin tamamı otizmliler öğrencilerinin uğradıkları fiziksel şiddet davranışına zorbalayı sözlü olarak uyarma yolu ile müdahale ettiği görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen fiziksel şiddet uygulama davranışına ilişkin veriler incelendiğinde otizmliler öğrencilerin akranları tarafından sıklıkla fiziksel şiddete maruz kalmadıkları görülmektedir.

Otizmliler öğrencilere uygulanan cinsel taciz davranışı ile ilgili olarak öğrencilere "Okuldaki arkadaşların sen istemediğin halde özel bölgelerine dokunuyor mu?" sorusu yöneltilmiş ve bu soruya "Evet" cevabı verenlere "Kim tarafından?", "Ne kadar sıklıkta?" ve "Nerede" soruları yöneltilmiştir. Birinci alt problem çerçevesinde otizmliler öğrencilerden elde edilen istemediğin halde özel bölgelere dokunma (cinsel taciz) davranışına ilişkin veriler Tablo 4.21.'de sunulmuştur.

Tablo 4.21. Öğrenci Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan İstemediği Halde Özel Bölgelere Dokunma Davranışına İlişkin Bulgular

İSTEMEDİĞİ HALDE ÖZEL BÖLGELERE DOKUNMA (CİNSEL TACİZ/CİNSEL ZORBALIK) f:1- %16,66			
Kim Tarafından		Sıklık	Nerede
Normal Gelişim Gösteren Akranları ve Özel Gereksinimli Akranları		Ara Sıra	Okul Bahçesi
f	1	1	1
%	100	100	100
Öğretmenin Müdahalesi	Zorbalı sözlü olarak uyarıyor.		
	f	1	
	%	100	

Birinci alt problem çerçevesinde otizmlili öğrencilere “Okuldaki arkadaşların sen istemediğin halde özel bölgelerine dokunuyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya öğrencilerin 1’i (%16,66) “Evet”, 5’i (%83,34) “Hayır” yanıtı vermişlerdir. Katılımcı öğrencilerden A4, “Üst sınıflardan bir çocuk bahçede dudağımdan öptü” sözleriyle uğradığı cinsel zorbalığı ifade etmiştir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını arkadaşları tarafından cinsel zorbalığa maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde cinsel zorbalığa maruz kaldığını belirten 1 otizmlili öğrenciye “Bu davranışla hangi sıklıkla karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 1’i (%100) “Ara sıra” yanıtı vermiştir. Buna göre öğrencilerin tamamı ara sıra akranları tarafından cinsel zorbalığa maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde cinsel zorbalığa maruz kaldığını belirten 1 otizmlili öğrenciye “Bu davranışla nerede karşılaşıyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 1’i (%100) “Okul bahçesi” yanıtı vermiştir. Buna göre öğrencilerin tamamı okul bahçesinde cinsel zorbalığa maruz kalmadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde cinsel zorbalığa maruz kaldığını belirten 1 otizmlili öğrenciye “Sana bu davranışı yapan arkadaşların kimler?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin otizmlili öğrencilerin 1’i (%100) “Normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları” tarafından cinsel zorbalığa maruz kaldığını belirtmişlerdir. Buna göre öğrencilerin tamamı normal gelişim gösteren akranları tarafından cinsel zorbalığa maruz kaldığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde cinsel zorbalığa maruz kaldığını belirten 1 otizmlili öğrenciye “Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin

otizmlilerin 1'i (%100) "Zorbalığı sözlü olarak uyarıyor" yanıtı vermiştir. Buna göre öğretmenlerin tamamı, otizmlilerle karşılaşmalarında cinsel zorbalığa zorbalığı sözlü olarak uyarma yolu ile müdahale ettiği görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğrencilerden elde edilen istemediği halde özel bölgelere dokunma davranışına ilişkin veriler incelendiğinde otizmlilerle öğrencilerin çoğunlukla akranları tarafından cinsel zorbalığa maruz kalmadığı görülmektedir.

4.2.2. Öğretmen görüşlerine göre otizmlilerle öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?

Araştırmanın Birinci alt problemi çerçevesinde "Öğretmen görüşlerine göre otizmlilerle öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?" sorusuna cevap aranmıştır.

Zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ile otizmlilerle bireylerin normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim aldığı ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlere "Okul/kurumunuzda otizmlilerle öğrenciler akranları tarafından zorbalığa maruz kalmakta mıdır?" sorusu yöneltilmiş ve bu soruya "Evet" cevabı verenlere "Bu öğrencilere normal gelişim gösteren akranları tarafından sergilenen zorbalık davranışları nelerdir?" ve "Bu öğrencilere özel gereksinimli akranları tarafından sergilenen zorbalık davranışları nelerdir?" soruları yöneltilmiştir. Öğretmenlerden elde edilen veriler Tablo 4.22'de yer almaktadır.

Tablo 4.22. Öğretmen Görüşlerine Göre Otizmlilerle Öğrencilere, Normal Gelişim Gösteren Akranları Ve Özel Gereksinimli Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışları Nelerdir?

Otizmlilerle Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışları f:9- %18				
Davranış	Normal Gelişim Gösteren Akranlarının Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:6- %66,64		Hem Normal Gelişim Gösteren Hem Özel Gereksinimli Akranlarının Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:3- %33,33	
	f	%	f	%
Dışlama	5	83,33	1	33,33
Alay etme	5	83,33	-	-
Küfür etme	4	66,66	2	66,66
Eşyalara Zarar Verme	2	33,33	3	100
Fiziksel Zorbalık	2	33,33	3	100
Dedikodu	2	33,33	-	-
Siber Zorbalık	2	33,33	-	-
Söylenti Çıkarıp Yayma	-	-	2	66,66

Birinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ile otizmlili bireylerin normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim aldığı ortaöğretim kurumlarında görev yapan 50 öğretmene; otizmlili öğrencilerinin karşılaştıkları zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Okul/kurumunuzda otizmlili öğrenciler akranları tarafından zorbalığa maruz kalmakta mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı öğretmenlerden 9’u (%18) otizmlili bireylerin okullarında zorbalığa uğradıklarını belirtirken 30’u (%82) otizmlili bireylerin okullarında zorbalığa uğramadıklarını belirtmişlerdir. Buna göre otizmlili öğrencilerin yaklaşık olarak tamamına yakını akranları tarafından zorbalığa uğramadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde otizmlili öğrencilerin okullarında zorbalığa uğradığını belirten 9 öğretmenden elde edilen verilere göre zorbalığa uğrayan otizmlili öğrencilerin 6’sı (%66,64) yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğrarken 3’ü (%33,33) hem normal gelişim gösteren hem de özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmektedir. Bu bağlamda öğretmen görüşlerine göre zorbalık mağduru otizmlili öğrencilerin tamamı normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğrarken, öğrencilerin yaklaşık yarıya yakını aynı zamanda özel gereksinimli akranları tarafından da zorbalığa uğradığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde otizmlili öğrencilerin okullarında zorbalığa uğradığını belirten 9 öğretmenden elde edilen verilere göre yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğrayan 6 öğrencinin; 5’i (%83,33) “alay etme”, 5’i (%83,33) “dışlama”, 4’ü (%66,66) “küfür etme”, 2’si (%33,33) “fiziksel şiddet uygulama”, 2’si (%33,33) “eşyalara zarar verme”, 2’si (%33,33) “dedikodu” ve 2’si (%33,33) “siber zorbalık” davranışları ile karşılaştığı görülmektedir. Buna göre yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğrayan otizmlili öğrencilerin yaklaşık tamamına yakını dışlama ve alay etme davranışın maruz kalırken, yaklaşık yarısı küfür etme davranışı ile karşılaştığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde otizmlili öğrencilerin okullarında zorbalığa uğradığını belirten 9 öğretmenden elde edilen verilere göre hem normal gelişim gösteren hem de özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğrayan 3 öğrencinin 3’ü (%100) “fiziksel zorbalık”, 3’ü (%100) “eşyalara zarar verme”, 2’si (%66,66) “söylenti çıkarıp yayma”, 2’si (%66,66) “küfür etme” ve 1’i (%33,33) “dışlama” davranışları ile karşılaştığı görülmektedir. Buna göre hem normal gelişim gösteren hem de özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğrayan otizmlili öğrencilerin tamamı fiziksel şiddet uygulama ve eşyalara zarar verme

davranışları ile yaklaşık yarıdan fazlası ise söylenti çıkarıp yayma ve küfür etme davranışları ile karşılaştığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde öğretmenlerden elde edilen veriler incelendiğine otizmli öğrencilerin çoğunlukla akranları tarafından zorbalığa uğramadığı görülmektedir.

4.2.3. Veli görüşlerine göre otizmli öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?

Araştırmanın Birinci alt problemi çerçevesinde “Veli görüşlerine göre otizmli öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır.

Otizmli öğrenciye sahip velilere “Çocuğunuzun okuldaki akranları tarafından zorbalığa uğradığını düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Çocuğunuz okulda ne çeşit bir zorbalıkla karşılaşılıyor?” ve “çocuğunuza zorbalık yapan öğrenciler özel gereksinimli akranları mı, normal gelişim gösteren akranları mı?” soruları yöneltilmiştir. Velilerden elde edilen veriler Tablo 4.23.’te yer almaktadır.

Tablo 4.23. Veli Görüşlerine Göre Otizmli Öğrencilere, Normal Gelişim Gösteren Akranları Ve Özel Gereksinimli Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışları Nelerdir?

Otizmli Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışları				
f:5- %25				
Davranışlar	Normal Gelişim Gösteren Akranlarının Uyguladığı Zorbalık Davranışları		Özel Gereksinimli Akranlarının Uyguladığı Zorbalık Davranışları	
	f:5- %100		f:0- %0	
	f	%	f	%
Dışlama	5	100	-	-
Alay Etme	2	40	-	-
Hakaret Etme	1	20	-	-

Birinci alt problem çerçevesinde normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim alan, lise seviyesindeki otizmli çocuğa sahip 20 veliye; otizmli öğrencilerinin karşılaştıkları zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Çocuğunuzun okuldaki akranları tarafından zorbalığa uğradığını düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı velilerden 5’i (%25) otizmli çocuklarının okullarında zorbalığa uğradıklarını belirtirken 22’si (%73,34) otizmli çocuklarının okullarında zorbalığa uğramadıklarını belirtmişlerdir. Buna göre otizmli öğrencilerin yaklaşık yarıdan fazlası akranları tarafından zorbalığa uğramadığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde otizmli çocuklarının okullarında zorbalığa uğradığını belirten 5 veliden elde edilen verilere göre zorbalığa uğrayan otizmli öğrencilerin 5'i (%100) yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmektedir. Bu bağlamda veli görüşlerine göre zorbalık mağduru otizmli öğrencilerin tamamı normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde otizmli öğrencilerin okullarında zorbalığa uğradığını belirten 5 veliden elde edilen verilere göre normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğrayan 5 öğrencinin; 5'i (%100) “dışlama”, 2'si (%40)“alay etme” ve 1'i (%20) “hakaret etme” davranışları ile karşılaşmaktadır. Buna göre normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğrayan otizmli öğrencilerin yaklaşık tamamı dışlama, yaklaşık yarıya yakını ise alay etme davranışı ile karşılaştıkları görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde velilerden elde edilen veriler incelendiğine otizmli öğrencilerin çoğunlukla akranları tarafından zorbalığa uğramadığı görülmektedir.

4.2.4. Öğrenci, öğretmen ve veli görüşlerine göre otizmli öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları benzer ve farklı yönleri nelerdir?

Araştırmanın birinci alt problemi çerçevesinde “Öğrenci, öğretmen ve veli görüşlerine göre otizmli öğrencilere, normal gelişim gösteren akranları ve özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışları benzer ve farklı yönleri nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. Öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen veriler Tablo 4.24.'te yer almaktadır.

Tablo 4.24. Öğrenci, Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Otizmlili Öğrencilere Akranları Tarafından Uygulanan Zorbalık Davranışlarının Benzer ve Farklı Yönleri Nelerdir?

Otizmlili Öğrencilere Uygulanan Zorbalık Davranışları										
Davranış	Öğrenci Görüşleri f:5- %83,33				Öğretmen Görüşleri f:9- %18				Veli Görüşleri f:5-%25	
	Normal Gelişim Gösteren Akranlarının Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:4-%80	Normal Gelişim Gösteren Akranları ve Özel Gereksinimli Akranlarının Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:1-%20	Normal Gelişim Gösteren Akranlarının Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:6- %66,64	Normal Gelişim Gösteren Akranları ve Özel Gereksinimli Akranlarının Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:3- %33,33	Normal Gelişim Gösteren Akranlarının Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:5- %100					
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Dışlama	2	50	-	-	5	83,33	1	33,33	5	100
Alay Etme	-	-	-	-	5	83,33	-	-	2	40
Fiziksel Şiddet Uygulama	2	50	1	100	2	33	3	100	-	-
Küfür Etme	2	50	-	-	4	66	2	66,66	-	-
Kötü İsim Takma	1	25	-	-	-	-	-	-	-	-
Dedikodu	1	25	-	-	2	33,33	-	-	-	-
Eşyalara Zarar Verme	1	25	-	-	2	33,33	3	100	-	-
Hakaret Etme	-	-	-	-	-	-	-	-	1	20
Siber Zorbalık	-	-	-	-	2	33,33	-	-	-	-
Söylenti Çıkarıp Yayma	-	-	-	-	-	-	2	66,66	-	-
Cinsel Taciz	1	25	1	100	-	-	-	-	-	-

Birinci alt problemi çerçevesinde araştırmaya katılan öğrenci, öğretmen ve veli görüşleri karşılaştırıldığında lise seviyesindeki otizmlili öğrencilerin her üç gruba göre normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmektedir. Öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğrayan otizmlili öğrenciler aynı zamanda normal gelişim gösteren akranları tarafından da zorbalığa uğradığı görülmektedir. Ancak otizmlili çocuğa sahip ebeveynler çocuklarının özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğramadığını, çocuklarının yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğradığını belirtmişlerdir.

Birinci alt problemi çerçevesinde araştırmaya katılan otizmli öğrencilerden elde edilen verilere göre otizmli bireyler normal gelişim gösteren akranlarından “dışlama”, “fiziksel şiddet uygulama”, “küfür etme”, “kötü isim takma”, “tehdit etme”, “cinsel taciz”, “dedikodu” ve “eşyalara zarar verme” davranışları ile karşılaştığı görülmektedir. Öğretmenlerden elde edilen verilere göre otizmli bireyler normal gelişim gösteren akranlarından “dışlama”, “alay etme”, “küfür etme”, “eşyalara zarar verme”, “fiziksel zorbalık”, “dedikodu” ve “siber zorbalık” davranışları ile karşılaştığı görülmektedir. Velilerden elde edilen verilere göre otizmli bireyler normal gelişim gösteren akranlarından “dışlama”, “alay etme” ve “hakaret etme” davranışlarına maruz kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda “dışlanma” ve “küfür-hakaret etme” davranışı her üç grupta da ortak olarak belirtilen zorbalık davranışı olduğu görülmektedir. “Alay etme” davranışı veli ve öğretmenlerden elde edilen sonuçlarda görülmekteyken, öğrencilerden elde edilen sonuçlarda bu davranışın yerini “kötü isim takma” davranışı aldığı görülmektedir. “Eşyalara zarar verme” davranışı da öğretmen ve öğrencilerden elde edilen sonuçlarda gözlemlenmekteyken, “tehdit etme” ve cinsel zorbalık yalnızca öğrencilerden elde edilen sonuçlarda ortaya çıkan davranışlar olduğu görülmektedir. “Siber zorbalık” ise yalnızca öğretmenlerden elde edilen sonuçlarda karşılaşıldığı görülmektedir.

Birinci alt problemi çerçevesinde araştırmaya katılan her üç grup içinde de otizmli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarından en fazla “dışlanma” zorbalığı ile karşılaştığı görülebilir. Bu bağlamda öğrenci, öğretmen ve veli görüşlerinden elde edilen veriler tutarlılık göstermektedir. “Dedikodu”, “cinsel taciz”, “siber zorbalık” ve “tehdit etme” davranışları otizmli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarından en az karşılaştıkları zorbalık davranışlar olduğu görülmektedir.

Birinci alt problemi çerçevesinde lise seviyesindeki otizmli öğrencilere özel gereksinimli akranların uyguladığı zorbalık davranışları ile ilgili öğrenci ve öğretmen görüşleri incelendiğinde; otizmli ortaöğretim öğrencilerine özel gereksinimli akranları tarafından “fiziksel şiddet uygulama” ve “eşyalara zarar verme” davranışlarının sıkça uygulandığı görülebilir. En az karşılaşılan zorbalık davranışları “cinsel taciz” ve “dışlama” davranışı olduğu görülmektedir. “Dışlama”, “söylenti çıkarıp yayma”, “eşyalara zarar verme” ve “küfür etme” davranışları öğretmenlerden elde edilen verilerde karşılaşılan zorbalık davranışları arasında yer alırken, bu davranışların öğrenci verilerinde gözlenmediği görülmektedir. Aynı zamanda öğrencilerden elde edilen verilere göre; “cinsel taciz” davranışı yer alırken, öğretmenlerden elde edilen verilere göre bu davranışın gözlenmediği görülmektedir. Velilerden elde edilen

verilere göre ise otizimli öğrencilere, özel gereksinimli akranları tarafından uygulanan herhangi bir zorbalık davranışı ile karşılaşmadığı görülmektedir. Bu bağlamda üç gruptan elde edilen veriler farklılık gösterdiği görülmektedir.

Birinci alt problem çerçevesinde ilgili veriler karşılaştırıldığında otizimli öğrencilerin genel perspektifte akranları tarafından zorbalığa uğramadığı görülmektedir. Ancak (münferit vakalar olarak görülse dâhi) tüm zorbalık türleri [fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, dedikodu, söylenti çıkarıp yayma, eşyalara zarar verme, cinsel zorbalık ve siber zorbalık (Ayas ve Pişkin, 2011; Memduhoğlu ve Taşdan, 2007; Yıldırım, 2012; Kapıcı, 2004; Kepenekçi ve Çinkır, 2006; Pişkin, 2002)] ile karşılaştıkları da görülmektedir.

4.3. Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilerin, Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?

Araştırmanın ikinci alt probleminde “Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin, akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. Öğretmen ve velilerden elde edilen veriler Tablo 4.25.’te sunulmuştur.

Tablo 4.25. *Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilerin, Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?*

Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilerin Akranlarına Uyguladıkları Zorbalık Davranışları				
Davranış	Öğretmen Görüşlerine Göre f:14- %28		Veli Görüşlerine Göre f:2- %6,66	
	f	%	f	%
Küfür Etme	14	100	-	-
Fiziksel Şiddet Uygulama	13	92,85	2	100
Eşyalara Zarar Verme	4	28,57	-	-
Söylenti Çıkarıp Yayma	2	14,28	-	-
Cinsel Taciz	1	7,14	-	-
Tükürme	-	-	1	50

İkinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ile otizimli bireylerin normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim aldığı ortaöğretim kurumlarında görev yapan 50 öğretmene; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Okul/kurumunuzda zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler akranlarına karşı zorbalık yapmakta mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı öğretmenlerden 14’ü (%28) zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin okullarında akranlarına zorbalık yaptığını belirtirken 36’sı (%72) zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin okullarında

akranlarına zorbalık yapmadığını belirtmişlerdir. Buna göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin yaklaşık yarısından fazlası okulda akranlarına zorbalık yapmadığı görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin okullarında zorbalık yaptığını belirten 14 öğretmenden elde edilen verilere göre zorba öğrencilerin 14'ü (%100) “küfür etme”, 13'ü'ü (%92,85) “fiziksel şiddet uygulama”, 4'ü (%28,57) “eşyalara zarar verme”, 2'si (%14,28) “söylenti çıkarıp yayma” ve 1'i (%7,14) “cinsel taciz” davranışları sergilediği görülmektedir. Buna göre akran akranlarına zorbalık yapan zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin tamamı küfür etme, yaklaşık tamamına yakını fiziksel şiddet uygulama davranışları sergilediği görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde normal gelişim gösteren akranları ile birlikte lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip çocuğa sahip 30 veliye zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerinin akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Çocuğunuzun okuldaki akranlarına karşı zorbalık yaptığını düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı velilerden 2'si (%6,66) çocuklarının okullarında akranlarına zorbalık yaptığını belirtirken 28'i (%93,34) çocuklarının okullarında akranlarına zorbalık yapmadığını belirtmişlerdir. Buna göre zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin yaklaşık tamamına yakını okulda akranlarına zorbalık yapmadığı görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarının okullarında akranlarına zorbalık yaptığını belirten 2 veliden elde edilen verilere göre zorba öğrencilerin 2'si (%100) “fiziksel şiddet uygulama” ve 1'i (%50) “tükürme” davranışları sergilediği görülmektedir. Buna göre akranlarına zorbalık yapan zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin tamamı fiziksel şiddet uygulama, yarısı ise tükürme davranışı sergilediği görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde katılımcılardan elde edilen verilere göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler tarafından uygulanan zorbalık davranışlarının küfür etme ve fiziksel şiddet uygulama olduğu görülmektedir.

4.3.1. Öğretmen görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin, akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?

Araştırmanın ikinci alt problemi çerçevesinde “Öğretmen görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarına ve özel gereksinimli akranlarına uyguladıkları zorbalık davranışları nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır.

Zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ile otizmli bireylerin normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim aldığı ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlere “Okul/kurumunuzda zihinsel engelli öğrenciler akranlarına karşı zorbalık yapmakta mıdır?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı verenlere “Bu öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?” ve “Bu öğrencilerin özel gereksinimli akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?” soruları yöneltilmiştir. Öğretmenlerden elde edilen veriler Tablo 4.26.’da yer almaktadır.

Tablo 4.26. Öğretmen Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilerin, Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?

Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilerin Akranlarına Uyguladıkları Zorbalık Davranışları				
f:14- %28				
Davranış	Normal Gelişim Gösteren Akranlarına Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:6-% 42,85		Normal Gelişim Gösteren Akranlarına ve Özel Gereksinimli Akranlarına Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:8-%57,15	
	f	%	f	%
Küfür Etme	6	100	8	100
Fiziksel Şiddet Uygulama	5	83,34	8	100
Eşyalara Zarar Verme	2	33,33	2	25
Söylenti Çıkarıp Yayma	-	-	2	25
Cinsel Taciz	-	-	1	15,5

İkinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ile otizmli bireylerin normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim aldığı ortaöğretim kurumlarında görev yapan 50 öğretmene; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin sergiledikleri zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Okul/kurumunuzda zihinsel engelli öğrenciler akranlarına karşı zorbalık yapmakta mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı öğretmenlerden 14’ü (%28) zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin okullarında zorbalık yaptığını belirtirken 36’sı (%72) zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin okullarında zorbalık yapmadığını belirtmişlerdir. Buna göre zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin yaklaşık yarısından fazlası akranlarına karşı zorbalık yapmadığı görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin okullarında zorbalık yaptığını belirten 14 öğretmenden elde edilen verilere göre zorba öğrencilerin 6’sı (%42,85) yalnızca normal gelişim gösteren akranlarına karşı zorbalık yaparken 8’i (%57,15) hem normal gelişim gösteren hem de özel gereksinimli akranlarına karşı zorbalık yapmadığı görülmektedir. Bu bağlamda öğretmen görüşlerine göre zorba öğrencilerin yaklaşık yarısından

fazlası hem normal gelişim gösteren akranlarına hem de özel gereksinimli akranlarına karşı zorbalık yaparken, yaklaşık yarıya yakını ise yalnızca normal gelişim gösteren akranlarına karşı zorbalık yapmadığı görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin okullarında zorbalık yaptığını belirten 14 öğretmenden elde edilen verilere göre normal gelişim gösteren akranlarına karşı zorbalık yapan zihinsel yetersizliğe sahip 6 öğrencilerin; 6'sı (%100) “küfür etme”, 5'i (%83,34) “fiziksel şiddet uygulama” ve 2'si (%33,33) “eşyalara zarar verme” davranışları sergilediği görülmektedir. Buna göre normal gelişim gösteren akranlarına karşı zorbalık yapan öğrencilerin tamamı küfür etme davranışı sergilerken, yaklaşık tamamına yakını ise fiziksel şiddet uygulama davranışı sergilediği görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin okullarında zorbalık yaptığını belirten 14 öğretmenden elde edilen verilere göre hem normal gelişim gösteren akranlarına hem de özel gereksinimli akranlarına karşı zorbalık yapan zihinsel yetersizliğe sahip 8 öğrencilerin; 8'i (%100) “fiziksel şiddet uygulama”, 8'i (%100) “küfür etme”; 2'si (%25) “eşyalara zarar verme”, 2'si (%25) “söylenti çıkarıp yayma” ve 1'i (%15,5) “cinsel taciz” davranışları sergilediği görülmektedir. Buna göre hem normal gelişim gösteren akranlarına hem de özel gereksinimli akranlarına karşı zorbalık yapan öğrencilerin tamamı küfür etme davranışı ve fiziksel şiddet uygulama davranışı sergilediği görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde öğretmenlerden elde edilen veriler incelendiğine zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin büyük çoğunluğunun akranlarına karşı zorbalık yapmadığı görülmektedir. Ancak zorbalık davranışları sergileyen zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin çoğunluğunun hem özel gereksinimli hem de normal gelişim gösteren akranlarına karşı zorbalık yaptığı görülmektedir. Zorbalık yapan öğrencilerin genellikle sözel ve fiziksel zorbalık yaptığı görülmektedir.

4.3.2. Veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin, akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?

Araştırmanın ikinci alt probleminde “Veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarına ve özel gereksinimli akranlarına uyguladıkları zorbalık davranışları nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır.

Zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciye sahip velilere “Çocuğunuzun okuldaki akranlarına karşı zorbalık yaptığını düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiş ve bu soruya “Evet” cevabı

verenlere “Çocuğunuz okulda ne çeşit bir zorbalık yapıyor?” ve “Çocuğunuza zorbalık yaptığı öğrenciler özel gereksinimli akranları mı, normal gelişim gösteren akranları mı?” soruları yöneltilmiştir. Velilerden elde edilen veriler Tablo 4.27.’de sunulmuştur.

Tablo 4.27. Veli Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilerin, Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?

Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilerin Akranlarına Uyguladıkları Zorbalık Davranışları f:2- %6,66				
Davranış	Normal Gelişim Gösteren Akranlarına ve Özel Gereksinimli Akranlarına Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:1-%50		Normal Gelişim Gösteren Akranlarına Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:1-%50	
	f	%	f	%
Fiziksel Şiddet Uygulama	1	50	-	-
Tükürme	-	-	1	50

İkinci alt problem çerçevesinde normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim alan, lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip çocuğa sahip 30 veliye; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin sergiledikleri zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Çocuğunuzun okuldaki akranlarına karşı zorbalık yaptığını düşünüyor musunuz? ” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı velilerden 2’si (%6,66) zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin okullarında zorbalık yaptığını belirtirken 28’i (%93,34) zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin okullarında zorbalık yapmadığını belirtmişlerdir. Buna göre zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin yaklaşık tamamına yakını akranlarına karşı zorbalık yapmadığı görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarının okullarında zorbalık yaptığını belirten 2 veliden elde edilen verilere göre zorba öğrencilerin 1’i (%50) yalnızca normal gelişim gösteren akranlarına karşı zorbalık yaparken 1’i (%50) hem normal gelişim gösteren hem de özel gereksinimli akranlarına karşı zorbalık yaptığı görülmektedir. Bu bağlamda veli görüşlerine göre zorba öğrencilerin yarısı hem normal gelişim gösteren akranlarına hem de özel gereksinimli akranlarına karşı zorbalık yaparken, yarısı ise yalnızca normal gelişim gösteren akranlarına karşı zorbalık yaptığı görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarının okullarında zorbalık yaptığını belirten 2 veliden elde edilen verilere göre normal gelişim gösteren akranlarına karşı zorbalık yapan zihinsel yetersizliğe sahip 6 öğrencilerin; 1’i (%100) “tükürme” davranışı sergilediği görülmektedir. Buna göre normal gelişim gösteren akranlarına karşı zorbalık yapan öğrencilerin tamamı tükürme davranışı sergilediği görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarının okullarında zorbalık yaptığını belirten 2 veliden elde edilen verilere göre hem normal gelişim gösteren akranlarına hem de özel gereksinimli akranlarına karşı zorbalık yapan zihinsel yetersizliğe sahip 8 öğrencilerin; 1'i (%100) “fiziksel şiddet uygulama” davranışı sergilediği görülmektedir. Buna göre hem normal gelişim gösteren akranlarına hem de özel gereksinimli akranlarına karşı zorbalık yapan öğrencilerin tamamı fiziksel şiddet uygulama davranışı sergilediği görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde velilerden elde edilen bulgular incelendiğine zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranlarına karşı zorbalık yapmadığı görülmektedir.

4.3.3. Öğretmen ve veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarına ve özel gereksinimli akranlarına uyguladıkları zorbalık davranışlarının benzer ve farklı yönleri nelerdir?

Araştırmanın ikinci alt problemi çerçevesinde “Öğretmen ve veli görüşlerine göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarına ve özel gereksinimli akranlarına uyguladıkları zorbalık davranışlarının benzer ve farklı yönleri nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. Öğretmen ve velilerden elde edilen veriler Tablo 4.28.’de yer almaktadır.

Tablo 4.28. Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilerin, Akranlarına Uyguladıkları Zorbalık Davranışlarının Benzer Ve Farklı Yönleri Nelerdir?

Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencilerin Akranlarına Uyguladıkları Zorbalık Davranışları								
Davranış	Öğretmen Görüşlerine Göre f:14- %28				Veli Görüşlerine Göre f:2- %6,66			
	Normal Gelişim Gösteren Akranlarına Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:6- %42,85		Normal Gelişim Gösteren Akranlarına ve Özel Gereksinimli Akranlarına Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:1- %50		Normal Gelişim Gösteren Akranlarına ve Özel Gereksinimli Akranlarına Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:8- %57,15		Normal Gelişim Gösteren Akranlarına Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:1- %50	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Fiziksel Şiddet Uygulama	5	83,34	1	100	8	100	-	-
Küfür Etme	6	100	-	-	8	100	-	-
Eşyalara Zarar Verme	2	33,33	-	-	2	25	-	-
Söylenti Çıkarıp Yayma	-	-	-	-	2	25	-	-
Cinsel Taciz	-	-	-	-	1	15,5	-	-
Tükürme	-	-	-	-	-	-	1	100

İkinci alt problem çerçevesinde araştırmaya katılan öğretmen ve velilerden elde edilen veriler karşılaştırıldığında; lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler normal gelişim gösteren akranlarına “küfür etme”, “fiziksel şiddet uygulama”, “eşyalara zarar verme” ve “tükürme” davranışları sergilediği görülebilir. Zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler normal gelişim gösteren akranlarına en çok “küfür etme” ve “fiziksel şiddet uygulama” davranışlarını sergilediği görülmektedir. Bu bağlamda veli ve öğretmen görüşleri benzerlik gösterdiği görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde öğretmen görüşlerinden elde edilen verilerde; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarına, diğer zorbalık davranışlarına nazaran daha az sıklıkta “eşyalara zarar verme” davranışını sergilediği görülebilir. Ancak bu davranışa veli görüşlerinden elde edilen verilerde yer almadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra veli görüşlerinden elde edilen sonuçlarda “tükürme” davranışı göze çarparken, bu davranışa öğretmen görüşlerinde yer almadığı görülmektedir. Bu bağlamda veli ve öğretmen görüşleri farklılık gösterdiği görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde araştırmaya katılan öğretmen ve velilerden elde edilen verilere göre; lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler özel gereksinimli akranlarına “küfür etme”, “fiziksel şiddet uygulama”, “eşyalara zarar verme”, söylenti çıkarıp yayma” ve “cinsel taciz” davranışları sergilediği görülmektedir. Zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler özel gereksinimli akranlarına en çok “küfür etme” ve “fiziksel şiddet uygulama” davranışlarını sergilediği görülmektedir. Veli görüşlerinden elde edilen verilere göre de zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler özel gereksinimli akranlarına sadece “fiziksel şiddet uygulama” davranışı sergilediği görülmektedir. Bu bağlamda “fiziksel şiddet uygulama” davranışı ile ilgili veli ve öğretmen görüşleri benzerlik gösterdiği görülmektedir. Lakin “fiziksel şiddet uygulama” davranışı dışında öğretmen görüşlerinden elde edilen “küfür etme”, “eşyalara zarar verme”, söylenti çıkarıp yayma” ve “cinsel taciz” davranışlarına veli görüşlerinde karşılaşılmadığı söylenilebilir. Bu bağlamda veli ve öğretmen görüşleri farklılık gösterdiği görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin büyük oranda akranlarına karşı zorbalık yapmadığı görülmektedir. Ancak zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin (münferit vakalar olarak görölse dâhi) akranlarına karşı fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, dedikodu, söylenti çıkarıp yayma, eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalıkta bulunduğu görülmektedir.

4.4. Otizmli Öğrencilerin, Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?

Araştırmanın ikinci alt probleminde “Otizmli öğrencilerin, akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. Öğretmen ve velilerden elde edilen veriler Tablo 4.29.’da sunulmuştur.

Tablo 4.29. Otizmli Öğrencilerin, Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?

Davranış	Otizmli Öğrencilerin Akranlarına Uyguladıkları Zorbalık Davranışları			
	Öğretmen Görüşlerine Göre f:6- % 12		Veli Görüşlerine Göre f:1- %5	
	f	%	f	%
Fiziksel Şiddet Uygulama	6	100	-	-
Eşyalara Zarar Verme	5	66,66	-	-
Küfür etme	5	66,66	1	100
Korkutma	1	33,33	-	-

İkinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ile otizmli bireylerin normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim aldığı ortaöğretim kurumlarında görev

yapan 50 öğretmene; otizmlı öğrencilerinin akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Okul/kurumunuzda otizmlı öğrenciler akranlarına karşı zorbalık yapmakta mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı öğretmenlerden 6’sı (%12) otizmlı bireylerin okullarında akranlarına zorbalık yaptığını belirtirken 44’ü (%88) otizmlı bireylerin okullarında akranlarına zorbalık yapmadığını belirtmişlerdir. Buna göre otizmlı öğrencilerinin yaklaşık tamamına yakını okulda akranlarına zorbalık yapmadığı görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde otizmlı öğrencilerin okullarında zorbalık yaptığını belirten 6 öğretmenden elde edilen verilere göre zorba öğrencilerin 6’sı (%100) “fiziksel şiddet uygulama”, 5’i (66,66) “eşyalara zarar verme”, 5’i (66,66) “küfür etme”, ve 1’i (%33,33) “korkutma” davranışları sergilediği görülmektedir. Buna göre akran akranlarına zorbalık yapan otizmlı öğrencilerin tamamı fiziksel şiddet uygulama, yaklaşık tamamına yakını küfür etme ve eşyalara zarar verme davranışları sergilediği görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde normal gelişim gösteren akranları ile birlikte lise seviyesindeki otizmlı çocuğa sahip 20 veliye otizmlı öğrencilerinin akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Çocuğunuzun okuldaki akranlarına karşı zorbalık yaptığını düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı velilerden 1’i (%5) çocuklarının okullarında akranlarına zorbalık yaptığını belirtirken 19’u (%95) çocuklarının okullarında akranlarına zorbalık yapmadığını belirtmişlerdir. Buna göre otizmlı öğrencilerin yaklaşık tamamına yakını okulda akranlarına zorbalık yapmadığı görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde otizmlı çocuklarının okullarında akranlarına zorbalık yaptığını belirten 1 veliden elde edilen verilere göre zorba öğrencilerin 1’i (%100) “küfür etme” davranışları sergilediği görülmektedir. Buna göre akranlarına zorbalık yapan otizmlı öğrencilerin tamamı küfür etme davranışı sergilediği görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde katılımcılardan elde edilen verilere göre otizmlı öğrenciler tarafından akranlarına uygulanan zorbalık davranışlarının küfür etme, fiziksel şiddet uygulama ve eşyalara zarar verme olduğu görülmektedir.

4.4.1. Öğretmen görüşlerine göre otizmlı öğrencilerin, akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?

Araştırmanın ikinci alt problemi çerçevesinde “Öğretmen görüşlerine göre otizmlı öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarına ve özel gereksinimli akranlarına

uyguladıkları zorbalık davranışları nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. Öğretmenlerden elde edilen veriler Tablo 4.30.’da yer almaktadır.

Tablo 4.30. Öğretmen Görüşlerine Göre Otizmliler Öğrencilerin, Normal Gelişim Gösteren Akranları ve Özel Gereksinimli Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?

Davranış	Otizmliler Öğrencilerin Akranlarına Uyguladıkları Zorbalık Davranışları			
	Normal Gelişim Gösteren Akranlarına Uyguladıkları Zorbalık Davranışları		Özel Gereksinimli Akranlarına Uyguladıkları Zorbalık Davranışları	
	f:6- %12		f:3- %50	
	f	%	f	%
Fiziksel Şiddet Uygulama	3	100	3	100
Eşyalara Zarar Verme	3	100	2	66,66
Küfür etme	2	66,66	3	100
Korkutma	-	-	1	33,33

İkinci alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ile otizmliler bireylerin normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim aldığı ortaöğretim kurumlarında görev yapan 50 öğretmene; otizmliler öğrencilerinin akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Okul/kurumunuzda otizmliler öğrenciler akranlarına karşı zorbalık yapmakta mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı öğretmenlerden 6’sı (%12) otizmliler bireylerin okullarında akranlarına zorbalık yaptığını belirtirken 44’ü (%88) otizmliler bireylerin okullarında akranlarına zorbalık yapmadığını belirtmişlerdir. Buna göre otizmliler öğrencilerinin yaklaşık tamamına yakını okulda akranlarına zorbalık yapmadığı görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde otizmliler öğrencilerin okullarında zorbalık yaptığını belirten 6 öğretmenden elde edilen verilere göre zorba öğrencilerin 3’ü (%50) “normal gelişim gösteren akranlarına” karşı zorbalık yaparken, 3’ü (%50) “özel gereksinimli akranlarına” karşı zorbalık yaptığı görülmektedir. Buna göre akranlarına karşı zorbalık yapan otizmliler öğrencilerin yarısı normal gelişim gösteren akranlarına karşı zorbalık yaparken, yarısı özel gereksinimli akranlarına karşı zorbalık yaptığı görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde otizmliler öğrencilerin okullarında zorbalık yaptığını belirten 6 öğretmenden elde edilen verilere göre normal gelişim gösteren akranlarına karşı zorbalık yapan 3 öğrencinin; 3’ü (%100) “fiziksel şiddet uygulama”, 3’ü (%100) “eşyalara zarar verme” ve 2’si (%66,66) “küfür etme” davranışları sergilediği görülmektedir. Buna göre normal gelişim gösteren akranlarına karşı zorbalık yapan otizmliler öğrencilerin tamamı fiziksel şiddet

uygulama ve eşyalara zarar verme davranışı sergilerken, yaklaşık yarıdan fazlası ise küfür etme davranışı sergilediği görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde otizmliler öğrencilerin okullarında zorbalık yaptığını belirten 6 öğretmenden elde edilen verilere göre özel gereksinimli akranlarına karşı zorbalık yapan 3 öğrencinin; 3'ü (%100) “fiziksel şiddet uygulama”, 3'ü (%100) “küfür etme”, 2'si (%66,66) “eşyalara zarar verme” ve 1'i (%33,33) “korkutma” davranışı sergilediği görülmektedir. Buna göre özel gereksinimli akranlarına karşı zorbalık yapan otizmliler öğrencilerin tamamı fiziksel şiddet uygulama ve küfür etme davranışı sergilerken, yaklaşık yarıdan fazlası ise eşyalara zarar verme davranışı sergilediği görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde öğretmenlerden elde edilen veriler incelendiğine otizmliler öğrencilerin akranlarına karşı zorbalık yapmadığı görülmektedir.

4.4.2. Veli görüşlerine göre otizmliler öğrencilerin, akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?

Araştırmanın ikinci alt problemi çerçevesinde “Veli görüşlerine göre otizmliler öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarına ve özel gereksinimli akranlarına uyguladıkları zorbalık davranışları nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. Velilerden elde edilen veriler Tablo 4.31’de yer almaktadır.

Tablo 4.31. Veli Görüşlerine Göre Otizmliler Öğrencilerin Akranlarına Karşı Sergiledikleri Zorbalık Davranışları Nelerdir?

Otizmliler Öğrencilerin Akranlarına Uyguladıkları Zorbalık Davranışları				
f: 1-5				
Davranış	Normal Gelişim Gösteren Akranlarına Uyguladığı Zorbalık Davranışları		Özel Gereksinimli Akranlarına Uyguladığı Zorbalık Davranışları	
	f: 0-0		f: 1-100	
	f	%	f	%
Küfür etme	-	-	1	100

İkinci alt problem çerçevesinde normal gelişim gösteren akranları ile birlikte eğitim alan, lise seviyesindeki otizmliler çocuğa sahip 20 veliye; otizmliler öğrencilerin sergiledikleri zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla; “Çocuğunuzun okuldaki akranlarına karşı zorbalık yaptığını düşünüyor musunuz? ” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı velilerden 1'i (%5) otizmliler bireylerin okullarında zorbalık yaptığını belirtirken 19'u (%95) otizmliler bireylerin okullarında zorbalık yapmadığını belirtmişlerdir. Buna göre otizmliler bireylerin yaklaşık tamamına yakını akranlarına karşı zorbalık yapmadığı görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde otizmlı çocuklarının okullarında zorbalık yaptığını belirten 1 veliden elde edilen verilere göre zorba öğrencilerin 1'i (%100) özel gereksinimli akranlarına karşı zorbalık yaptığı görülmektedir. Bu bağlamda veli görüşlerine göre zorba öğrencilerin tamamı özel gereksinimli akranlarına karşı zorbalık yaptığı görülmektedir. İkinci alt problem çerçevesinde otizmlı çocuklarının okullarında zorbalık yaptığını belirten 1 veliden elde edilen verilere göre özel gereksinimli akranlarına zorbalık yapan öğrencilerin 1'i (%100) “küfür etme” davranışı sergilediği görülmektedir. İkinci alt problem çerçevesinde velilerden elde edilen veriler incelendiğine otizmlı öğrencilerin akranlarına karşı zorbalık yapmadığı görülmektedir.

4.4.3. Öğretmen ve veli görüşlerine göre otizmlı öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarına ve özel gereksinimli akranlarına uyguladıkları zorbalık davranışlarının benzer ve farklı yönleri nelerdir?

Araştırmanın ikinci alt problemi çerçevesinde “Öğretmen ve veli görüşlerine göre otizmlı öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarına ve özel gereksinimli akranlarına uyguladıkları zorbalık davranışlarının benzer ve farklı yönleri nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. Öğretmen ve velilerden elde edilen veriler Tablo 4.32’de yer almaktadır.

Tablo 4.32. Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Otizmlı Öğrencilerin, Akranlarına Uyguladıkları Zorbalık Davranışlarının Benzer ve Farklı Yönleri Nelerdir?

Davranış	Otizmlı Öğrencilerin Akranlarına Uyguladıkları Zorbalık Davranışları							
	Öğretmen Görüşlerine Göre f:6-%12				Veli Görüşlerine Göre f:1-%5			
	Normal Gelişim Gösteren Akranlarına Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:3-%50		Özel Gereksinimli Akranlarına Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:3-%50		Normal Gelişim Gösteren Akranlarına Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:0-%0		Özel Gereksinimli Akranlarına Uyguladığı Zorbalık Davranışları f:1-%100	
	f	%	f	1%	f	%	f	%
Fiziksel Şiddet Uygulama	3	100	3	100	-	-	-	-
Eşyalara Zarar Verme	3	100	2	66,66	-	-	-	-
Küfür Etme	2	66,66	3	100	-	-	1	100
Korkutma	-	-	1	33,33	-	-	-	-

İkinci alt problem çerçevesinde araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerden elde edilen veriler karşılaştırıldığında; öğretmen görüşlerine göre, normal gelişim gösteren akranlarına zorbalık yapan otizmlı öğrencilerin tamamı “fiziksel şiddet uygulama” ve “eşyalara zarar

verme” davranışı sergilerken yaklaşık yarıdan fazlası “küfür etme” davranışı sergilediği görülmektedir. Katılımcı veli görüşlerine göre otizmlı öğrenciler normal gelişim gösteren akranlarına zorbalık yapmamaktadır. Bu bağlamda veli ve öğretmen görüşleri farklılık gösterdiği görülmektedir.

İkinci alt problem çerçevesinde araştırmaya katılan öğretmen ve velilerden elde edilen verilere göre; lise seviyesindeki otizmlı öğrenciler; özel gereksinimli akranlarına en fazla “küfür etme” ve “fiziksel şiddet uygulama” davranışlarını sergilediği görülmektedir. Otizmlı öğrenciler özel gereksinimli akranlarına “eşyalara zarar verme” ve “korkutma” davranışları sergilediği görülmektedir. Katılımcı veli görüşleri incelendiğinde ise lise seviyesindeki otizmlı öğrenciler, özel gereksinimli akranlarına yalnızca “küfür etme” davranışı sergilediği görülmektedir. Bu bağlamda veli ve öğretmen görüşleri “küfür etme” davranışı için benzer nitelik taşıırken, “fiziksel şiddet uygulama”, “eşyalara zarar verme” ve “korkutma” davranışları açısından farklılık gösterdiği görülmektedir. İkinci alt problem çerçevesinde otizmlı öğrencilerin akranlarına karşı zorbalık yapmadığı görülmektedir.

4.5. Zorbalık Davranışlarının En Çok Sergilendiği Yerler Nereledir?

Araştırmanın üçüncü alt probleminde “Zorbalık davranışlarının en çok sergilendiği yerler nereledir?” sorusuna cevap aranmıştır. Öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen veriler Tablo 4.33’te sunulmuştur.

Tablo 4.33. Öğrenci, Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Zorbalık Davranışlarının En Çok Sergilendiği Yerler Nereledir?

Öğrenci, Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Zorbalık Davranışlarının En Çok Sergilendiği Yerler Nereledir?						
Yer	Öğrenci Görüşlerine Göre f:50-%100		Öğretmen Görüşlerine Göre f:50-%100		Veli Görüşlerine Göre f:50-%100	
	f	%	f	%	f	%
Okul Bahçesi	44	88	26	52	28	56
Sınıf	36	72	21	42	13	26
Koridor	14	28	7	14	2	4
Kantin	12	24	8	16	4	8
Tuvalet	10	20	8	16	3	6
Yemekhane	-	-	2	4	1	2
Okul Çevresi	7	14	5	10	1	2
Bilmiyorum/ Hiç görmedim	-	-	-	-	18	36
Okul Servisi	-	-	2	4	-	-
Okul Yatakhane	-	-	2	4	-	-
Kazan Dairesi	-	-	1	2	-	-

Üçüncü alt problem çerçevesinde okullarında zorbalık davranışlarının en çok sergilendiği yerlerin belirlenmesi amacıyla; 50 öğrenciye sorulan “Okulda arkadaşlarının birbirlerine karşı kötü davranışlar sergilediği yerler hangileri?” Sorusuna öğrencilerin; 44’ü (%88) “okul bahçesi”, 36’sı (%72) “sınıf”, 14’ü (%28) “koridor”, 12’si (%24) “kantin”, 10’u (%20) “tuvalet” ve 7’si (%14) “okul çevresi” yanıtı vermişlerdir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık tamamına yakını okul bahçesi ve sınıflarda zorbalık ile karşılaştığı görülmektedir.

Üçüncü alt problem çerçevesinde okullarında zorbalık davranışlarının en çok sergilendiği yerlerin belirlenmesi amacıyla; araştırmaya katılan 50 öğretmene sorulan “Kurumunuzda/ Okulunuzda genellikle zorbalık davranışlarını gözlemlediğiniz yerler hangileridir? (tuvalet, kantin, sınıf gibi)” sorusuna öğretmenlerin; 26’sı (%52) “okul bahçesi”, 21’i (%42) “sınıf”, 8’i (%16) “kantin”, 8’i (%16) “tuvalet”, 7’si (%14) “koridor”, 5’i (%10) “okul çevresi”, 2’si (%4) “okul servisi”, 2’si (%4) “yemekhane”, 2’si (%4) “okul yatakhane” ve 1’i (%4) “kazan dairesi” yanıtı vermişlerdir. Katılımcı öğretmenlerden; B9 “Okulumuzda bu tip davranışlar sık görülmemekle birlikte özellikle kantin ve ortak kullanım alanları olan tuvalette bu tür davranışlara maruz kalınabilir.” B20 “Tuvalet, bahçenin kör noktaları başta olmak üzere göz önünde yapmaktan da çekinmiyorlar.” sözleriyle okullarında zorbalık davranışlarının gözlemlendiği yerleri ifade etmişlerdir. Buna göre öğretmenlerin yaklaşık yarıdan fazlası okul bahçesinde zorbalık ile karşılaşmaktayken, yaklaşık karıya yakını sınıflarda zorbalık ile karşılaştığı görülmektedir.

Üçüncü alt problem çerçevesinde okullarında zorbalık davranışlarının en çok sergilendiği yerlerin belirlenmesi amacıyla; araştırmaya katılan 50 velinin “Kurumunuzda/ Okulunuzda genellikle zorbalık davranışlarını gözlemlediğiniz yerler hangileridir? (Tuvalet, Kantin, Sınıf gibi)” sorusuna velilerin; 28’i (%56) “okul bahçesi”, 18’i (%36) “bilmiyorum/ hiç görmedim”, 13’ü (%26) “sınıf”, 4’ü (%8) “kantin”, 3’ü (%6) “tuvalet”, 2’si (%4) “koridor”, 1’i (%2) “yemekhane” ve 1’i (%2) “okul çevresi” yanıtı vermişlerdir. Buna göre velilerin yaklaşık yarıdan fazlası okul bahçesinde zorbalık ile karşılaşmaktayken, yaklaşık yarıya yakını ise okullarda yaşanan zorbalıktan haberdar olmadıklarını belirtmişlerdir.

Üçüncü alt problem çerçevesinde elde edilen veriler incelendiğinde, öğrencilerin akran zorbalığını gözlemlediği yerlerin tamamı öğretmen ve velilerden görüşlerinde de yer aldığı görülebilir. Bu bağlamda öğrenci görüşleri ile öğretmen ve veli görüşleri örtüştüğü görülmektedir. Ancak; “Kazan Dairesi”, “Okul Yatakhane” ve “Okul Servisi”nde akran

zorbalığı gözlemlediğini verisi yalnızca öğretmen görüşlerinde yer alırken “Yemekhane” hem öğretmen hem de veli görüşlerinde ortak olarak yer aldığı görülmektedir.

Üçüncü alt problem çerçevesinde tüm katılımcı gruplarına yöneltilen “Okulunuzda zorbalık davranışlarını gözlemlediğiniz yerler hangileridir?” sorusuna yalnızca veli grubu içerisinde 18 (%36) kişi “Bilmiyorum/ Hiç görmedim” yanıtı vermiştir. Öğretmen ve öğrenci gruplarında tüm katılımcılar, okullarında akran zorbalığını gözlemledikleri en az bir yer belirtmişlerdir.

Üçüncü alt problem çerçevesinde her üç gruptan elde edilen veriler incelendiğinde; özel gereksinimli bireylerin ve normal gelişim gösteren bireylerin birlikte eğitim aldığı ortaöğretim kurumlarında akran zorbalığının en sık sergilendiği yerler sırasıyla, “Okul Bahçesi” (98: %65,33), “Sınıf” (70: %46,66), “Koridor” (25: %16,66), “Kantin” (24: %16) , “Tuvalet” (21: %14), “Okul Çevresi” (13: %8,66), “Yemekhane” (3: %2), “Okul Yatakhane” (2: %1,33), “Okul Servisi” (2: %1,33) ve “Kazan Dairesi” (1: %0,66) olduğu görülmektedir.

Üçüncü alt problem çerçevesinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ve otizmli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarıyla birlikte eğitim aldıkları ortaöğretim kademesindeki okullarda akran zorbalığı davranışlarının sıkça görüldüğü ve bu davranışların büyük çoğunluğunun okul bahçesi ve sınıflarda sergilendiği görülmektedir. Lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip ya da otizmli çocuğa sahip ailelerin büyük bir kısmının, çocuklarının okullarında yaşanan zorbalık davranışlarından habersiz olduğu görülmektedir.

BÖLÜM 5

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Bu bölümde zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili ortaöğretim öğrencilerinde akran zorbalığının öğrenci, veli ve öğretmen görüşlerinden elde edilen bulguların, konu ile ilgili mevcut alanyazın desteğiyle tartışılmasına ve değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Alanyazında lise seviyesindeki özel gereksinimli bireyler özelinde yapılan akran zorbalığı çalışmalarının büyük çoğunluğunun okul öncesi ve ilköğretim çağındaki bireyler üzerinde yoğunlaştığı, ortaöğretim çağındaki özel gereksinimli bireyler özelinde yapılan çalışmaların ise sınırlı olduğu görülmüştür. Bu araştırmaya başlarken, ülkemizde lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmlili öğrenciler bağlamında akran zorbalığının yaygınlığı ve davranışsal yönelimi hakkında öncül bir değerlendirme yapmak hedeflenmiştir.

Bu araştırmanın amacı akran zorbalığının lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili öğrencilere yönelik etkilerinin; öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri ışığında incelenmesidir. Araştırmanın nihai bulgusu; akran zorbalığının, zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmlili öğrenciler arasında yaygın bir sorun olduğuna işaret etmektedir. Araştırmada öğrencilerden elde edilen verilere göre, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından dışlandığı; dışlanan öğrencilerin tamamının bu zorbalığa normal gelişim gösteren akranları tarafından maruz kaldığı ve bazı öğrencilerin ise aynı zamanda özel gereksinimli akranları tarafından da dışlandığı ortaya çıkmıştır.

Zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerinin akranları tarafından maruz kaldığı dışlanma davranışına yoğun bir sıklıkta tekrarlandığı ve bu davranışın okul bahçesi ve sınıflarda sergilendiği ortaya çıkmıştır. Zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerine uygulanan dışlanma zorbalığı karşısında öğretmenlerin çoğunlukla tercih ettiği müdahalenin zorbayı sözlü olarak uyarmak olduğu ortaya çıkmıştır. Ülkemizde yapılan akran zorbalığı araştırmaları arasında ortaöğretim düzeyinde eğitim alan zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak araştırma sonuçlarına benzer olarak; Güleriyüz'ün (2009) 9 resmi ilköğretim okulunda kaynaştırma eğitimine devam eden 27 öğrenciyle yürütmüş olduğu çalışmada kaynaştırma öğrencilerinin akranları tarafından dışlandığı sonucuna ulaşmıştır. Sarı ve Pürsün'ün (2019) 8 öğretmen ile hafif düzey zihinsel yetersizliği, öğrenme güçlüğü ve dil

ve konuşma bozukluğu olan 8 kaynaştırma öğrencisi ile yürütmüş oldukları çalışma sonucunda katılımcı öğrencilerin hemen hemen her gün dışlanma davranışına maruz kaldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Mercan ve Sarı'nın (2018) İzmir ili Bornova ilçesindeki resmi bir ortaöğretim kurumunda öğrenim gören 200 normal gelişim gösteren öğrenci ile yapmış oldukları çalışmada dışlama (izolasyon) zorbalığının ortaöğretim öğrencileri arasında yaygın olarak görüldüğü sonucuna ulaşmışlardır. Hesapçıoğlu ve Yeşilova'nın (2015) normal gelişim gösteren 1373 ortaöğretim öğrencisi ile yapmış oldukları çalışma sonucunda öğrencilerin yarıdan fazlasının dışlanma zorbalığına maruz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Çankaya'nın (2011) ilköğretim 8.sınıfa devam eden 404 öğrenciyle yürütmüş olduğu çalışmada, öğrencilerin dışlanma zorbalığı ile karşılaştığı sonucuna ulaşmıştır. Özkan ve Çiftçi'nin (2010) 295 ilköğretim öğrencisi ile yapmış oldukları çalışmada, öğrencilerin yarıdan çoğunun akranları tarafından dışlandığı sonucuna ulaşmışlardır.

Yurtdışında yapılmış, akran zorbalığının özel gereksinimli bireyler bağlamında ele alındığı diğer çalışmaların sonuçları da araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Lindsay ve McPherson'un (2012), Serebral palsili 15 çocuk ve genç ile yapmış olduğu çalışma sonucunda serebral palsili öğrencilerin akranları tarafından dışlandığı sonucuna ulaşmışlardır. Joga-Elvira ve arkadaşlarının (2020) İspanya'da 26'sı Frajil X Sendromlu, 14'ü normal gelişim gösteren kız öğrenci ile yürütmüş oldukları çalışmada Frajil X Sendromlu kızların sınıflarında büyük oranda sosyal izolasyon (dışlanma) kurbanı oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma sonuçları ve alanyazında yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde dışlanma zorbalığının öğretim kademesi, engellilik durumu, yaş vb. etkiler fark etmeksizin her yaş ve durumdaki öğrenciler arasında yaygın olarak görüldüğü, bu durumun kaynağının bireylerin kendilerinden farklı olan (farklı görünen, farklı düşünen, farklı davranan, farklı konuşan vb.) bireylere karşı sosyal kabulünün düşük olması ve ailelerin de çocuklarını bu görüşte yetiştirmelerinden kaynaklandığı görülmektedir.

Araştırmada öğrencilerden elde edilen verilere göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından dedikodu zorbalığına uğradığı ortaya çıkmıştır. Dedikodu zorbalığına uğrayan öğrencilerin tamamının bu zorbalığa normal gelişim gösteren akranları tarafından maruz kaldığı, özel gereksinimli öğrencilerin zihinsel yetersizliğe sahip akranlarına dedikodu zorbalığı yapmadıkları ortaya çıkmıştır. Dedikodu zorbalığına uğrayan öğrencilerin çoğunun bu davranışa ara sıra maruz kaldığı ve bu davranışın okul bahçesi, sınıf ve koridorlarda sergilendiği ortaya çıkmıştır. Zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerine uygulanan

dedikodu zorbalığı karşısında öğretmenlerin çoğunlukla tercih ettiği müdahalenin zorbayı sözlü olarak uyarmak olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçlarına benzer olarak Hesapçıoğlu ve Yeşilova'nın (2015) normal gelişim gösteren 1373 ortaöğretim öğrencisi ile yapmış oldukları çalışma sonucunda öğrencilerin yarıdan fazlasının dedikodu zorbalığına maruz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Mercan ve Sarı'nın (2018) İzmir ili Bornova ilçesindeki resmi bir ortaöğretim kurumunda öğrenim gören 200 normal gelişim gösteren öğrenci ile yapmış oldukları çalışmada dedikodu zorbalığının ortaöğretim öğrencileri arasında yaygın olarak görüldüğü sonucuna ulaşmışlardır. Andreou ve arkadaşları (2013) ilkokula devam eden 178 özel gereksinimli öğrenci ile yürüttükleri araştırmada dedikodunun özel gereksinimli öğrencilere sıkça uygulanan zorbalık davranışlarından biri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Baş'ın (2021) Samsun'un Terme ilçesinde bulunan ortaokullardan gönüllü 257 öğrenci ile yürütmüş olduğu çalışmada öğrencilerin sıklıkla dedikodu zorbalığına maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Yaşöz'ün (2021) dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanılı 12-17 yaş arası 134 ergen ve onların anneleri ile yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin yarıya yakınının akranları tarafından dedikodu zorbalığına maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Kartal ve Bilgin'in (2008) Bursa'da bir ilköğretim 4 ve 5.sınıflardaki 355 öğrenci, 18 öğretmen ve 150 öğrenci velisi ile yürütmüş olduğu çalışmada öğrencilerin dedikodu zorbalığına maruz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Özdemir'in (2020) Konya il Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ortaokulları temsilen 369 kaynaştırma öğrencisi ve 379 normal gelişim gösteren öğrenci üzerinde yapmış olduğu çalışmada kaynaştırmaya tabi zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin dedikodu zorbalığına maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışma sonucu ortaya konan bulgular alanyazında yer alan diğer çalışma sonuçlarını destekler niteliktedir. Araştırma sonuçları ve alanyazında yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde dedikodu zorbalığının öğretim kademesi, engellilik durumu, yaş vb. etkiler fark etmeksizin her yaş ve durumdaki öğrenciler arasında yaygın olarak görüldüğü, bu durumun kaynağının bireylerin kendilerinden farklı olan (farklı görünen, farklı düşünen, farklı davranan, farklı konuşan vb.) bireylere karşı sosyal kabulünün düşük olması ve ailelerin de çocuklarını bu görüşte yetiştirmelerinden kaynaklandığı görülmektedir.

Araştırmada öğrencilerden elde edilen verilere göre, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından kötü isim takma davranışına maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Akranları tarafından kendisine kötü isim takılan öğrencilerin bu zorbalığa çoğunlukla normal gelişim gösteren akranları tarafından maruz kaldığı ancak sayıca az olmakla beraber özel

gereksinimli öğrencilerin de zihinsel yetersizliğe sahip akranlarına karşı bu davranışı sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Kötü isim takma davranışına maruz kalan öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu davranışa ara sıra maruz kaldığı ve bu davranışın genellikle okul bahçesi ve sınıflarda sergilendiği ortaya çıkmıştır. Zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerine uygulanan kötü isim takma davranışı karşısında öğretmenlerin çoğunlukla tercih ettiği müdahalenin zorbayı sözlü olarak uyarmak olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçlarına benzer olarak Hesapçıoğlu ve Yeşilova'nın (2015) normal gelişim gösteren 1373 ortaöğretim öğrencisi ile yapmış oldukları çalışma sonucunda öğrencilerin yarıdan fazlasının kötü isim takma davranışına maruz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Mercan ve Sarı'nın (2018) İzmir ili Bornova ilçesindeki resmi bir ortaöğretim kurumunda öğrenim gören 200 normal gelişim gösteren öğrenci ile yapmış oldukları çalışmada kötü isim takma/alay etme davranışının ortaöğretim öğrencileri arasında yaygın olarak görüldüğü sonucuna ulaşmışlardır.

Alımcı'nın (2018) 428 ortaokul öğrencisi ile yürütmüş olduğu çalışmada, öğrencilerin akranları tarafından alay etme davranışına maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Bourke ve Burgman (2010) Avustralya'da ilköğretim okullarına devam eden farklı engel türlerine sahip (görme, işitme ve fiziksel) çocuklar üzerinde yapmış olduğu nitel bir çalışmada öğrencilerin kötü isim takma zorbalığına maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Özdemir'in (2020) Konya il Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ortaokulları temsilen 369 kaynaştırma öğrencisi ve 379 normal gelişim gösteren öğrenci üzerinde yapmış olduğu çalışmada kaynaştırmaya tabi zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin kötü isim takma davranışına maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışma sonucu ortaya konan bulgular alanyazında yer alan diğer çalışma sonuçlarını destekler niteliktedir. Araştırma sonuçları ve alanyazında yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde kötü isim takma davranışının öğretim kademesi, engellilik durumu, yaş vb. etkiler fark etmeksizin her yaş ve durumdaki öğrenciler arasında yaygın olarak görüldüğü, bu durumun kaynağının bireylerin kendilerinden farklı olan (farklı görünen, farklı düşünen, farklı davranan, farklı konuşan vb.) bireylere karşı sosyal kabulünün düşük olması ve ailelerin de çocuklarını bu görüşte yetiştirmelerinden kaynaklandığı görülmektedir.

Araştırmada öğrencilerden elde edilen verilere göre, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından küfür etme davranışına maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Akranları tarafından kendisine küfür edilen öğrencilerin bu zorbalığa büyük oranda normal gelişim gösteren akranları tarafından maruz kaldığı ancak sayıca az olmakla beraber özel gereksinimli öğrencilerin de zihinsel yetersizliğe sahip akranlarına karşı bu davranışı

sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Küfür etme davranışına maruz kalan öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu davranışa ara sıra maruz kaldığı ve bu davranışın genellikle okul bahçesi ve sınıflarda sergilendiği ortaya çıkmıştır. Zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerine uygulanan küfür etme davranışı karşısında öğretmenlerin çoğunlukla tercih ettiği müdahalenin zorbayı sözlü olarak uyarmak olduğu ortaya çıkmıştır. Bourke ve Burgman (2010) Avustralya'da ilköğretim okullarına devam eden farklı engel türlerine sahip (görme, işitme ve fiziksel) çocuklar üzerinde yapmış olduğu nitel bir çalışmada öğrencilerin küfür /hakaret etme davranışına maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Çankaya'nın (2011) ilköğretim 8.sınıfa devam eden 404 öğrenciyle yürütmüş olduğu çalışmada, öğrencilerin küfür etme davranışı ile karşılaştığı sonucuna ulaşmıştır. Özkan ve Çiftçi'nin (2010) 295 ilköğretim öğrencisi ile yapmış oldukları çalışmada, öğrencilerin yarısından çoğunun akranları tarafından küfür etme davranışına maruz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Başaran'ın (2014) 917 lise öğrencisi ile yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin akranlarından sözel zorbalık davranışlarından küfür etme davranışına maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Polat ve Sohbet'in (2019) Gaziantep il merkezinde bulunan kamuya ait bütün liselerde dokuzuncu sınıfa devam eden 1743 öğrenci ile yürütmüş oldukları çalışmada öğrencilerin okuldaki akranlarına büyük oranda küfür etme davranışı sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Gökkaya ve Sütçü'nün (2020) İzmir'in merkez ilçelerinden 6 resmi ortaokulda öğrenim gören 1740 öğrenci ile yürütmüş oldukları çalışma sonucunda, öğrenciler arasında akranlarına küfür etme davranışına sıkça rastlandığı sonucuna ulaşmışlardır. Baş'ın (2021) Samsun'un Terme ilçesinde bulunan ortaokullardan gönüllü 257 öğrenci ile yürütmüş olduğu çalışmada öğrencilerin sıklıkla küfür etme davranışına maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışma sonucu ortaya konan bulgular alanyazında yer alan diğer çalışma sonuçlarını destekler niteliktedir. Araştırma sonuçları ve alanyazında yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde küfür etme davranışının öğretim kademesi, engellilik durumu, yaş vb. etkiler fark etmeksizin her yaş ve durumdaki öğrenciler arasında yaygın olarak görüldüğü, bu durumun kaynağının bireylerin kendilerinden farklı olan (farklı görünen, farklı düşünen, farklı davranan, farklı konuşan vb.) bireylere karşı sosyal kabulünün düşük olması ve ailelerin de çocuklarını bu görüşte yetiştirmelerinden kaynaklandığı görülmektedir.

Araştırmada öğrencilerden elde edilen verilere göre, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından tehdit etme davranışına büyük oranda maruz kalmadıkları ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde, Polat ve Sohbet'in (2019) Gaziantep il merkezinde bulunan

kamuya ait bütün liselerde dokuzuncu sınıfa devam eden 1743 öğrenci ile yürütmüş oldukları çalışmada öğrencilerin tamamına yakınının akranları tarafından tehdit etme davranışıyla hiç karşılaşmadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Yaşöz'ün (2021) dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanımlı 12-17 yaş arası 134 ergen ve onların anneleri ile yürüttüğü çalışmasında, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanımlı öğrencilerin tamamına yakınının akranları tarafından tehdit etme davranışına maruz kalmadığı sonucuna ulaşmıştır. Farklı olarak, Özkan ve Çiftçi'nin (2010) 295 ilköğretim öğrencisi ile yapmış oldukları çalışmada, öğrencilerin yarıya yakınının akranları tarafından tehdit edildiği sonucuna ulaşmışlardır. Çankaya'nın (2011) ilköğretim 8.sınıfa devam eden 404 öğrenciyle yürütmüş olduğu çalışmada, öğrencilerin tehdit etme davranışı ile karşılaştığı sonucuna ulaşmıştır.

Öztuna'nın (2018) Bursa'da yaşayan 9 ve 10.sınıfa devam eden 350 öğrenci ile yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin korkutma/sindirme davranışlarına sıklıkla maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırma sonuçları ve alanyazında yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde; normal gelişim gösteren öğrencilerin kendileri gibi normal gelişim gösteren akranlarına karşı tehdit etme davranışına başvururken, herhangi bir engel veya yetersizliğe sahip akranlarına karşı bu davranışı sergilemedikleri sonucuna ulaşılabilir. Bu durumun başlıca sebebinin normal gelişim gösteren bireylerin kendilerini hâlihazırda dezavantajlı bireylerden üstün görmeleri; dezavantajlı bireyleri, kendileri üzerinde bir baskı unsuru ya da kişisel çıkarları üzerinde bir engel olarak görmemelerinden kaynaklı olduğu düşünülebilir.

Araştırmada öğrencilerden elde edilen verilere göre, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından eşyalara zarar verme zorbalığına büyük oranda maruz kalmadıkları ortaya çıkmıştır. Benzer olarak; Yaşöz'ün (2021) dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanımlı 12-17 yaş arası 134 ergen ve onların anneleri ile yürüttüğü çalışmasında, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanımlı öğrencilerin tamamına yakınının akranları tarafından eşyalara zarar verme zorbalığına maruz kalmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlardan farklı olarak, Özkan ve Çiftçi'nin (2010) 295 ilköğretim öğrencisi ile yapmış oldukları çalışmada, öğrencilerin akranları tarafından eşyalara zarar verme zorbalığına maruz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Çankaya'nın (2011) ilköğretim 8.sınıfa devam eden 404 öğrenciyle yürütmüş olduğu çalışmada, öğrencilerin eşyalara zarar verme zorbalığı ile karşılaştığı sonucuna ulaşmıştır. Hesapçıoğlu ve Yeşilova'nın (2015) normal gelişim gösteren 1373 ortaöğretim öğrencisi ile yapmış oldukları çalışma sonucunda öğrencilerin yarıdan fazlasının eşyalara zarar verme zorbalığına maruz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Mercan ve Sarı'nın (2018) İzmir ili Bornova ilçesindeki resmi bir ortaöğretim kurumunda öğrenim gören 200 normal gelişim gösteren öğrenci ile yapmış oldukları çalışmada eşyalara zarar verme davranışının ortaöğretim öğrencileri arasında yaygın olarak görüldüğü sonucuna ulaşmışlardır. Öztuna'nın (2018) Bursa'da yaşayan 9 ve 10.sınıfa devam eden 350 öğrenci ile yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin eşyalara zarar verme davranışlarına sıklıkla maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Gökkaya ve Sütçü'nün (2020) İzmir'in merkez ilçelerinden 6 resmi ortaokulda öğrenim gören 1740 öğrenci ile yürütmüş oldukları çalışma sonucunda, öğrenciler arasında eşyalara zarar verme davranışına sıkça rastlandığı sonucuna ulaşmışlardır. Baş'ın (2021) Samsun'un Terme ilçesinde bulunan ortaokullardan gönüllü 257 öğrenci ile yürütmüş olduğu çalışmada öğrencilerin sıklıkla eşyalara zarar verme zorbalığına maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırma sonuçları ve alanyazında yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde; normal gelişim gösteren öğrencilerin kendileri gibi normal gelişim gösteren akranlarına karşı eşyalara zarar verme zorbalığına başvururken, herhangi bir engel veya yetersizliğe sahip akranlarına karşı bu davranışı sergilemedikleri sonucuna ulaşılabilir. Bu durumun başlıca sebebinin normal gelişim gösteren bireylerin kendilerini hâlihazırda dezavantajlı bireylerden üstün görmeleri; dezavantajlı bireylere karşı rekabet veya kıskançlık duyguları beslememelerinden kaynaklı olduğu düşünülebilir.

Araştırmada öğrencilerden elde edilen verilere göre, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin akranları tarafından fiziksel şiddete maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Akranları tarafından kendisine fiziksel şiddet uygulanan öğrencilerin bu zorbalığa büyük oranda normal gelişim gösteren akranları tarafından maruz kaldığı ancak sayıca az olmakla beraber özel gereksinimli öğrencilerin de zihinsel yetersizliğe sahip akranlarına karşı bu davranışı sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Fiziksel şiddete maruz kalan öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu davranışa ara sıra maruz kaldığı ve bu davranışın genellikle okul bahçesi ve sınıflarda sergilendiği ortaya çıkmıştır. Zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerine uygulanan fiziksel şiddet karşısında öğretmenlerin çoğunlukla tercih ettiği müdahalenin zorbayı sözlü olarak uyarmak olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak münferit olmakla beraber bazı öğretmenlerin zihinsel yetersizliğe sahip akranlarına fiziksel şiddet uygulayan öğrencilere karşı fiziksel şiddet uyguladığı ortaya çıkmıştır.

Araştırma sonuçlarına benzer olarak, Güleriyüz'ün (2009) Konya ili Sarayönü ilçesinde 9 resmi ilköğretim okulunda kaynaştırma eğitimine devam eden 27 öğrenciyle yürütmüş olduğu çalışmada, kaynaştırma öğrencilerinin akranları tarafından fiziksel zorbalığa uğradıkları

sonucuna ulaşmıştır. Bourke ve Burgman (2010) Avustralya'da ilköğretim okullarına devam eden farklı engel türlerine sahip (görme, işitme ve fiziksel) çocuklar üzerinde yapmış olduğu nitel bir çalışmada öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarından kasti olarak kalıcı hasar bırakacak şekilde fiziksel zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Hesapçıoğlu ve Yeşilova'nın (2015) normal gelişim gösteren 1373 ortaöğretim öğrencisi ile yapmış oldukları çalışma sonucunda öğrencilerin yarıdan fazlasının eşyalara zarar verme zorbalığına maruz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Mercan ve Sarı'nın (2018) İzmir ili Bornova ilçesindeki resmi bir ortaöğretim kurumunda öğrenim gören 200 normal gelişim gösteren öğrenci ile yapmış oldukları çalışmada eşyalara zarar verme davranışının ortaöğretim öğrencileri arasında yaygın olarak görüldüğü sonucuna ulaşmışlardır. Öztuna'nın (2018) Bursa'da yaşayan 9 ve 10.sınıfa devam eden 350 öğrenci ile yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin eşyalara zarar verme davranışlarına sıklıkla maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Ayas ve Pişkin'in (2011) endüstri meslek lisesi, genel lise, özel lise ve Anadolu liselerinde eğitim gören 600 öğrenci üzerinde yapmış oldukları çalışmada, öğrencilerin yaygın olarak fiziksel zorbalık mağduru oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Alımcı'nın (2018) 428 ortaokul öğrencisi ile yürütmüş olduğu çalışmada, öğrencilerin akranları tarafından fiziksel zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Başaran'ın (2014) 917 lise öğrencisi ile yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin akranlarından fiziksel zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Sarı ve Demirbağ'ın (2019) ilkokul ve ortaokulda eğitim gören üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileri arasından 157 kişiyle yaptığı çalışmada, hem ilkokul hem de ortaokul öğrencilerinin fiziksel zorbalık mağduru olduğu ve aynı zamanda ilkokul öğrencilerinin ortaokul öğrencilerine nazaran fiziksel zorbalık kurbanı olma düzeyinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırma sonuçlarından farklı olarak Sarı ve Pürsün'ün (2019) 8 öğretmen ile hafif düzey zihinsel yetersizliği, öğrenme güçlüğü ve dil ve konuşma bozukluğu olan 8 kaynaştırma öğrencisi ile yürütmüş oldukları çalışma sonucunda katılımcı öğrencilerin fiziksel zorbalığa diğer zorbalık türlerine nazaran daha az maruz kaldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Yaşöz'ün (2021) dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanılı 12-17 yaş arası 134 ergen ve onların anneleri ile yürüttüğü çalışmada, katılımcı öğrencilerin ağırlıklı olarak fiziksel zorbalıkla karşılaşmadıkları sonucuna ulaşmıştır. Özada'nın (2018) KKTC liselerinde eğitim alan 916 öğrenci ile yapmış olduğu çalışmada, öğrencilerin büyük çoğunluğunun fiziksel zorbalık mağduru olmadıkları sonucuna ulaşmıştır. Özdemir'in (2020) Konya il Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ortaokulları temsilen 369 kaynaştırma öğrencisi ve 379 normal gelişim gösteren öğrenci üzerinde yapmış olduğu çalışmada kaynaştırmaya tabi zihinsel yetersizliğe

sahip öğrencilerin akranları tarafından fiziksel zorbalığa uğramadıkları sonucuna ulaşmıştır. Araştırma sonuçları ve alanyazında yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde; normal gelişim gösteren öğrencilerin kendileri gibi normal gelişim gösteren akranlarına karşı sıklıkla fiziksel zorbalığa başvurduğu, ancak herhangi bir engel veya yetersizliğe sahip akranlarına karşı fiziksel zorbalığın sergilenme durumunun değişkenlik gösterdiği, bu değişkenliğin sebebinin bazı okullarda engelli bireylere yönelik okul idaresi ve öğretmenlerin daha korumacı olması, fiziksel zorbalığın somut ve fark edilebilir olmasından kaynaklı engelli bireylere yapılacak fiziksel zorbalık sonrasında ciddi bir cezai yaptırım almamak adına yetersizliği olan öğrencilere bu tür bir zorbalık uygulamaktan kaçınıldığı düşünülebilir.

Araştırmada öğrencilerden elde edilen verilere göre, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin büyük çoğunluğunun cinsel zorbalığa maruz kalmadıkları ortaya çıkmıştır. Benzer olarak Yaşöz'ün (2021) dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanılı 12-17 yaş arası 134 ergen ve onların anneleri ile yürüttüğü çalışmasında, katılımcı öğrencilerin büyük çoğunluğunun cinsel zorbalıkla karşılaşmadıkları sonucuna ulaşmıştır. Çalışma bulgularından farklı olarak, Uğurtay'ın (2021) 9-16 yaş arası 40 dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (20'si ayrıca özgül öğrenme güçlüğüne sahip) öğrenci üzerinde yapmış olduğu çalışmada öğrencilerden elde ettiği bulgular sonucunda her iki grubun da (dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ile beraber seyreden özgül öğrenme güçlüğüne sahip öğrencilerin olguları, yalnızca dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan öğrencilere göre daha fazla) cinsel zorbalığa maruz kaldıkları sonucuna ulaşmıştır. Kılıç ve Kılıç'ın (2013) Sakarya ili ortaöğretim kurumlarından rastgele seçtiği 333 öğrenci ile yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin yarısından çoğunun akranları tarafından cinsel zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayas ve Pişkin'in (2011) endüstri meslek lisesi, genel lise, özel lise ve Anadolu liselerinde eğitim gören 600 öğrenci üzerinde yapmış oldukları çalışmada, öğrencilerin cinsel zorbalık mağduru oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Hesapçıoğlu ve Yeşilova'nın (2015) normal gelişim gösteren 1373 ortaöğretim öğrencisi ile yapmış oldukları çalışma sonucunda öğrencilerin yarıya yakınının cinsel zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Mercan ve Sarı'nın (2018) İzmir ili Bornova ilçesindeki resmi bir ortaöğretim kurumunda öğrenim gören 200 normal gelişim gösteren öğrenci ile yapmış oldukları çalışmada cinsel zorbalığın ortaöğretim öğrencileri arasında yaygın olarak görüldüğü sonucuna ulaşmışlardır. Özkan ve Çiftçi'nin (2010) 295 ilköğretim öğrencisi ile yapmış oldukları çalışmada, öğrencilerin yarıdan azının akranları tarafından okulda cinsel

zorbalığa uğradığı sonucuna ulaşmışlardır. Başaran'ın (2014) 917 lise öğrencisi ile yürüttüğü çalışmada, öğrencilerin akranları tarafından cinsel zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırma sonuçları ve alanyazında yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde; normal gelişim gösteren öğrencilerin kendileri gibi normal gelişim gösteren akranlarına karşı sıklıkla cinsel zorbalık yaptığı, ancak herhangi bir engel veya yetersizliğe sahip öğrencilerin okul ortamı içerisinde büyük oranda cinsel zorbalıktan korundukları görülmektedir. Bunun sebebinin herhangi bir engel veya yetersizliği olan bireylere yönelik yapılan cinsel taciz/istismarın toplumdan büyük tepki görmesi, bu davranışları sergileyen kimselerin toplumdan dışlanması ve hukuki manada ağır cezalarla yargılanmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Araştırma sonucunda zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerinin akranları tarafından uğradığı zorbalık davranışlarının tümü (dışlanma, dedikodu, dışlanma, küfür etme, fiziksel şiddet uygulama, dedikodu, kötü isim takma, eşyalara zarar verme, tehdit etme ve cinsel taciz) karşısında öğretmenlerinin ağırlıklı olarak tercih ettiği müdahale şeklinin zorbayı sözlü olarak uyarmak olduğu ortaya çıkmıştır. Benzer olarak Özada'nın (2018) KKTC liselerinde eğitim alan 916 öğrenci ile yapmış olduğu çalışmada, öğrencilerden elde edilen bulgulara göre, öğretmenlerin yarıya yakını zorba öğrencilere zorbalık yapmamaları hususunda konuştukları sonucuna ulaşmıştır. Polat ve Sohbet'in (2019) Gaziantep il merkezinde bulunan kamuya ait bütün liselerde dokuzuncu sınıfa devam eden 1743 öğrenci ile yürütmüş oldukları çalışmada öğrencilerden elde edilen bulgulara göre; lisede görev yapan öğretmenlerin yarıya yakınının, öğrencilerin maruz kaldığı zorbalık davranışları karşısında çözüm olarak öğrenciler ile konuşmayı tercih ettikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Çalışma bulgularından farklı olarak Çarkıt ve Bacanlı'nın (2020) ilköğretim kademesinde görev yapan 32 öğretmen ile yapmış oldukları çalışmada, öğretmenlerin zorbalıkla baş etmede en fazla tercih ettikleri yöntemin psikolojik danışma ve rehberlik servisleri ile görüşmek olduğunu sonucuna ulaşmışlardır. Doğan ve Şen'in (2021) 12 farklı ortaokuldan 396 öğretmen ile yapmış oldukları çalışmada, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun akran zorbalığına müdahalede zorba ile iletişim kurmak olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma sonuçları ve alanyazında yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde; öğretmenlerin engel ya da yetersizliğe sahip olsun veya olmasın zorbalık ile mücadelede ağırlıklı olarak zorba ile sözlü iletişim kurmayı tercih ettikleri sonucuna ulaşılabilir. Öğretmenlerin zorba öğrencilere ağırlıklı olarak insancıl ve ılımlı davranmayı tercih ettikleri düşünülebileceği gibi okullarda öğretmenlerin büyük oranda yaptırım uygulayıcı unsur olmaktan çıkması sonucunda

öğretmenlerin zorbalığa ağırlıklı olarak sözlü müdahalede bulunmasının sebebi olarak düşünülebilir.

Katılımcı öğrencilerden elde edilen zorbalığın tekrarına ilişkin bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin akran zorbalığı karşısında sergilemiş oldukları müdahalenin caydırıcı ve yeterli olmadığı düşünülebilir. Hesapçıoğlu ve Yeşilova'nın (2015) normal gelişim gösteren 1373 ortaöğretim öğrencisi ile yapmış oldukları çalışma sonucunda katılımcı öğrencilerin çeyreğinden azının zorbalığa uğradıklarında öğretmenlerinin kendileri ile ilgilendiğini belirtmişlerdir. Uğurtay'ın (2021) 9-16 yaş arası 40 dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (20'si ayrıca özgül öğrenme güçlüğüne sahip) öğrenci üzerinde yapmış olduğu çalışmada öğrencilerden elde ettiği bulgular sonucunda öğretmenlerin akran zorbalığını önlemede yetersiz oldukları sonucuna ulaşmıştır. Yaşöz'ün (2021) dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanılı 12-17 yaş arası 134 ergen ve onların anneleri ile yürüttüğü çalışmasında, öğretmenlerin akran zorbalığının durdurulmada yetersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ülkemizde yürütülen bu çalışmaların sonuçları, ortaya koyulan düşünceyi destekler niteliktedir. Ortaya koyulan düşünceden farklı olarak Tanigave ve arkadaşlarının (2011) Kaliforniya/Amerika'da 7 ve 8 sınıfa devam eden 544 öğrenci üzerinde yapmış olduğu çalışmada öğretmen müdahalelerinin akran zorbalığı karşısında önleyici olduğu sonucuna ulaşmıştır. İlgili çalışmalardan elde edilen sonuçların ortaya konan düşüncenin aksini belirten sonuçlar içermesinin nedeninin farklı ülkelerde yürütülmüş olmasından kaynaklı olduğu görülmektedir.

Araştırmada öğretmenlerden elde edilen verilere göre, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin hem normal gelişim gösteren akranları hem de özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğradıkları ortaya çıkmıştır. Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere normal gelişim gösteren akranlarının uyguladığı zorbalık davranışlarının alay etme, dışlama, hakaret/küfür içeren sözler söyleme, fiziksel şiddet uygulama, eşyalara zarar verme, dedikodu ve söylenti çıkarıp yayma davranışları olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma sonuçlarına benzer olarak Yılmaz ve Malkoç'un (2020) ilkokullarda kaynaştırmaya tâbi zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere normal gelişim gösteren akranları tarafından uygulanan zorbalığa ilişkin 32 sınıf öğretmeni ile yürütmüş oldukları çalışmada, zihinsel yetersizliğe sahip ilkokul öğrencilerinin tüm zorbalık türlerine maruz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere özel gereksinimli akranlarının uyguladığı zorbalık davranışlarının ise fiziksel şiddet uygulama, hakaret/küfür içeren sözler söyleme, eşyalara zarar verme, söylenti çıkarıp yayma ve cinsel taciz olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmada zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim

öğrencilerine; özel gereksinimli akranları ile normal gelişim gösteren akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışlarının büyük oranda benzer olduğu bulunmuştur. Literatüre bakıldığında lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin karşılaştıkları akran zorbalığını veli görüşlerine dayanarak inceleyen çalışmaların oldukça sınırlı olduğu göze çarpmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın alanyazına bu alanda öncülük edeceği düşünülmektedir.

Araştırmada velilerden elde edilen verilere göre, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere normal gelişim gösteren akranlarının uyguladığı zorbalık davranışlarının ise küfür/hakaret etme, dışlama, fiziksel şiddet uygulama, alay etme, el şakası yapma ve tuvalete kilitleme davranışları olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma sonuçlarına benzer olarak Christensen ve arkadaşlarının (2012); 13 yaşındaki zihinsel yetersizliğe sahip 46 ve tipik bilişsel gelişime sahip 91 ergen ve anneleri ile zorbalığın yaygınlığını, kronikliğini ve şiddetini değerlendirdikleri çalışmalarında yetersizliği olan ergenlerin, zorbalığa maruz kaldıklarını bildirme olasılıklarının tipik bilişsel gelişime sahip akranlarına göre önemli ölçüde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte, yetersizliği olan ergenlerin mağduriyetinin, tipik bilişsel gelişime sahip ergenlerinkine benzer sıklık ve şiddette olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Çalışma bulguları incelendiğinde zihinsel yetersizliğe sahip bireylere normal gelişim gösteren akranlarının sergilediği zorbalık davranışları hakkında öğretmen ve veli görüşlerinin büyük oranda benzer olduğu bulunmuştur. Ancak velilerden elde edilen bulgulara bakıldığında zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğramadığı bulunmuştur. Bu bağlamda velilerden elde edilen bulgular il öğretmenlerden elde edilen bulguların farklı olduğu bulunmuştur. Bu farklılığın temel sebebinin velilerin, çocuklarının okul içerisinde yaşadığı akran zorbalığından haberdar olmamasından kaynaklı olabileceği görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak; öğrencilerin kendi ailelerine yaşadıkları zorbalık ile ilgili bilgi vermekten çekinmeleri, öğretmen ve okul yöneticilerinin okullarda yaşanan zorbalık olayları ile ilgili velilere bilgi vermekten kaçınmalarından kaynaklı olduğu düşünülebilir. Literatüre bakıldığında lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin karşılaştıkları akran zorbalığını veli görüşlerine dayanarak inceleyen çalışmaların oldukça sınırlı olduğu göze çarpmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın alanyazına bu alanda öncülük edeceği düşünülmektedir.

Katılımcı öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen veriler karşılaştırıldığında zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerinin akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmüştür. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular incelendiğinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışlarının; dışlanma, küfür etme, fiziksel şiddet uygulama, dedikodu, kötü isim takma, eşyalara zarar verme, tehdit etme, cinsel taciz, alay etme, söylenti çıkarıp yayma, el şakası yapma ve tuvalete kilitleme olduğu ortaya çıkmıştır. Zorbalık mağduru zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin büyük çoğunluğu normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğradığı ortaya çıkmıştır. Öğretmen ve öğrencilerden elde edilen bulgulara göre göre özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğrayan zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin bir kısmının aynı zamanda normal gelişim gösteren akranları tarafından da zorbalığa uğradığı görülmüştür. Ancak velilerden elde edilen bulgular incelendiğinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmüştür. Çalışma sonucunda öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen bulgulara göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışlarının büyük oranda birbiriyle benzer olduğu görülmüştür. Çalışma sonuçlarına benzer olarak; Cleave'nin (2006) 6 ila 17 yaş arası çocuk ve ergenlerde özel bir sağlık hizmeti ihtiyacına sahip olmak ile zorbalık kurbanı olmak, diğer çocuklara zorbalık yapmak ve zorbalık/kurban olmak arasındaki ilişkileri ölçtüğü çalışmasında, özel bir sağlık ihtiyacına sahip olmak genellikle zorbalığa uğramakla ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Reiter ve Lapidot-Lefler'in (2007); yaşları 12 ile 21 arasında değişen, özel eğitim okullarında öğrenim gören 186 zihinsel yetersizliğe sahip öğrencinin taciz ve zorbalığını incelemiştir. Elde ettikleri bulgulara göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin özel gereksinimli akranları tarafından ağırlıklı olarak fiziksel şiddete maruz kaldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Estell ve arkadaşlarının (2009) 5. Sınıfa devam eden 369 genel eğitim öğrencisi, 74 üstün yetenekli öğrenci ve 41 hafif düzeyde engelli olmak üzere 484 katılımcı ile yürütmüş oldukları çalışmada, hafif düzeyde engelli olan öğrencilerin, akranları tarafından zorbalığa maruz kalma oranlarının diğer gruplara göre önemli ölçüde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Rose, Simpson ve Moss'un (2015) 6. ila 12. sınıflardaki 1.183 engelli ve normal gelişim gösteren 13.325 öğrenci ile yürütmüş olduğu geniş ölçekli bir kesitsel çalışma sonucunda; engelli öğrencilerin, siber zorbalık ve ilişkisel zorbalık mağduru olma oranlarının engelli olmayan akranlarından daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Colizzi ve arkadaşlarının (2021) sürekli kendine zarar verme ve intihar düşüncesi ile iki kez bir çocuk ve ergen

nöropsikiyatrisi ünitesine yatan mozaik trizomi 20'li 14 yaşında bir kız ergen vakayı ile yürütmüş oldukları çalışma sonucunda, öğrencide hafif nörogelişimsel sorunlar, izolasyon, sosyo-ilişkisel zorluklar, depresif ruh hali dahil olmak üzere bilişsel, duygusal ve davranışsal seviyelerde şiddetli ve karmaşık nöropsikiyatrik problemler, öfke patlamaları, sinirlilik, düşük benlik saygısı, ilgi eksikliği, sosyal kaygı, panik atak, kendini kesme ve düşük ortalama aralıklı ve heterojen zeka bölümü ile başta kendine olmak üzere zarar verme riskinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Ayrıca klinik yanıtı iyileştirmeye çalışıldığında bile, ilaç tedavisine yalnızca kısmen yanıt verdiği görülmüştür. Hastanın öyküsünde okul zorbalığı dışında başka ciddi çevresel risk faktörü olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçları ve alanyazında yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin büyük oranda zorbalık mağduru oldukları, akran zorbalığının yetersizliği olan bireyler üzerinde göz ardı edilemeyecek derecede yıkıcı etkilerinin olabileceği görülmektedir. Yapılan zorbalığın kaynağı ile ilgili öncelikle; toplumların artan şiddet eğilimleri, kendilerinden farklı olanlara karşı önyargıları, toplum genelinin engellilik konusundaki düşünce ve eylemleri ile bunların okul ortamındaki zorbalık davranışlarına nasıl yansıdığını düşünmeliyiz. Ayrıca yetersizliği olan bireylerin bilişsel ve sosyal becerilerinin normal gelişim gösteren akranlarından daha zayıf olması, bu nedenle zorbalık ve istismar karşısında daha savunmasız olması bu bireyleri potansiyel bir hedef haline getirdiği düşünülebilir.

Araştırmada öğrencilerden elde edilen verilere göre, otizmlili ortaöğretim öğrencilerinin büyük çoğunluğunun akranları tarafından zorbalığa uğradıkları ortaya çıkmıştır. Otizmlili öğrenciler ağırlıklı olarak normal gelişim gösteren akranları tarafından mağdur edilmekte ve çoğunlukla dışlama, fiziksel şiddet uygulama ve küfür etme davranışları ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu öğrenciler sayıca sınırlı olmakla beraber normal gelişim gösteren akranları tarafından kötü isim takma, eşyalara zarar verme ve cinsel taciz davranışlarına maruz kalmaktadır. Otizmlili öğrencilerden özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğradığını belirten öğrenci sayısı sınırlıdır. Öğrenciler özel gereksinimli akranları tarafından fiziksel şiddet uygulama ve cinsel taciz davranışları ile karşılaşmaktadır. Çalışma sonuçlarına benzer olarak Humphrey ve Lewis'in (2008) Kuzeybatı İngiltere'deki dört ortaokuldan seçilen 20 asperger sendromlu ve yüksek işlevli otizmlili öğrencinin görüş ve deneyimlerini topladıkları çalışmalarında, aspergerli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarından sözel zorbalık (alay etme ve sözlü hakaret) ile karşılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Schripeder ve arkadaşlarının

(2014) otizm spektrum bozukluğu olan çocukların zorbalık deneyimlerine ilişkin yürütmüş oldukları çalışmada otizmlili bireylerin tipik olarak gelişen akranlarına kıyasla daha fazla zorbalık mağduru oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Humphrey ve Symes'in (2010) normal okullarda kaynaştırma eğitimine devam eden otizm spektrum bozukluğu olan 40 öğrenciden, disleksik 40 öğrenciden ve yaş ve cinsiyete göre eşleştirilmiş, tanımlanmış özel eğitim ihtiyacı olmayan 40 öğrenciden oluşan bir referans grubu ile yürütmüş oldukları çalışmada otizmlili öğrencilerin, disleksik veya özel eğitim ihtiyacı olmayan öğrencilere göre, ebeveynleri, sınıf arkadaşları ve arkadaşları tarafından daha sık zorbalık yaşadıklarını ve daha düşük düzeyde sosyal destek aldıklarını sonucuna ulaşmışlardır. Sosyal destek ile zorbalık arasındaki ilişkiyi inceledikleri analizler sonucunda ise sınıf arkadaşlarından destek almanın zorbalık sıklığını azaltmanın en önemli yolu olduğunu sonucuna ulaşmışlardır. Costley ve arkadaşlarının (2021); Birleşik Krallık'taki ortaokullardaki otistik öğrencilerin kendi kaygılarını ne ölçüde fark edebildiklerini ve yansıtabildiklerini araştırmak amacıyla 18 otizmlili öğrenci ile yürütmüş oldukları çalışmada, otizmlili öğrencilerin bazı okullar tarafından uygulanan desteklere rağmen okulda akranları tarafından zorbalığa uğradıkları ve akran zorbalığının önemli ölçüde anksiyete tetikleyicisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Liu ve arkadaşlarının (2021) Tayvan'da çocuk psikiyatrisi polikliniklerine başvuran 11-18 yaşları arasındaki otizm spektrum bozukluğu olan 219 ergen ile dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan 287 ergen ve onların bakıcıları ile yürüttükleri çalışmalarında otizmlili ergenlerin büyük oranda geleneksel zorbalık ve siber zorbalık kurbanı olduklarını, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan ergenlerin ise büyük oranda geleneksel zorbalık kurbanı oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma sonuçları ve alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde; araştırma sonuçlarının alanyazında yapılan çalışmalar ile büyük oranda benzer olduğu görülmektedir. Bu durumun otizmlili öğrencilerin iletişim ve sosyal becerilerdeki yetersizlikleri nedeniyle zorbalığa daha açık olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmada öğretmenler ve velilerden otizmlili öğrencilerinin zorbalık mağduru olduğunu bildiren katılımcı sayısı oldukça sınırlıdır. Öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen veriler karşılaştırıldığında; otizmlili öğrencilere akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışlarının; dışlanma, küfür/hakaret etme, fiziksel şiddet uygulama, dedikodu, kötü isim takma, eşyalara zarar verme, cinsel taciz, alay etme, söylenti çıkarıp yayma, siber zorbalık olduğu ortaya çıkmıştır. Zorbalık mağduru otizmlili öğrencilerin büyük çoğunluğu normal

gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğradığı ortaya çıkmıştır. Öğretmen ve öğrencilerden elde edilen bulgulara göre göre özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa uğrayan otizmliler öğrencilerin bir kısmının aynı zamanda normal gelişim gösteren akranları tarafından da zorbalığa uğradığı görülmüştür. Ancak velilerden elde edilen bulgular incelendiğinde otizmliler öğrencilerin yalnızca normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğradığı görülmüştür. Çalışma sonucunda öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen bulgulara göre otizmliler öğrencilere akranları tarafından uygulanan zorbalık davranışlarının büyük oranda birbiriyle benzer olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçlarından farklı olarak; Hebron ve arkadaşlarının (2016) 722 öğretmen ve otizm spektrum bozukluğu olan gencin 119 velisi ile yürütmüş oldukları çalışmada; otizmliler öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarına göre zorbalığa uğrama olasılığının daha yüksek olduğu ve bununla birlikte, belirli risk faktörlerine (örneğin davranış güçlükleri ve zayıf akran ilişkileri) sahip olma durumunun zorbalığa uğrama olasılıklarının arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Hellström'ün (2019) otizm spektrum bozukluğu veya dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklar arasında; en az dört mağduriyet biçiminin rapor edildiği, 12 Mart 2019 tarihine kadar yapılmış, örnekleme 92 ile 4114 arasında değişen toplam 1300 makaleyi incelediği çalışmasında otizmliler çocuklar için çoklu mağduriyet prevalans oranlarının %1.8 ve %23.1 arasında değiştiği ve dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklar için ise çoklu mağduriyet prevalans oranlarının %7.3 olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçları, otizmliler veya dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklar arasında çoklu mağduriyet dâhil olmak üzere şiddet ve mağduriyetin yüksek prevalansını vurgulamaktadır.

Liu ve arkadaşlarının (2019) 11 ila 18 yaşları arasındaki yüksek işlevli otizm tanısı almış 138 ergen ile yürütmüş oldukları çalışmada; yüksek işlevli otizm tanısı almış ergenlerin zorbalık kurbanı oldukları ve kurbanların yüzdeki duygu tanıma becerilerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Méndez-Aguado ve arkadaşlarının (2020) İspanya'da özel eğitime ihtiyacı olan, yaşları 12 ile 19 arasında değişen 642 öğrenci ile yürütmüş oldukları çalışmada özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin yüksek oranda zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Chou ve arkadaşlarının (2019) yüksek işlevli otizm spektrum bozukluğu tanılı 219 ergen ve ebeveynleri ile yapmış oldukları çalışmada ergenlerin kendileri tarafından bildirilen zorbalığa dâhil olma deneyimleriyle ebeveynleri tarafından bildirilen zorbalık deneyimleri karşılaştırıldığında, ebeveynlerin daha yüksek oranda mağduriyet belirtirken ergenler ise daha yüksek oranda zorbalık suçu işlediklerini belirtmişlerdir.

Rowley ve arkadaşlarının (2012) Birleşik Krallık'ta 10-12 yaş arası otizmlili 100 çocuk ve otizmlili olmayan ancak otizmlili grup ile IQ puanları uyumlu özel gereksinimli 80 çocuk ile onların ebeveynleri ve öğretmenleri ile yürüttükleri çalışmalarında; ebeveynler ve öğretmenlerden elde edilen bulgulara, otizmlili öğrencilerin diğer özel gereksinimli akranlarına kıyasla daha yüksek oranda dışlanma kurbanı oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmada yer alan özel gereksinimli bireylerin ebeveynleri, özel gereksinimli bireylerin öğretmenlerine oranla daha yüksek düzeyde mağduriyet bildirmişlerdir. Öğretmen raporlarına göre, normal okulda daha az sosyal engeli olan otizmlili çocukların, daha fazla sosyal engeli olan çocuklara göre daha yüksek düzeyde mağduriyet yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Zablotsky ve arkadaşlarının (2013) genel eğitim veren devlet okullarında eğitim alan otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğa sahip, 1221 ebeveyn ile yürütmüş oldukları çalışmada Asperger bozukluğu teşhisi konan çocukların, diğer akranlarına göre mağdur olma konusunda daha fazla risk altında olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca yüksek düzeyde otistik özellikleri olan çocukların kurban, zorba ve zorba-mağdur olma olasılıklarının diğer gruplara göre daha yüksek olduğu ve tam kaynaştırma sınıflarındaki çocukların, zamanlarının çoğunu özel eğitim ortamlarında geçirenlere göre daha fazla mağdur olma olasılığı daha yüksek olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçları ve alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde; araştırma sonuçlarının alanyazında yapılan çalışmalar ile büyük oranda farklılık gösterdiği görülmektedir. Çalışma sonuçlarının alanyazından farklı olmasının nedenleri olarak; araştırma yapılan okullardaki otizmlili öğrencilerin yaşamış olabilecekleri zorbalık ile ilgili farkındalık düzeylerinin düşük olabileceği, bu sebeple yaşadıkları zorbalığı öğretmen ve ebeveynlerine bildirmede yaşanabilecek aksaklıklardan kaynaklandığı düşünülebilir. Çalışma sonucu elde edilen bulgulara, zorbalık davranışlarının büyük oranda öğretmenlerin ortamda bulunmadığı sırada gerçekleştiği görülmekte ve bu durum belirtilen düşüncayı desteklemektedir.

Katılımcı öğretmen ve velilerden elde edilen veriler karşılaştırıldığında zihinsel yetersizliğe sahip ortaöğretim öğrencilerin büyük çoğunluğunun akranlarına karşı zorbalık yapmadığı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda öğretmen ve veli görüşlerinin benzer nitelikte olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçlarından farklı olarak; Reiter ve Lapidot-Lefler'in (2007); yaşları 12 ile 21 arasında değişen, özel eğitim okullarında öğrenim gören 186 zihinsel yetersizliğe sahip öğrencinin taciz ve zorbalığını inceledikleri çalışmalarından elde ettikleri bulgulara göre zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin özel gereksinimli akranlarına karşı zorbalık yaptığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin yüksek düzeyde

zorlayıcı ve şiddet içeren davranışlar sergiledikleri, zorbalık davranışları ile hiperaktivite gibi eylemler arasında da önemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Cleave'nin (2006) 6 ila 17 yaş arası çocuk ve ergenlerde özel bir sağlık hizmeti ihtiyacına sahip olmak ile zorbalık kurbanı olmak, diğer çocuklara zorbalık yapmak ve zorbalık/kurban olmak arasındaki ilişkileri ölçtüğü çalışmasında, davranışsal, duygusal veya gelişimsel bir soruna sahip öğrencilerin akranlarına zorbalık yapma eğiliminde oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Estell ve arkadaşlarının (2009) 5. Sınıfa devam eden 369 genel eğitim öğrencisi, 74 üstün yetenekli öğrenci ve 41 hafif düzeyde engelli olmak üzere 484 katılımcı (258 kız, 226 erkek) ile yürütmüş oldukları çalışmada; katılımcı hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin, hem öğretmenler hem de akranlarının çoğunluğu tarafından zorba olarak nitelendirildiği sonucuna ulaşmışlardır. Rose, Simpson ve Moss'un (2015) 6. ila 12. sınıflardaki 1.183 zihin engelli ve normal gelişim gösteren 13.325 öğrenci ile yürütmüş olduğu geniş ölçekli kesitsel bir çalışma sonucunda; engelli öğrencilerin diğer akranlarına nazaran daha yüksek oranda zorbalık yaptığı sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma sonuçları ve alanyazındaki çalışmalar arasındaki büyük oranda farklılık göstermektedir. Zorbalık mağdurlarının kişilik özellikleri incelendiğinde düşük özgüvene sahip oldukları bilinmektedir (Gini, Pozzoli, 2009; Vreeman, Carroll, 2007). Araştırma bulguları incelendiğinde örneklem grubundaki öğrencilerin tamamının en az bir zorbalık türüne maruz kaldığı düşünülürse bu öğrencilerin özgüvenlerinin ve benlik algılarının düşük olduğu görülmektedir. Yetersizliği olan öğrencilerin ebeveynlerinin tutumları ve çalışma yapılan ortaöğretim kurumlarında özel gereksinimli bireylere yönelik yürütülen bir sosyal destek programına rastlanmaması, öğrencilerde görülen düşük özgüvene neden olarak gösterilebilir. Zorba bireylerin akranlarına kıyasla daha yüksek özgüvene sahip oldukları bilinmektedir (Güvenir, 2006; Garip ve Şavkın, 2008; Gökler, 2009; Ayas ve Pişkin, 2011). Örneklem grubundaki öğrencilerin düşük özgüven ve benlik algısının akranlarına zorbalık yapmamalarının nedeni olarak düşünülebilir.

Katılımcı öğretmen ve velilerden elde edilen veriler karşılaştırıldığında otizmlili ortaöğretim öğrencilerin büyük çoğunluğunun akranlarına karşı zorbalık yapmadığı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda öğretmen ve veli görüşlerinin benzer nitelikte olduğu görülmüştür. Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde ortaöğretim düzeyindeki otizmlili bireylerde zorbalık davranışları sergileme durumu ile ilgili farklı sonuçlar olduğu görülmektedir. Araştırma bulgularına bezer olarak Sterzing ve arkadaşlarının (2012) otizmlili ergenlerin ebeveynleri, gittikleri okulların müdürleri ve öğretmenleri ile yürütmüş oldukları çalışmada, otizmlili

ergenlerde zorbalığa karışma yaygınlık oranları incelendiğinde öğrencilerin yarıya yakınının zorbalık mağduru, çeyreğinden azının ise zorbalık faili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Chou ve arkadaşlarının (2019) yüksek işlevli otizm spektrum bozukluğu tanılı 219 ergen ve ebeveynleri ile yapmış oldukları çalışmada ergenlerin kendileri tarafından bildirilen zorbalığa dâhil olma deneyimleriyle ile ebeveynleri tarafından bildirilen zorbalık deneyimleri karşılaştırıldığında, otizmlili öğrencilerin tamamına yakınının akranlarına zorbalık yapmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Çalışma bulgularından farklı olarak Liu ve arkadaşlarının (2021) Tayvan'da çocuk psikiyatrisi polikliniklerine başvuran 11-18 yaşları arasındaki otizm spektrum bozukluğu olan 219 ergen ile dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan 287 ergen ve onların bakıcıları ile yürüttükleri çalışmalarında otizmlili ergenlerin büyük oranda geleneksel zorbalık faili oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Liu ve arkadaşlarının (2019) 11 ila 18 yaşları arasındaki yüksek işlevli otizm tanısı almış 138 ergen ile yürütmüş oldukları çalışmada; yüksek işlevli otizm tanısı almış ergenlerin akranlarına karşı zorbalık yaptıkları ve bu zorbalığın yüzdeki duygu tanıma becerilerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Alanyazındaki benzer çalışmalar incelendiğinde, araştırmamızın bulgularına hem benzer hem de farklı sonuçlar yer almaktadır. Araştırma bulgularından farklı sonuca ulaşan çalışmalar ele alındığında, akranlarına zorbalık yapan otizmlili bireylerin genellikle yüksek işlevli otizm tanılı olduğu ya da iyi düzeyde iletişim ve sosyal becerilere sahip oldukları göze çarpmaktadır. Çalışmamızın örneklem grubuna bakıldığında, asperger ya da yüksek işlevli otizm tanılı herhangi bir vaka yer almamaktadır. Çalışmanın öğrenci örneklemine katılımda olarak yalnızca temel düzeyde iletişim becerilerine sahip olma şartı aranmıştır. Öğretmen ve veli örnekleminde ise böyle bir şart aranmamıştır. Bu nedenle düşük işlevli otizmlili bireylerin öğretmenleri ve velileri de örneklem grubunda yer almıştır. Araştırma bulgularında otizmlili öğrencilerin zorbalık faili olduğuna ilişkin veri bulunamamasının nedeninin örneklem grubunun iletişim ve sosyal becerilerdeki yetersizlikten kaynaklı olduğu düşünülebilir.

Katılımcı öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen veriler incelendiğinde; lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmlili öğrencilerin benzer zorbalık davranışlarına maruz kaldıkları, her iki grubun da ağırlıklı olarak normal gelişim gösteren akranları tarafından mağdur edildikleri görülmektedir. Araştırma bulguları incelendiğinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmlili öğrencilerin en sık karşılaştıkları zorbalık davranışlarının dışlama, alay etme, fiziksel şiddet uygulama ve küfür etme olduğu sonucuna

ulaşılmıştır. Bu sonuçlar zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmlili öğrencilerin en sık karşılaştıkları zorbalık davranışlarının incelendiğinde her iki grubun karşılaştıkları zorbalık davranışlarının örtüştüğünü göstermektedir. Ancak öğrenci, öğretmen ve veli görüşleri incelendiğinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin otizmlili öğrencilere göre daha fazla mağduriyet bildirdiği görülmektedir. Bu durumun; örneklem grubu içerisinde zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ve ebeveynlerinin otizmlili öğrenciler ve ebeveynlerine göre sayıca daha fazla olmasından, otizmlili bireylerin iletişim ve sosyal becerilerdeki yetersizlikleri nedeniyle yaşadıkları zorbalığı anlamlandırmada, öğretmen ve velilerine aktarmada güçlük çekmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Katılımcı öğrenci, öğretmen ve velilerden elde edilen veriler incelendiğinde; özel gereksinimli bireylerin de eğitim aldığı genel ve mesleki ortaöğretim kurumlarında akran zorbalığı davranışlarının en fazla sergilendiği yerlerin okul bahçesi, sınıflar, koridorlar, kantin, tuvaletler ve okul çevresi olduğu görülmüştür. Örengül'ün (2013), Hesapçıoğlu ve Yeşilova'nın (2015), Özdemir'in (2020) Uğurtay'ın (2021) yapmış oldukları çalışmalar, çalışma özelinde elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Örengül'ün (2013) dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı olan 8-16 yaş arası 30 çocuk ve ergen üzerinde yürütmüş olduğu çalışmada katılımcı öğrencilerden elde edilen verilere göre okulda akran zorbalığının meydana geldiği yerlerin ağırlıklı olarak sırasıyla; okul bahçesi / spor sahasında (paydos veya teneffüste), sınıfta, koridorlarda/merdivenlerde, tuvalette, beden eğitimi derslerinde veya soyunma odasında/duşta olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Hesapçıoğlu ve Yeşilova'nın (2015) normal gelişim gösteren 1373 ortaöğretim öğrencisi ile yapmış oldukları çalışma sonucunda öğrencilerin zorbalığa maruz kaldığı yerlerin ağırlıklı olarak sırasıyla; sınıf, okul yolu, bahçe, koridor, kantin, lavabo, spor salonu ve okul servisi olduğunu belirtmişlerdir. Özdemir'in (2020) Konya il Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ortaokulları temsilen 369 kaynaştırma öğrencisi ve 379 normal gelişim gösteren öğrenci üzerinde yapmış olduğu çalışmada kaynaştırmaya tabi zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin ağırlıklı olarak zorbalığa maruz kaldığı mekânların sırasıyla; sınıflar, kantin, koridorlar, okul bahçesi, lavabolar, okuldan önce ve okuldan sonra olduğu sonucuna ulaşmıştır. Uğurtay'ın (2021) 9-16 yaş arası 40 dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (20'si ayrıca özgül öğrenme güçlüğüne sahip) öğrenci üzerinde yapmış olduğu çalışmada öğrencilerden elde ettiği bulgulara okulda akran zorbalığının meydana geldiği yerlerin ağırlıklı olarak sırasıyla; bahçe/spor sahası, koridorlar/merdivenler, sınıflar ve tuvaletler olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma bulguları ve alanyazındaki benzer çalışmalar incelendiğinde, çalışma bulguları alanyazındaki diğer çalışmalar ile örtüşmektedir. Akran zorbalığının ağırlıklı olarak belirtilen alanlarda sergilenmesinin nedeni olarak, bu alanlarda öğretmen müdahalesinin sınırlı olması gösterilebilir.

5.2. Sonuç

Bu çalışmada akran zorbalığının lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmli öğrencilere yönelik etkilerinin öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri ışığında incelenmiştir. Çalışmadaki şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Araştırmanın birinci alt amacının analizleri sonucunda lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin yoğun ve sık tekrarlı bir biçimde zorbalığa uğradığı, otizmli öğrencilerin ise zihinsel yetersizliğe sahip akranlarına göre daha az zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür.
 - a. Zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmli öğrencilerin ağırlıklı olarak normal gelişim gösteren akranları tarafından zorbalığa uğradıkları gözlenmiştir. Zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere normal gelişim gösteren akranları tarafından en sık yapılan zorbalık davranışlarının küfür etme/hakaret etme, fiziksel şiddet uygulama, dışlanma, dedikodu, kötü isim takma ve alay etme olduğu görülmüştür. Otizmli öğrencilere normal gelişim gösteren akranları tarafından en sık yapılan zorbalık davranışlarının ise dışlama, alay etme, fiziksel şiddet uygulama ve küfür etme olduğu ortaya çıkmıştır.
 - b. Zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler ile otizmli öğrencilerin özel gereksinimli akranları tarafından zorbalığa maruz kaldığını bildiren katılımcı sayısı sınırlıdır. Elde edilen sınırlı veriden hareketle; zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilere özel gereksinimli akranları tarafından en sık yapılan zorbalık davranışlarının küfür etme, fiziksel şiddet uygulama ve dışlama olduğu görülmüştür. Otizmli öğrencilere özel gereksinimli akranları tarafından en sık yapılan zorbalık davranışlarının; fiziksel şiddet uygulama, küfür etme ve eşyalara zarar verme olduğu ortaya çıkmıştır.
 - c. Zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmli öğrencilere yapılan zorbalığa öğretmenlerin ağırlıklı olarak zorbayı sözlü olarak uyarma yoluyla müdahale ettikleri tespit edilmiştir.
2. Araştırmanın ikinci alt amacının analizleri sonucunda lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmli öğrencilerin akranlarına karşı zorbalık yaptığını belirten katılımcı sayısının sınırlıdır. Elde edilen sınırlı veriden hareketle; zihinsel yetersizliğe

sahip ve otizimli öğrencilerin tamamına yakınının normal gelişim gösteren akranlarına karşı zorbalık yaptıkları ortaya çıkmıştır. Zihinsel yetersizliğe sahip ve otizimli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarına karşı en sık sergiledikleri zorbalık davranışlarının fiziksel şiddet uygulama, küfür etme ve eşyalara zarar verme olduğu görülmüştür.

3. Araştırmanın üçüncü alt amacının analizleri sonucunda özel gereksinimli bireylerin de eğitim aldığı genel, mesleki ve teknik eğitim veren resmi ortaöğretim kurumlarında zorbalık davranışlarının en sık sergilendiği yerlerin okul bahçesi, sınıflar, koridorlar, kantin, tuvaletler ve okul çevresi olduğu tespit edilmiştir.

5.3. Öneriler

Uygulamacılara yönelik öneriler:

1. a. Zihinsel yetersizliğe sahip ve otizimli öğrencileri hedef alan akran zorbalığının önlemek amacıyla ailelere yönelik eğitim programları uygulanmalıdır. Aile bireylerinin ev içerisinde birbiri ile olan iletişimlerinin ve birbirlerine karşı sergiledikleri davranışların, çocukların davranışları üzerinde etkisi olduğu unutulmamalıdır.

b. Özel gereksinimli bireylerin de eğitim aldığı genel ve mesleki liselerde özel gereksinimli bireyleri hedef alan akran zorbalığının önlenmesi amacıyla öğrencilere; bireysel farklılıklar ve özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ve davranış eğitimi verilmelidir. Öğrencilerin bireysel farklılıklara saygı duyması ve özel gereksinimli akranları ile ilişkilerini geliştirmesi sağlanmalıdır.

c. Okullarda öğrenci, eğitim personeli, idari personel ve ebeveynlere özel gereksinimli bireylere yönelik akran zorbalığı ile ilgili farkındalığı arttırmak adına bireysel ve grup çalışmaları yapılmalıdır.
2. a. Zihinsel yetersizliğe sahip ve otizimli öğrencilerin akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışlarının söndürülmesi ve tekrarının önlenmesi için özel gereksinimli bireylerin eğitiminde rol alan her branştan öğretmenlere uygulamalı davranış analizi ve olumlu davranışsal destek eğitimleri verilmelidir. Bu bağlamda bakanlık ile üniversiteler arasında işbirliği yapılmalıdır.

b. Akranlarına karşı zorbalık yapan özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlere, akran zorbalığı ile mücadele yöntemlerinin kazandırılması amaçlı eğitim verilmelidir.

3.Özel gereksinimli bireylerin de eğitim aldığı genel ve mesleki liselerde rastlanan zorbalık davranışlarının en sık sergilendiği yerler dikkate alınarak okul yönetimlerince gerekli güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi zorbalığın önlenmesini ve gerçekleşen zorbalığa en hızlı şekilde müdahale edilmesini sağlayacaktır.

İleri araştırmalar için öneriler:

1. Bu çalışmada, Denizli ilinde lise seviyesindeki zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmli ortaöğretim öğrencilerinin maruz kaldıkları ve sergiledikleri akran zorbalığı davranışları ile ilgili öğrenci, öğretmen ve veli görüşleri durum çalışması deseninde incelenmiştir. Gelecek çalışmalarda;
 - a. Örneklemen Türkiye'nin farklı bölgelerini de kapsayacak şekilde genişletilerek, örneklem grubuna farklı öğretim kademelerinde, özel gereksinimli bireylerle birlikte eğitim alan normal gelişim gösteren öğrencilerin, farklı engel gruplarındaki özel gereksinimli öğrencilerin ve onların öğretmenleri ile velilerinin dahil edilmesi,
 - b. Araştırmanın modeline kullanılan durum çalışması deseninin yanı sıra betimsel yöntemin de dahil edilmesi ile zorbalık davranışlarını ilişkisel açıdan incelenme fırsatının yakalanarak daha kapsamlı ve yordayıcı veriler elde edilmesi sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (1997, 6 Haziran). *Resmi Gazete*. (Sayı: 23011).
- 5378 Nolu Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (2005, 1 Temmuz). *Resmi Gazete*.
- A Framework For School-Wide Bullying Prevention And Safety, *National Association Of Schoolpsychologists*, 2012.
- Aile Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli Ve Yaşlı İstatistik Bükteni (2021, Temmuz). Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/sayfalar/istatistikler/engelli-ve-yasli-istatistik-bulteni/> adresinden 2 Şubat 2022 tarihinde indirilmiştir.
- Alımcı, D. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin akran zorbalığı ve sosyal görünüş kaygıları ile kendine saygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi].
- Alikasifoglu, M., Erginoz, E., Ercan O Et Al. (2007). Bullying behaviours and psychosocial health: results from a cross-sectional survey among high school students in İstanbul, Turkey. *European Journal Of Pediatrics*, 166, 1253-1260.
- Alikaşifoğlu, M., Erginoz, E., Ercan, O. & Kaymak, D.A., Liter, O. (2004). Violent behaviour among turkish high school student and correlates of physical fighting, *Eur J Public Healt*, 14(2), 173-177.
- Alikaşifoğlu, M., (2011). Akran istismarı, *Türk Pediatri Arşivi Dergisi, Galenos Yayınevi Özel Sayı*,46, 31-34.
- American Psychiatric Association (2014). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders – text revision, 5th ed.* APA.
- Andreou, E. , Didaskalou, E. , & Vlachou, A. (2015). Bully/victim problems among greek pupils with special educational needs: associations with loneliness and self- efficacy for peer interactions. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 15(4), 235-246.
- Arıcak, O. T. (2009). Üniversite öğrencilerindeki siber zorbalık davranışlarının bir yordayıcısı olarak psikiyatrik belirtiler. *Eurasian Journal Of Educational Research*, 34, 167-184
- Arsenault, L., Walsh, E., Trzesniewski, K., Newcombe, R., Caspi, A., & Moffitt, T. (2006). Bullying victimization uniquely contributes to adjustment problems in young children: A nationally representative cohort study. *Pediatrics*, 118(1), 130–137. <https://doi.org/10.1542/Peds.2005-2388>.
- Ataman, A. (2005). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. Gündüz.
- Ayas, T. & Horzum, M. B. (2010). Sanal zorba/kurban ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 19, 1-17
- Ayas, T. & Pişkin, M. (2011). Investigation of bullying among high school students with regard to sex, grade level and school type, *Elementary Education Online*,10(2), 550- 568.
- Aydoğan, C. (2017). *Farklı yaşam dönemlerindeki bireylerin zihinsel engelli bireylere ilişkin sosyal kabulleri*. [Yüksek lisans tezi, Ankaya Yıldırım Beyazıt Üniversitesi].

- Baltaş, Z. (2007). *Sağlık psikolojisi*. Remzi, 285s.
- Baker, K., Donnelly, M. (2001). The social experiences of children with disabilities and the influence of environment: A framework for intervention. *Disability & Society*, 16, 71–85.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Baş, E. (2021). *Ortaöğretimde akran zorbalığı, zorba/mağdur olmayı etkileyen kişisel ve çevresel unsurlar-Samsun örneği*. [Yüksek lisans tezi, Sinop Üniversitesi].
- Baştürk-Akça, E., Sayımer, İ., Salı, J. B. ve Başak, B. E. (2014). Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalarda yeri, *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 2, (2), 17-30.
- Bauman, S., Del Rio, A. (2005). Knowledge and beliefs about bullying in schools: comparing pre-service teachers in the united states and the united kingdom. *School Psychology International*, 26(4), 428-442. <https://doi.org/10.1177/0143034305059019>
- Bauminger, N., Edelsztein, H., Morash, J. (2005). Social information processing and emotional understanding in children with ld. *Journal of Learning Disabilities*, 38, 45–61.
- Beale, A. V. (2001). Bullybusters: Using drama to empower students to take a stand against bullying behavior. *Professional School Counseling*, 4, 300-306.
- Bonanno, R. A. & Hymel S. (2010), Beyond hurt feelings: Investigating why some victims of bullying are at greater risk for suicidal ideation. *Merrill-Palmer Quarterly*, 56, 420–440.
- Bourke, S., Burgman, I. (2010) Coping with bullying in australian schools: How children with disabilities experience support from friends, parents and teachers. *Disability & Society*, 25(3), 359-371. <https://doi.org/10.1080/09687591003701264>
- Bowers, L., Smith, P.K., & Binney, V. (1992). Cohesion and power in the families of children involved in bully/victim problems at school. *Journal of Family Therapy*, 14, 371-387.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Bramston, P., Fogarty, G., Cummins, R. A. (1999). The nature of stressors reported by people with an intellectual disability. *Journal Of Applied Research In Intellectual Disabilities*, 12, 1–10.
- Bridge, B. (2010). *Siz olsaydınız ne yapardınız- zorbalık- mobbing, bilinmeyen çeşitleri ve çözümleri*. Beyaz, s. 165, 171.
- Brown, L., Long, E., Udvari-Solner, A., Schwarz, P., Vandeventer, P., Ahlgren, C., et al. (1989). Should students with severe intellectual disabilities be based in regular or in special education classrooms in home schools? *Journal Of The Association For Persons With Severe Handicaps*, 14, 8–13.
- Burks, V. S., Laird, R. D., Dodge, K. A. (1999). Knowledge structures, social information processing, and children's aggressive behavior. *Social Development*, 8, 220–236.

- Carter, S. (2009). Bullying of students with asperger syndrome. *Issues Comprehensive Pediatric Nursing*, 32, 145–154.
- Cenkseven Önder, F. & Sarı, M. (2012). İlköğretim öğrencilerinde zorbalık ve okul yaşam kalitesi. *Elementary Education Online*, 11(4), 897-914.
- Connolly, I., & O'Moore, M. (2003). Personality and family relations of children who bully. *Personality and Individual Differences*, 35, 559-567.
- Conti-Ramsden, G., Botting, N. (2004). Social difficulties and victimization in children with SLI at 11 years of age. *Journal Of Speech, Language, And Hearing Research*, 47, 145–161.
- Cooper, L., Nickerson, A. (2013). Parent retrospective recollections of bullying and current views, concerns, and strategies to cope with children's bullying, *Journal Of Child And Family Studies*, 22 (4): 526-540.
- Craig, W. M., & Pepler, D. J. (1997). Observations of bullying and victimization in the school yard. *Canadian Journal Of School Psychology*, 13, 41-59.
- Crick, N. R., Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information - Processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115, 74–101.
- Crick, N. R., Dodge, K. A. (1996). Social information-processing mechanisms in reactive and proactive aggression. *Child Development*, 67, 993–1002.
- Crothers, L.C. & Levinson, E.M. (2004). Assessment of bullying: A review of methods and instruments. *Journal of Counseling & Development*. 82, 496-503.
- Curtin, M., Clarke, G. (2005). Listening to young people with physical disabilities' experiences of education. *Int J Disabil Dev Educ*. 52, 195–214.
- Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde akran zorbalığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 24 (1), 81-92.
- Çarkıt, E., Bacanlı, F. (2020). Okullarda akran zorbalığı: öğretmen görüşlerine göre nitel bir çalışma. *International Journal of Society Researches*. 15(24), 2545-2583.
- Çavkaytar, A., Melekoğlu, M. & Yıldız, G. (2014). Geçmişten günümüze özel gereksinimli olma ve zihin yetersizliği: Dünya'da ve Türkiye'de kavramların evrimi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14, 11-22.
- Çelen, N. (2011). *Ergenlik ve genç yetişkinlik*. Papatya (2. Basım) 192s.
- Çetinkaya, S., Nur, N., Ayvaz, A., Özdemir, D. & Kavakcı, Ö. (2009). Sosyoekonomik durumu farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinde akran zorbalığının depresyon ve benlik saygısı düzeyiyle ilişkisi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi* ,10, 151-158.
- Davis, S., Howell, P., & Cooke, F. (2002). Sociodynamic relationships between children who stutter and their non-stuttering classmates. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 43, 939–947.
- Devoe, J. F., Peter, K., Kaufman, P., Ruddy, S. A., Miller, A. K., Planty, M., Snyder, T. D., & Rand, M. R. (2003). *Indicators of school crime and safety: 2003* [Conference presentation] (NCES 2004-004/ NCJ201257). Washington, DC: USA Departments Of Education And Justice. <https://nces.ed.gov/pubs2004/2004004.pdf>

- Dixon, R. (2006). A framework for managing bullying that involves students who are deaf or hearing impaired. *Deaf Educ Int*, 8, 11–32.
- Dodge, K. A., Lansford, J. E., Burks, V. S., Bates, J. E., Pettit, G. S., Fontaine, R., et al. (2003). Peer rejection and social information-processing factors in the development of aggressive behavior problems in children. *Child Development*, 74, 374–393.
- Eripek, S. ve diğeri. (2005). *Özel eğitim*. Anadolu Üniversitesi, s.8.
- Eroğlu, M. (2018). *Örgün eğitime devam eden otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuklarda akran zorbalığı* [Tıpta uzmanlık tezi, Ankara Üniversitesi].
- Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Ertan, D. (2012). *Akran zorbalığında aileye ve okula ilişkin risk ve koruyucu faktörlerin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi]
- Eslea, M., & Mukhtar, K. (2000). Bullying and racism among asian schoolchildren in britain. *Educational Research*, 42(2), 207-17.
- Espelage, D. L., & Swearer, S. M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School Psychology Review*, 32(3), 365–383.
- Estell, D. B., Farmer, T. W., Irvin, M. J., Crowther, A., Akos, P. & Boudah, D. J. (2009). Students with exceptionalities and the peer group context of bullying and victimization in late elementary school. *Journal of Child and Family Studies*, 18, 136–150.
- Fırat, T., Koyuncu, İ. (2019). Lise öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik sosyal kabul düzeyleri. *GEFAD / GUJGEF* 39(1): 503-525.
- Flynt, S. W., & Morton, R. C. (2004). Bullying and children with disabilities. *Journal Of Instructional Psychology*, 31(4), 330–333.
- Frisen, A., Jonsson, A.K. & Persson C. (2007). Adolescents' perception of bullying: Who is the victim? Who is the bully? What can be done to stop bullying? *Adolecense*, 42(168), 749- 761.
- Garip, G. & Şavkın, B. (2008). *Akran zorbalığı*, Doğu Akdeniz Koleji-Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Merkezi Bülteni , 1-5
- Gini, G., Pozzoli, T. (2009). Association between bullying and psychosomatic problems: A meta-analysis. *Pediatrics*, 123, 1059–1065.
- Glover, D., Gough, G., Johnson, M. & Cartwright, N. (2000). Bullying in 25 secondary schools: Incidence, impact and intervention. *Educational Research*, 42(2), 141-56.
- Gökler, R. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi], 326s.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 511-537.

- Gökkaya, F., Tekinsav Sütçü, S. (2020). Akran zorbalığının ortaokul öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*. 35(1), 40-54.
- Gülay, H. (2009). *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri*. Pegem.
- Güleryüz, Ş. O. (2009). *Kaynaştırma eğitimine devam eden engelli öğrencilerin akranları ile ilişkilerinde karşılaştıkları sorunların değerlendirilmesi*. [Yayımlanmış yüksek lisans tezi], Selçuk Üniversitesi.
- Gümüşler Başaran, A.(2014). *Rize ili lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve zorbalığı önleme eğitimi etkisinin değerlendirilmesi*. [Doktora tezi, Cumhuriyet Üniversitesi].
- Güvenir, T. (2006.) *Okulda akran istismarı*. Kök. 152s.
- Hantler, A.M. (1994). Children's views of bullying. *Health Education*, 94(5), 8-14.
- Hart, C. H., DeWolf, D., & Wozniak, P. (1992). maternal and paternal disciplinary styles: Relations with preschoolers' playground behavioral orientations and peer status. *Child Development*, 63, 879-892.
- Haynie, D., Nansel, T., Eitel, P., Davis-Crump, A., Saylor, K., Yu, K., Simons, M. (2001). Bullies, victims, and bully/victims: Distinct groups of at risk youth. *Journal Of Early Adolescence*, 21, 29-49.
- Hoover, J. H, Oliver, R. & Hazler, R. J. (1992). Bullying: Perceptions of adolescent victims in the Midwestern USA. *School Psychology International*, 13, 5-16.
- Houndoumadi, A. & Pateraki, L. (2001). Bullying and bullies in Greek elementary schools: Pupils attitudes and teachers/ parents awareness'. *Educational Review*, 53, 19-27.
- Huang, H., Diamond, K.(2009). Early childhood teachers' ideas about including children with disabilities in programmes designed for typically developing children. *Int J Disabil Dev Educ*,56,169–182.
- Humphrey, J. L., Storch, E. A., Geffken, G. R. (2007). Peer victimization in children with attentiondeficit hyperactivity disorder. *Journal Of Child Health Care*, 11(3), 248–260.
- Işık, H. (2004). Okul güvenliği: Kavramsal bir çözümleme, *Milli Eğitim Dergisi*, 164. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/164/isik.htm
- Jinnah-Ghelani, H., Stoneman, Z. (2009) Elements of successful inclusion for school-age children with disabilities in childcare settings. *Child Care Practice*,15,175–191.
- Jindal-Snape, D. (2004). Generalization and maintenance of social skills of children with visual impairments: self-evaluation and the role of feedback. *J Vis Impair Blind* ,98, 470–483.
- Kabasakal, Z. , Girli, A. , Okun, B. , Çelik, N. , Vardarlı, G. (2008). Kaynaştırma öğrencileri akran ilişkileri ve akran istismarı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*,23, 169-176.
- Kanadıkırık Kılıç, A. ve Kılıç, A. (2013). *MEB ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma düzeyleri ve özgüven arasındaki ilişki*. VI. Ulusal Lisansüstü Eğitim Sempozyumu, 23-29.
- Karadağ, Ö. (2004). *Akran eğitimi, eğitimci eğitimi rehberi Y-PEER*, Semih. 197s.
- Kartal, H. , Bilgin, A. (2008). Öğrenci, veli ve öğretmen gözüyle ilköğretim okullarında yaşanan zorbalık, *İlköğretim Online*, 7(2), 485-495.

- Kapcı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- Kaukiainen, A., Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Tamminen, M., Vauras, M., Mäki, H., et al. (2002). Learning difficulties, social intelligence, and self-concept: Connections to bully-victim problems. *Scandinavian Journal Of Psychology*, 43, 269–278.
- Kent, B. (2003). Identity issues for hard-of-hearing adolescents aged 11, 13, and 15 in mainstream setting. *J Deaf Stud Deaf Educ*, 8,315–324.
- Kepenekçi, K. Y. & Çınkır, Ş. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 34, 236-253.
- Kepenekçi, Y.K. & Çınkır, S. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse Negl*,30(2):193-204.
- Kılıççı, Y. (2006). *Okulda ruh sağlığı*, Anı (5. Baskı), 246s.
- King, G., Specht, J., Schultz, I., Warr-Leeper, G., Redekip, W. & Risebrogh, N.(1997). Social skills training for withdrawn unpopular children with physical disabilities: A preliminary evaluation. *Rehab Psychol*, 42, 47–60.
- Knox, E., Conti-Ramsden, G. (2003). Bullying risks of 11-year-old children with specific language impairment (SLI): Does school placement matter? *International Journal Of Language & Communication Disorders*, 38, 1–12.
- Klomek, A.B., Marrocco, F., Kleinman, M., Schonfeld, I.S. & Gould, M.S., (2007). Bullying, depression, and suicidality in adolescents, *J. Am. Acad. Child Adolesc. Psychiatry*, 46(1), 40-49.
- Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık*. [Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi].
- Konarska, J. (2007). Young people with visual impairments in difficult situations. *Soc Behav Pers*, 35, 909–918.
- Kuhne, M., & Wiener, J. (2000). Stability of social status of children with and without learning disabilities [Electronic Version]. *Learning Disability Quarterly*, 23, 64–75.
- Kumpulainen, K., Räsänen, E., Henttonen, I., Almqvist, F., Kresanov, K., Linna, S. L., et al. (1998). Bullying and psychiatric symptoms among elementary school-age children. *Child Abuse & Neglect*, 22, 705–717.
- Kumpulainen, K. & Räsänen, E. Puura, K. (2001). Psychiatric disorders and the use of mental health services among children involved in bullying. *Aggressive Behavior*, 27, 102- 110.
- Law, M., King, G., King, S., Kertoy, M., Hurley, P., Rosenbaum, P., Young, N., Hanna, S. (2006). Patterns of participation in recreational and leisure activities among children with complex physical disabilities. *Dev Med Child Neurol*,48,337–342.
- Limber, S.P. (2002). *Bullying among children and youth. proceedings of the educational forum on adolescent health: Youth bullying*. Chicago: American Medical Association. Advance online publication. http://www.ncdsv.org/images/AMA_EdForumAdolescentHealthYouthBullying_5-3-2002.pdf adresinden 20 Eylül 2019 tarihinde indirilmiştir.

- Lindsay, S., Mcpherson, A.C. (2012). Experiences of social exclusion and bullying at school among children and youth with cerebral palsy. *Disability & Rehabilitation*; 34(2), 101–109. <https://doi.org/10.3109/09638288.2011.587086>
- Little, L. (2002). Middle-class mothers' perceptions of peer and sibling victimization among children with asperger's syndrome and nonverbal learning disorders. *Issues In Comprehensive Pediatric Nursing*, 25, 43–57.
- Llewellyn, A. (2000). Perceptions of mainstreaming: A systems approach. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 42, 106–115.
- Loeber, R., & Dishion, T. J. (1984). Boys who fight at home and school: Family conditions influencing cross-setting consistency. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 52 (5), 759-768.
- Lunde, C., Frisén, A., Hwang, C. (2006). Is peer victimization related to body esteem in 10-year-old girls and boys? *Body Image*, 3, 25–33.
- Malkoç, T. & Ceylan, F. (2010). *Orta öğretim 9. ve 10. sınıf öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla baş etme düzeyleri arasındaki ilişkide müzik eğitiminin önemi*, International Conference On New Trends In Education And Their Implications, 11-13 November, 2010 Antalya-Turkey, Bildiriler içinde (s.640-653). ISBN: 978 605 364 104 9
- Martlew, M., Hodson, J. (1991). Children with mild learning difficulties in an integrated and in a special school: Comparisons of behaviour, teasing, and teachers' attitudes. *British Journal Of Educational Psychology*, 61, 355–372.
- Marini, Z., Fairbairn, L., & Zuber, R. (2001). Peer harassment in individuals with developmental disabilities: Towards the development of a multidimensional bullying identification model. *Developmental Disabilities Bulletin*, 29(2), 170–195.
- Martlew, M., Hodson, J. (1991). Children with mild learning difficulties in an integrated and in a special school: Comparisons of behaviour, teasing, and teachers attitudes. *British Journal Of Educational Psychology*, 61, 355–372.
- Mayer, M. J., Leone, P. E. (2007). School violence and disruption revisited: Equity and safety in the school house. *Focus On Exceptional Children*, 40, 1–28.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (2008). *Öğrencilerin şiddet algısı*. Milli Eğitim Basımevi
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2018). Özel Eğitim Hizmetler Yönetmeliği, Ankara: Resmi Gazete. (Sayı: 30471).
- Memduhoğlu, H.B. & Taşdan, M. (2007). Okul ve güvenliği: Kavramsal bir çözümleme. *Advance Online Publication*. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423874906.pdf> adresinden 20 Eylül 2019 tarihinde indirilmiştir.
- Mercan, H., Yıldırım Sarı, H. (2018). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve sosyodemografik değişkenlerle ilişkisi. *FNJN Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*. 26(1), 21-29.

- Mishna, F. (2003). Learning disabilities and bullying: Double jeopardy. *Journal Of Learning Disabilities*, 36, 336–347.
- Monchy, M. D., Pijl, S. J., Zandberg, T. (2004). Discrepancies in judging social inclusion and bullying of pupils with behaviour problems. *European Journal Of Special Needs Education*, 19, 317–330.
- Morrison, G. M., & Furlong, M. J. (1994). Factors associated with the experience of school violence among general education, leadership class, opportunity class, and special day class pupils. *Education And Treatment Of Children*, 17(3), 356–371.
- Nabuzoka, D. (2003). Teacher ratings and peer nominations of bullying and other behaviour of children with and without learning difficulties. *Educational Psychology*, 23, 307–321.
- Nabuzoka, D., Smith, P. K. (1993). Sociometric status and social behaviour of children with and without learning difficulties. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 34, 1435–1448.
- Nasel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simmons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among us youth: Pevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal Of The American Medical Association*, 285, 2094–2100.
- Nazlı, S. (2018). *Okullarda şiddet ve zorbalığın önlenmesi öğretmen el kitabı*. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/56279/mod_resource/content/0/%C5%9Eiddet%20%C3%96%C4%9Fretmen%20El%20Kitab%C4%B1.pdf adresinden 13 Ocak 2020 tarihinde indirilmiştir.
- Olweus, D. (1994). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell Publishing, 140 pp. <https://doi.org/10.1002/pits.10114>
- Olweus, D., Limber, S. (2010). Bullying in school: Evaluation and dissemination of the Olweus Bullying Prevention Program. *J. Orthopsychiatry*, 80, 124-134.
- Olweus, D. (2011). Bullying at school and later criminality: Findings from three Swedish community samples of males. *Criminal Behaviour And Mental Health*, 21, 151-156.
- O'Moore, A. M., Hillery, B. (1989). Bullying in Dublin Schools. *Irish Journal Of Psychology*, 10, 426–441
- Orpinas, P., & Horne, A. (2006). *Bullying prevention: Creating a positive school climate and developing social competence*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/11330-000>
- Ögel, K., Tarı, I. & Eke, C.Y. (2006). *Okullarda suç ve şiddeti önleme*. Yeniden.
- Önder, F.C., Ve Sarı, M. (2012). İlköğretim öğrencilerinde zorbalık ve okul yaşam kalitesi, *Elementary Education Online*, 11(4), 897-914.
- Örengül, A.C. (2013). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısıyla izlenmekte olan çocuklarda akran örselemesi/ zorbalık* [Tıpta Uzmanlık Tezi, Marmara Üniversitesi].
- Özada, A. (2018). *Gençlerin demografik özellikleri, aile ve arkadaşlık ilişkileri ile okul yaşamının akran zorbalığına etkisi*. [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi].
- Özbey, F. (2018). Engelli bireylerin Destekli İstihdamı. Arıkan S. & Ayyıldız E. (Eds.), *Türkiye’de engellilerin eğitimi (genel-mesleki)* (s. 39-57). Akademik Kitaplar.

- Özdemir, Ş. A. (2020). *Kaynaştırma modeli ile eğitilen zihin engelli öğrenciler ile normal gelişim gösteren öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma durumlarının karşılaştırılması olarak incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi].
- Özdemir, M. & Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(4), 605-626.
- Özkan, Y. & Çifci E.G. (2010). Peer bullying in primary schools in low socio- economic level. *Elementary Education Online*, 9(2), 576-586.
- Özsoy, Y., Özyürek, M. & Eripek, S. (2002). *Özel eğitime giriş*. Karatepe.
- Pemik, K. Ve Deniz, L. (2017). Kaynaştırma öğrencilerinin okul ortamlarına yönelik algıları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 41, 76-89.
- Pepler, D.J., Craig, W.M., Ziegler, S., Charach, A. (1994). An evaluation of an anti-bullying program intervention in Toronto Schools. *Canadian Journal Of Community Mental Health*, 13, 95-110.
- Pijl, S., Frostad, P. & Flem, A. (2008) The Social Position Of Pupils With Special Needs İn Regular Schools. *Scand J Educ Res*, 52,387–405.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 531-562.
- Pişkin, M., Öğülmüş, S. & Boysan, M. (2011). *Güvenli okul ortamı oluşturma öğretmen ve yönetici kitabı*, Advance online publication. http://ancmtal.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/41/02/761473/dosyalar/2016_09/15123827_guvenli_okul_ortam_i_olusturma_ogrt_ve_yontc_kitabi.pdf adresinden 20 Eylül 2019 tarihinde indirilmiştir.
- Polat, F. & Sohbet, R. (2020). Ortaöğretim öğrencilerinde akran çatışmasına bakış. *KSU Medical Journal*. 15(2) : 41-51. <https://doi.org/10.17517/ksutfd.608921>
- Reiter, S., Lapidot-Lefler, N. (2007). Bullying among special education students with intellectual disabilities: Differences in social adjustment and social skills. *Intellectual And Developmental Disabilities*, 3, 174–181. <https://doi.org/10.1352/1934-9556>
- Rigby, K. (1993). School children's perceptions of their families and parents as a function of peer relations. *The Journal of Genetic Psychology*, 154 (4), 501-513.
- Rigby, K. (1999). What harm does bullying do, paper presented at the children and crime: Victims and offenders Conference Convened By The Australian Institute Of Criminology And Held İn Brisbane. 17-18 June 1999
- Rigby, K. (2007). *Bullying in school: And what to do about it*. Acer.
- Rigby, K., & Johnson, B. (2006). Expressed readiness of Australian School children to act as bystanders in support of children who are being bullied. *Educational Psychology*, 26, 425–40.
- Roberts, C., Smith, P. (1999). Attitudes and behavior of children toward peers with disabilities. *Int J Disabil Dev Educ*, 46,35–50

- Roberts, W. B. & Coursol, D. (1996). Strategies for intervention with childhood and adolescent victims of bullying, teasing and intimidation in school setting. *Elementary School Guidance and Counseling*, 30, 204-212.
- Rodkin, P. C., & Hodges, E. V. E. (2003). Bullies and victims in the peer ecology: Four questions for psychologists and school professionals. *School Psychology Review*, 32 (3), 384-400.
- Rose, C. A. , Simpson, C. G., Moss, A. (2015). The bullying dynamic: Prevalence of involvement among a large-scale sample of middle and high school youth with and without disabilities. *Psychology in the Schools*, 52(5), 515-531. <https://doi.org/10.1002/pits.21840>
- Rubin, H. J. (1983). *Applied social reserch*. Charles E. Merrill Pub.
- Sabornie, E. J. (1994). Social-affective characteristics in early adolescents identified as learning disabled and nondisabled. *Learning Disability Quarterly*, 17, 268–279.
- Sabuncuoğlu, O., Ekinci, Ö., Bahadır, T., Akyuva, Y., Altınöz, E. & Berkem, M. (2006). Ergen öğrenciler arasında akran örselemesi ve depresyon belirtileriyle ilişkisi, *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 9, 27-35.
- Saldıraner, M.(2019). *Ortaokul yöneticilerinin bakış açısından okullarındaki akran zorbalığının incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi]
- Sarı, C. & Demirbağ, B. C. (2019). İlk ve ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığının sosyodemografik değişkenler açısından değerlendirilmesi: ilçe örneği. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*. 1(3), 119-131.
- Sarı, H. & Pürsün, T. (2019). Kaynaştırma sınıflarında akran zorbalığının öğretmen ve öğrenci görüşleri açısından incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 44, 731-768.
- Saylor, C.F, Leach, J.B. (2009). Perceived bullying and social support in students accessing special inclusion programming . *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 21, 69–80. <https://doi.org/10.1007/S10882-008-9126-4>
- Schwartz, D., Mcfadyen-Ketchum, S., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (1999). Early behavior problems as a predictor of later peer group victimization: Moderators and mediators in the pathways of social risk. *Journal Of Abnormal Child Psychology*, 27, 191–201.
- Sheard, C., Clegg, J., Standen, P., & Cromby, J. (2001). Bullying and people with severe intellectual disability. *Journal Of Intellectual Disability Research*, 45, 407–415.
- Singer, E. (2005). The strategies adopted by dutch children with dyslexia to maintain their self-esteem when teased at school. *Journal Of Learning Disabilities*, 38, 411–423.
- Sipahi, H.T. (2008). *İzmir ili Bornova ilçesinde ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı etkileyen ve eşlik eden faktörler*. [Doktora tezi, Ege Üniversitesi]
- Song, S. Y. (2006). *The role of protective peers and positive peer relationships in scholl bullying: How can peers help?* [Unpublished Doctoral Thesis]. University of Nebraska.
- Srabstein, J., Joshi, P., Due, P., Wright, J., Leventhal, B., Merrick, J., Kim, Y., et al. (2008). Prevention of public health risks linked to bullying: A need for a whole community approach. *Int J Adolesc Med Health*, 20, 185–199.

- Stavrinides, P., Paradeisiotou, A., Tziogouros, C. & Lazarou, C., (2010). Prevalence of bullying among Cyprus elementary and high school students, *International Journal Of Violence And School*,11, 114-128.
- Stevens, V., De Bourdeaudhuij, I., & Van Oost, P. (2002). Relationship of the family environment to children's involvement in bully/victim problems at school. *Journal of Youth and Adolescence*, 31 (6), 419-428.
- Sucuoğlu, B.; Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları yaklaşımlar yöntemler teknikler*. Morpa.
- Sucuoğlu, B.; Diken, İ. H.; Demir, Ş.; Ünlü, E. & Şen, A. (2010). *Özel eğitim terimler sözlüğü* (1. Baskı). Maya.
- Sweeting, H., West, P. (2001). Being different: Correlates of the experience of teasing and bullying at age 11 [Electronic Version]. *Research Papers In Education*, 16, 225–246.
- Şahin, M. & Sarı, V., (2010). Ergenlerde görülen zorbalık eğiliminin bilişsel çarpıtmalar ve fonksiyonel olmayan tutumlarla ilişkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 20, 15s.
- Şen, Z., Doğan, A. (2021). Öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin tutumlarının, akran zorbalığı ile baş etme stratejilerinin ve algıladıkları okul ikliminin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*. 46(207), 43-62.
- Tanigawa, D., Furlong, M. J., Felix, E. D. & Sharkey, J. D. (2011). The protective role of perceived social support against the manifestation of depressive symptoms in peer victims, *Journal of Violence*, 10 (4), 393-412.
- Tekin-İftar, E. (Ed.). (2012). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri*, Vize.
- Thompson, D., Whitney, I., & Smith, P. K. (1994). Bullying of children with special needs in mainstream schools. *Support For Learning*, 9(3), 103–106.
- Totan, T. & Yöndem, Z.D. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(8),53–68.
- Totan, T. & Kabakçı Ö.F. (2010). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde sosyal duygusal öğrenme becerilerinin zorbalığı yordama gücü, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 575-600.
- Tuş, Ö. & Çiftçi Tekinarslan, İ. (2013). Okul öncesi kaynaştırma eğitimine devam eden özel gereksinimli çocukların karşılaştıkları güçlüklerin annelerin görüşlerine göre belirlenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 151-166.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://www.tdk.gov.tr/> Erişim tarihi: 13 Ocak 2020.
- Uğurtay, C.(2021). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve özgül öğrenme bozukluğu tanısı alan çocuk ve ergenlerde empati becerilerinin, akran zorbalığının ve sosyal desteğin değerlendirilmesi*. [Tıpta uzmanlık tezi, Trakya Üniversitesi].
- Unnever, J. D., Cornell, D. G. (2003). Bullying, self-control, and ADHD. *Journal Of Interpersonal Violence*, 18, 129–147.
- U.S. Department Of Education, National Center For Education Statistics. (2003). Digest Of Education Statistics 2002 (NCES 2003–060). Washington DC: U.S. Government Printing Office. <https://nces.ed.gov/pubs2003/2003060.pdf> adresinden 20 Eylül 2019 tarihinde indirilmiştir.
- Usta, A. (2009). Etnik şiddet olgusu üzerine sosyo-psikolojik bir değerlendirme, *Polis Bilimleri Dergisi*,11 (2), 87-106.

- Uzbaş, A. (2009). Okul psikolojik danışmanlarının okulda saldırganlık ve şiddete y6nelik g6r6şlerinin değerlendirilmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(18), 90-110.
- Van Cleave, J., Davis, M. M. (2006). Bullying and peer victimization among children with special health care needs. *Pediatrics*, 118 (4): 1212–1219. <https://doi.org/10.1542/peds.2005-3034>
- Vreeman, R., Carroll, A. (2007). A systematic review of school-based interventions to prevent bullying. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 161, 78–88.
- Whitney, I., Nabuzoka, D., Smith, P. K. (1992). Bullying in schools: Mainstream and special needs. *Support For Learning*, 7, 3–7.
- Whitney, I., Smith, P. K., Thompson, D. (1994). Bullying And Children With Special Educational Needs. In P. K. Smith & S. Sharp (Eds.), *School bullying: Insights and perspectives* (Pp 213–240). Routledge.
- Whitted, K., Dupper, D. (2008). Do teachers bully students? Findings from a survey of students in an alternative education setting. *Educ Urban Soc*, 40, 329–341.
- White, N.A. & Loeber, R. (2008). Bullying and special education as predictors of serious delinquency. *Journal Of Research In Crime And Delinquency*, 45 (4) , 380-397.
- Wolke, D., Woods, S., Stanford, K., & Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: Prevalence and school factors. *British Journal Of Psychology*, 92(4), 673-697.
- Yaman, E., Eroğlu, Y. & Peker, E. (2011). *Okul zorbalığı ve siber zorbalık*, Kaktüs (1.Baskı). 249s.
- Yaş6z,  . (2021). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısında akran zorbalığı rolleri: ergenler ve anneleri*. [Tıpta Uzmanlık Tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi]
- Yeşilova, H. & Hesapçıoğlu, S. (2015). Lise 6ęrencilerinin zorbalığa ve zorbalara ilişkin duyguları, düşünceleri ve tutumları. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 16, 284-293
- Yıldırım, R. (2012). Akran zorbalığı, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 39-51.
- Yıldız, E. . & Sümer, Z.H. (2010). Saldırgan davranışlarını yordamada çevresel risk, çevresel güvenlik ve okul iklimi algısı, *Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi*, 4 (34), 161-173.
- Yılmaz, H. Z. & Malkoç, A. (2020). Kaynaştırma sınıfına devam eden zihin yetersizliği olan 6ęrencilere uygulanan akran zorbalığına ilişkin 6ęretmen g6r6şleri. *Trakya Journal of Education*. 10(1), 92-111.
- Yude, C., Goodman, R., & Mcconachie, H. (1998). Peer problems of children with hemiplegia in mainstream primary schools. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 39, 533–541.

EKLER

EK 1. Araştırma İzin Belgesi

T.C.
DENİZLİ VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 16605029-44-E.10140733
Konu : Anket Uygulama İzni

04/08/2020

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektörlüğü'nün 24/07/2020 tarih ve 11667 sayılı yazıları.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Zihin Engelliler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Mustafa BACIK, "Zihinsel Engelli ve Otizmli Ortaöğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Öğrenci, Veli ve Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi" konulu tez çalışmasına yönelik hazırlanmış olduğu anket/ölçek formlarını ilgilı yazı gereğı Müdürlüğümüze bağı Denizli ilinde yer alan liselerde uygulamak istemektedir.

Yukarıda adı geçen müracaat ile ilgili (Lisans/Lisansüstü/Doktora) öğrencileri ve Öğretim Görevlilerinin ilgilı yazıları ekinde belirtmiş oldukları okullarda, (Ortaöğretim/İlköğretim/Okulöncesi) konuları ile ilgili anket çalışmalarının "Araştırma Uygulama İzinleri" Genelgesinde belirtilen esaslar gereğince; Okul ve kurumların eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmayacak şekilde yüz yüze eğitim öğretime ara verilmesi göz önüne alınarak örgün eğitimin 2020/2021 eğitim-öğretim yılı içinde tam olarak başlamasıyla birlikte denetimi ilçe millî eğitim müdürlükleri ve okul/kurum idaresinde olmak üzere, kurum faaliyetlerini aksatmadan, gönüllülük esasına göre, onaylı bir örneğı Müdürlüğümüzde muhafaza edilen ve uygulama sırasında da mühürlü ve imzalı örnekten çoğaltılan veri toplama araçlarının uygulanması, sonuç raporunun çalışma bitiminden itibaren 30 gün içerisinde kurumunuz aracılığı ile gönderilmesi Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Olurlarınıza arz ederim.

Mahmut OĞUZ
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
04/08/2020
Hakkı ÜNAL
Vali a.
Vali Yardımcısı

T.C.
DENİZLİ VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

Kurumunuzca Müdürlüğümüzden talep edilen araştırma isteklerine ait Makam Onayı ve Müdürlüğümüzce Onay verilen anket formları ekte gönderilmiştir.

Gereğini rica ederim.

Hakkı ÜNAL
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek:
1-Anket Formları

M.Akif Ersoy Mah. 29 Ekim Bulv.No:174/1 Merkezefendi/DENİZLİ- Bilgi İçin :H. ERKOÇ-V.H.K.İ-Sefa GELMİŞ-Şef
Elektronik Ağ : <http://denizli.meb.gov.tr> -
E-posta: ah20@meb.gov.tr -Strateji Şubesi Telefon : (0 258) 2342095
Belgegeçer : (0 258) 2342099

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://emkoc@meb.gov.tr> adresinden fc3d-6e4a-334b-9b17-cb9f koda ile teyit edilebilir.

EK 2. Öğretmen Görüşme Formu

Sevgili öğretmen arkadaşlarım,

Bildiğiniz üzere bireylerin günümüzde karşılaştığı şiddetin en yaygın biçimi zorbalıktır. Zorbalığın yaygın olarak gözlemlenebildiği yerlerden biri de okullardır. Özel gereksinimli öğrencilerin zorbalık ve mağduriyet açısından normal gelişim gösteren akranlarına göre daha çok risk altında olabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple siz değerli öğretmenlerimizden çalıştığınız okul/kurumlarda lise seviyesindeki zihinsel engelli ve otizmli öğrencilere yönelik meydana gelen ya da zihinsel engelli ve otizmli öğrenciler tarafından yapılan zorbalık ile ilgili fikir ve deneyimlerinizi benimle paylaşmanızı rica ediyorum.

Bu araştırmada lise seviyesindeki zihinsel engelli ve otizmli ortaöğretim öğrencilerinde akran zorbalığının Öğrenci, Veli ve Öğretmen görüşleri açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın sonuçları bilimsel amaçla kullanılacaktır.

Yardıminız ve desteğiniz için çok teşekkür ederim.

Mustafa BACIK

Necmettin Erbakan Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi

E-Posta Adresi: mbck@null.net

Branş:

Meslekteki Yılı:

1. Okul/kurumunuzda zihinsel engelli öğrenciler akranları tarafından zorbalığa maruz kalmakta mıdır? Evet ise:
 - a. Bu öğrencilere normal gelişim gösteren akranları tarafından sergilenen zorbalık davranışları nelerdir?

b. Bu öğrencilere özel gereksinimli akranları tarafından sergilenen zorbalık davranışları nelerdir?

2. Okul/kurumunuzda otizmlı öğrenciler akranları tarafından zorbalığa maruz kalmakta mıdır? Evet ise:

a. Bu öğrencilere normal gelişim gösteren akranları tarafından sergilenen zorbalık davranışları nelerdir?

b. Bu öğrencilere özel gereksinimli akranları tarafından sergilenen zorbalık davranışları nelerdir?

3. Okul/kurumunuzda zihinsel engelli öğrenciler akranlarına karşı zorbalık yapmakta mıdır? Evet ise:

a. Bu öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?

b. Bu öğrencilerin özel gereksinimli akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?

4. Okul/kurumunuzda otizmlı öğrenciler akranlarına karşı zorbalık yapmakta mıdır? Evet ise:

- a. Bu öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?
 - b. Bu öğrencilerin özel gereksinimli akranlarına karşı sergiledikleri zorbalık davranışları nelerdir?
-
5. Kurumunuzda/ Okulunuzda genellikle zorbalık davranışlarını gözlemlediğiniz yerler hangileridir? (Tuvalet, Kantin, Sınıf gibi)

EK 3. Veli Görüşme Formu

Saygıdeğer veliler,

Bildiğiniz üzere bireylerin günümüzde karşılaştığı şiddetin en yaygın biçimi zorbalıktır. Zorbalığın yaygın olarak gözlemlenebildiği yerlerden biri de okullardır. Özel gereksinimli öğrencilerin zorbalık ve mağduriyet açısından normal gelişim gösteren akranlarına göre daha çok risk altında olabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple siz değerli velilerimizden çocuklarınızın öğrenim gördüğü ortaöğretim okul/kurumlarında zihinsel engelli ve otizmli öğrencilere yönelik meydana gelen ya da zihinsel engelli ve otizmli öğrenciler tarafından yapılan zorbalık ile ilgili fikir ve deneyimlerinizi benimle paylaşmanızı rica ediyorum. Bu araştırmada lise seviyesindeki zihinsel engelli ve otizmli ortaöğretim öğrencilerinde akran zorbalığının Öğrenci, Veli ve Öğretmen görüşleri açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın sonuçları bilimsel amaçla kullanılacaktır.

Yardımanız ve desteğiniz için çok teşekkür ederim.

Mustafa BACIK

Necmettin Erbakan Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi

E-Posta Adresi: mbck@null.net

Yaş:

Eğitim Durumu:

Meslek:

Çocuğunuzun engel durumu :

1. Çocuğunuzun okuldaki akranları tarafından zorbalığa uğradığını düşünüyor musunuz? Evet ise:

a. Çocuğunuz okulda ne çeşit bir zorbalıkla karşılaşılıyor?

b. Çocuğunuza zorbalık yapan öğrenciler özel gereksinimli akranları mı, normal gelişim gösteren akranları mı?

2.Çocuğunuzun okuldaki akranlarına karşı zorbalık yaptığını düşünüyor musunuz? Evet ise:

a. Çocuğunuz okulda ne çeşit bir zorbalık yapıyor?

b. Çocuğunuza zorbalık yaptığı öğrenciler özel gereksinimli akranları mı, normal gelişim gösteren akranları mı?

3.Kurumunuzda/ Okulunuzda genellikle zorbalık davranışlarını gözlemlediğiniz yerler hangileridir? (Tuvalet, Kantin, Sınıf gibi)

EK 4. Öğrenci Görüşme Formu

Sevgili öğrenciler,

Bu araştırmada lise seviyesindeki zihin engelli ve otizmli öğrencilerde akran zorbalığının öğrenci, öğretmen ve veli görüşleri açısından incelenmesi hedeflenmektedir. Araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır.

Öğrenci Engel Durumu :

Yaşı:

Sınıf: o 9 o 10 o 11 o 12

1.Okuldaki arkadaşların tarafından dışlandığın oluyor mu? Evet ise:

a)Hangi sıklıkla, nerede ve kim tarafından?

b)Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?

2.Okuldaki arkadaşların senin hakkında dedikodu yapıyor mu? Evet ise:

a)Hangi sıklıkla, nerede ve kim tarafından?

b)Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?

3.Okuldaki arkadaşların sana kötü isimler takıyor mu? Evet ise:

a)Hangi sıklıkla, nerede ve kim tarafından?

b)Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?

4.Okuldaki arkadaşların sana küfür ediyor mu? Evet ise:

a)Hangi sıklıkla, nerede ve kim tarafından?

b)Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?

5.Okuldaki arkadaşların tarafından tehdit ediliyor musun? Evet ise:

a)Hangi sıklıkla, nerede ve kim tarafından?

b)Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?

6.Okuldaki arkadaşların eşyalarına (çanta, defter, kalem gibi) zarar veriyor mu? Evet ise:

a)Hangi sıklıkla, nerede ve kim tarafından?

b)Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?

7.Okuldaki arkadaşların tarafından şiddete maruz kalıyor musun? Dövüldüğün, itilip kakıldığın oldu mu? Evet ise:

a)Hangi sıklıkla, nerede ve kim tarafından?

b)Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?

8.Okuldaki arkadaşların sen istemediğin halde özel bölgelerine dokunuyor mu? Evet ise:

a)Hangi sıklıkla, nerede ve kim tarafından?

b)Bu durumda öğretmenin ne yapıyor?

9.Kurumda/ Okulda arkadaşlarının birbirlerine kötü davrandığı yerler hangileridir?

EK 5. Katılım Kabul Formu

Sayın Katılımcımız

Katılacağınız bu çalışma, Zihinsel Engelli ve Otizmlı Ortaöğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Öğrenci, Veli ve Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi” adıyla, Mustafa BACIK tarafından 7 Ekim 2020- 31 Ocak 2021 tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de her yaştan ve her düzeyden öğrencinin eğitim yaşantısını önemli ölçüde etkileyen akran zorbalığının, ortaöğretime devam eden zihinsel engelli ve otizmlı öğrencilere yönelik etkilerinin öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri ışığında incelenmesidir.

Araştırmanın Nedeni: Tez çalışması

Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): Resmi Anadolu Lisesi, Resmi İmam – Hatip Anadolu Lisesi, Resmi Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi, Resmi Çok Programlı Anadolu Lisesi

Araştırma Uygulaması: Görüşme

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı’nın ve okul/kurum yönetiminin izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çalışmada sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Veriler sadece araştırmada kullanılacak ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

Uygulamalar, kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden rahatsız hissederseniz cevaplama işini yarıda bırakabilirsiniz.

Katılımı onaylamadan önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Araştırmacı : Mustafa BACIK

İletişim Bilgileri

Telefon:05435713926 E-Posta: mbck@null.net

Yukarıda bilgileri bulunan araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

..../...../.....

İsim-Soyisim

İmza:

Katılımcı Adı-Soyadı :

Telefon Numarası :

EK 6. Veli Onam Formu

Sayın Veli;

Çocuğumuzun katılacağı bu çalışma, “Zihinsel Engelli ve Otizmlı Ortaöğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Öğrenci, Veli ve Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi” adıyla, 7 Ekim 2020-31 Ocak 2021 tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de her yaştan ve her düzeyden öğrencinin eğitim yaşantısını önemli ölçüde etkileyen akran zorbalığının, ortaöğretime devam eden zihinsel engelli ve otizmlı öğrencilere yönelik etkilerinin öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri ışığında incelenmesidir.

Araştırma Uygulaması: Görüşme şeklindedir.

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı’nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleşmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çocuğunuz çalışmaya katılıp katılmamakta özgürdür. Araştırma çocuğunuz için herhangi bir istenmeyen etki ya da risk taşımamaktadır. Çocuğunuzun katılımı **tamamen sizin isteğinize bağlıdır**, reddedebilir ya da herhangi bir aşamada ayrılabilirsiniz. Araştırmaya katılmamama veya araştırmadan ayrılma durumunda öğrencilerin akademik başarıları, okul ve öğretmenleriyle olan ilişkileri etkilemeyecektir.

Çalışmada öğrencilerden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir.

Uygulamalar, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden çocuğunuz kendisini rahatsız hissederse cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta özgürdür. Bu durumda rahatsızlığın giderilmesi için gereken yardım sağlanacaktır. Çocuğunuz çalışmaya katıldıktan sonra istediği an vazgeçebilir. Böyle bir durumda veri toplama aracını uygulayan kişiye, çalışmayı tamamlamayacağını söylemesi yeterli olacaktır. Anket çalışmasına katılmamak ya da katıldıktan sonra vazgeçmek çocuğunuza hiçbir sorumluluk getirmeyecektir.

Onay vermeden önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Araştırmacı : Mustafa BACIK

İletişim Bilgileri

Telefon:05435713926 E-Posta: mbck@null.net

*Velisi bulunduğum sınıfı numaralı öğrencisi
.....’ın yukarıda açıklanan araştırmaya katılmasına izin veriyorum.
(Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri gönderiniz*).*

.../.../.....

İsim-Soyisim İmza:

Veli Adı-Soyadı :

Telefon Numarası :